

John Peter Andersen

**PRODUKT-
ANSVAR**

*En indføring i Lov
om Produktansvar
af 7. juni 1989*

Erhvervsforlaget

Nyt Juridisk Forlag

John Peter Andersen

PRODUKTANSVAR

En indføring

i

Lov om Produktansvar af 7. juni 1989

JOHN PETER ANDERSEN

Advokat (L) lic. jur.

Vesterbro 1, 3. tv.

9000 Aalborg

Tlf. 98 10 31 50, fax 98 11 02 66

Erhvervsforlaget

Produktansvar

Copyright © 1992 by John Andersen
Tryk: narayana press, 8300 Odder
ISBN: 87-89319-25-7

Erhvervsforlaget
Gentoftegade 4
2820 Gentofte
Tlf.: 31 65 31 31
Fax: 33 33 79 12

Indledning

Ordet »produktansvar« er et af de udtryk, som giver kuldegysninger hos mange virksomheder. Der cirkulerer ikke så få farverige historier fra U.S.A. om virksomheder, der er blevet dømt til at betale millioner af dollars i erstatning på grund af en eller anden ulykkeshændelse, hvor virksomhedens produkt uheldigvis har været indblandet og så har fået skylden for hele miseren. Der var telefonboksen, som blev påkørt af en spiritusbilist, og hvor telefonselskabet måtte betale erstatning, fordi lyset ikke virkede ordentligt i telefonboksen. Der var tagpladerne, som brød sammen, da indbrudstyven kravlede hen over dem under sin natlige tyvegerning. Og der var spåkonen, der blev ramt af en bil med defekte bremses og mistede sine spådomsevner og dermed en livslang indtægtskilde. Det karakteristiske for sådanne vandrehistorier om produktansvar, der ofte udveksles ved sammenkomster mellem erhvervsfolk, er, at nogle af dem er sande, andre falske, men alle stærkt fortegnede. Produktansvarsproblemet i U.S.A. er en risikofaktor, som virksomheden bestemt skal tage sig i agt for. Men problemets størrelse skyldes på mange punkter mere det særlige amerikanske retssystem end de juridiske spilleregler omkring produktansvaret. Mange af skyggesiderne ved det amerikanske retssystem har vi heldigvis udsigt til at undgå i Danmark. Men der er en tendens, som vi muligvis er på vej til at kopiere, nemlig tendensen til stigende søgsmålslyst. Flere og flere almindelige mennesker er i de senere år blevet opmærksomme på, at de har rettigheder, der kan gennemtrumfes ved domstolene. Det gælder ikke kun behandlingsskader fra hospitalsverdenen, men også de mere menige erstatningssager, hvor en fodgænger er kommet galt af sted, f.eks. på grund af et hul i fortovet.

Den nye danske produktansvarslov fra 1989, der blev indført på grundlag af et direktiv fra EF, giver en skadelidt forbruger meget stærke kort på hånden med hensyn til at gennemføre et produktansvarskrav over for en producent eller en mellemandler af produktet. Lovens hele begrebssystem indebærer desuden, at der i en række tilfælde vil kunne anlægges en produktansvarssynsvinkel i en erstatningssag, der for en umiddelbar betragtning måske ikke leder tanken i retning af produktansvar. Det er navnlig den omstændig-

hed, at ufuldstændig brugsanvisning eller misvisende markedsføring af et produkt kan medføre, at produktet må betragtes som defekt, der kan åbne en juridisk mulighed for at hægte den ansvarlige op på produktansvaret. Endnu har den hjemlige retsudvikling været fredsommelig på det punkt. Men det kan ikke afvises, at interessen for at føre produktansvarssager vil vokse i de kommende år, når produktansvarsloven bundfælder sig i retskulturen og bliver mere kendt blandt den praktiserende generation af advokater. Amerikanske forhold i henseende til erstatningsbeløbenes størrelse får vi næppe i Danmark. Den danske lovgivning har holdt fast ved en håndfast prisliste med bestemte kronebeløb for bestemte skader. Men man kan udmærket tænke sig, at produktansvaret vil slå ind på en kurs, hvor såvel skadesbegrebet som defektbegrebet søges udvidet til at dække flere tilfælde end nu. Tildragelser, der i går var udslag af en uheldig skæbne, som man måtte affinde sig med, kan i morgen gå hen og blive til en skade, som der kan forlanges erstatning for.

Denne bog er skrevet både for jurister og for den interesserede lægmand uden juridiske forkundskaber. Juristerne vil være fortrolige med den allerede foreliggende håndbogslitteratur og kan derfor anske bogen som et portræt af produktansvarsloven, som forhåbentligt kan skænke inspiration til at fordybe sig i udvalgte spørgsmål i speciallitteraturen. I bogen er medtaget en række spørgsmål og problemer, der ikke tidligere her i landet har været fremdraget i den juridiske debat om produktansvaret. For den menige læser uden juridisk baggrund er bogen ment som en første præsentation af produktansvarsloven og dens begrebsverden. Problemerne er søgt illustreret med letfattede eksempler fra dagligdagen, der kan formidle det juridiske kundskabsstof og samtidig levendegøre emnet i alle dets mange praktiske facetter.

Det er mit håb, at bogen ved sin enkle fremstillingsform og sin stofbredde vil skænke både den fagkyndige og den ikke-fagkyndige læser et underholdende indtryk af de mangfoldige og meget fængslende spørgsmål, som produktansvarsretten er så rig på.

01.06.1992

John Peter Andersen

Advokat, lic. jur.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1	Hvad er produktansvar?	15
En berømt sag om produktansvar fra England		15
Skadelidte behøver ikke selv at have købt det skadevoldende produkt		17
Den gamle kontraktsdoktrin		17
Det danske syn på produktansvaret		18
Det farlige produkt		19
Sagen om den forkerte trykflaske		19
Den giftige melassesirup		20
Det defekte produkt er ikke nødvendigvis farligt		21
Karakteristik af produktansvaret		22
Kapitel 2	Erstatningsansvar	23
Ingen almindelig lov om erstatningsansvar		23
Culpareglen er den almindelige erstatningsregel		23
Hvem har bevisbyrden?		24
Culpareglen i retspraksis		24
Sagen om det knuste ølglas		24
Culpareglen bygger på den almindelige fornuftige mand		25
Flere skadevoldere		26
Culpareglen har vekslende strenghedsgrader		26
Forsætlige og uagtsomme handlinger		27
En dom om grov uagtsomhed		28
Grov eller simpel uagtsomhed - forskellen har betydning		28
Sagen om den udendørs brændeovn		29
Også ansvar for undladelser i særlige tilfælde		29
Kravet om årsagsforbindelse		30
Sagen om de giftige dampe i fiskegruben		30

Ikke ansvar for fjerne og upåregnelige skader	31
Sagen om det tabte spædbarn	32
Det objektive erstatningsansvar	33
På hvilke områder gælder der objektivt ansvar?	33
Objektivt ansvar uden direkte lovhjemmel	34
Asbest-sagen fra 1989	35

Kapitel 3 Produktansvarsloven fra 1989

Produktansvar er erstatningsansvar for produktskader	37
Produktansvarsloven fra 1989	38
Produktansvarsloven skal fortolkes efter EF-retten	38
Produktansvarsloven fik en blandet modtagelse	39
Produktansvarsloven indfører objektivt ansvar	39
Produktansvarslovens definition af produktskade	40
Årsagsforbindelse mellem skade og defekt	41
Defekter kan bero på mange forskellige forhold	41
Begrebet produkt	42

Kapitel 4 Hvilke produkter er omfattet af produktansvarsloven?

Verden ifølge juraen	45
Produktansvarslovens definition	46
Tjenesteydelser er ikke løsørengstande	47
Juridiske dannelser er ikke produkter	48
Naturprodukter	48
Reserve dele fra det menneskelige legeme	48
Levende dyr - og visse undtagelser	49
Forarbejdede genstande	49
Indføjede genstande	50
Ingrediensskader og komponent skader	50
Fast ejendom falder uden for produktbegrebet	51
Elektricitet er et produkt	51
Hvad med gas?	53
Er fjernvarme et produkt?	53
Åndsprodukter	54
Når informationer er en del af produktet	54

Er affald et produkt?	57
Visse uforarbejdede produkter falder helt uden for produktansvarsloven	57
Hvilke produkter stammer fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt?	58
Produkter hidrørende fra jordbrug	58
Produkter hidrørende fra husdyrbrug	59
Hvad med vilde dyr - og bier, snegle og orme?	59
Produkter hidrørende fra fiskeri	59
Produkter hidrørende fra jagt	59
Undtagelsens betydning	60
Den første forarbejdning	61
Kritikken af forarbejdningsskriteriet	62

Kapitel 5 Hvem kan drages til ansvar efter produktansvarsloven?	65
Producenter og mellemhandlere	65
Hvem er producent?	65
De egentlige producenter	66
Lønmodtagere er ikke producenter	67
Er det offentlige producent?	67
Værksleje	68
De uegentlige producenter	68
EF-importører	69
Ikke import til eget brug	70
Import til udlejningsformål	70
Mellemhandlere	71
Hvem er mellemhandler?	71
Handelsagenter	71
Forhandlere	72
Kommissionsforhold	72
Mellemhandlerens hæftelse for produktansvar	73
Mellemhandleren må betale for den konkursramte producent	73
Mellemhandlerens hæftelse gælder også for produktansvar efter culpereglen	74
Mellemhandlere, der betragtes som producenter	75
Det lokale supermarked kan være producent	75

Mellemhandleren kan slippe for producentstatus ved at hjælpe skadelidte videre	76
Henvisningen skal være indenfor EF-området	76
»Rimelig tid« er et flydende begreb	77
Kun produktansvar for mellemhandlere af det skadevoldende produkt	77
Mellemhandlerens regreskrav	78
Produktansvarslovens ufravigelighed	78
Også mellemhandleren er beskyttet	79
De almindelige salgs- og leveringsbetingelser	79
Ansvarsaftaler mellem visse producenter er gyldige	79
Mellemhandlerreglerne er en dansk opfindelse	80

Kapitel 6 Hvornår er et produkt defekt?

Kun produktansvar ved defekte produkter	81
Defekter er en stor familie	81
Defektbegrebet efter produktansvarsloven	82
Hvem har bevisbyrden for, at produktet er defekt?	83
Hvilket tidspunkt er afgørende for defektbedømmelsen?	83
Der er forskel på købeloven og produktansvarsloven	84
De berettigede forventninger til produktet afhænger af publikum som helhed	84
Hvis offentlige forskrifter er tilsidesat	85
Produktets markedsføring	85
Giftstofferne under køkkenvasken	86
Ingen advarselspligt ved oplagt farlige produkter	86
Hvis produktet misbruges	87
Kan systemskader medføre ansvar alligevel?	87
Defektspørgsmålet kræver en helhedsbedømmelse	88
Advarsel med tilbagevirkende kraft	89
Kan producenten advare sig fra ansvar?	89
Den forventede brug af produktet	90
Sideanvendelser af produktet	91
Producenten skal ikke være spåmand	91
Ikke ansvar for udviklingsskader	92
Et forsinket produkt er ikke defekt	93
Manglende mængder	94

Defektbedømmelsen minder om en culpabedømmelse	94
Hvis defekten skyldes mellemandleren	94

Kapitel 7 Hvilke skader gælder produktansvarsloven for?

Skader kan være mange ting	97
Hvilke skader dækkes efter culpaeglen?	97
Ikke erstatning for mistet tipsgevinst	98
Skadelidte må bevise tabets størrelse	98
Legemsdele har ingen fast markedsværdi	99
Produktansvarsloven respekterer de nationale lovregler om erstatningsudmåling	99
Skadelidtes egen skyld	99
Produktansvarsloven dækker kun visse skader	100
Personskader	100
Personskadebegrebet i EF-retligt lys	101
Tingsskader	102
Produktansvarsloven omfatter kun skader på forbrugerting	103
Produktansvarsloven har sit eget forbrugertingsbegreb	103
Hvilke genstande er efter deres art sædvanligvis beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse?	104
Genstande, som er både og	104
Når der er tvivl, er den faktiske benyttelse udslagsgivende	105
Lønmodtagere og foreninger	105
Erhvervsting	106
Erhvervstingsskader er ikke omfattet af produktansvarsloven	106
Er fast ejendom en ting?	106
Ikke erstatning for skader på udlejet ejendom	107
Skadelidtes private benyttelse	107
Hvad med det offentlige?	108
Hvis ejendommens brug er reguleret i offentlige forskrifter	108
Kan offentlige myndighedsforskrifter definere tingens art?	109
Tingens typiske brugsformål er afgørende	109
Forureningsskader	110
Hvad med dyr?	110

Hunde og katte	110
Hundeopdræt	111
Biavlere	111
En lov om biavl	112
En konkret vurdering er nødvendig	112
Selvrisiko ved skade på forbrugerting	112
Intet loft over erstatningen ved serieskader	113
Stiller produktansvarsloven et ibrugtagningskrav?	113
Den engelske løsning	115
Den danske lov svarer til direktivet	115
Et ibrugtagningskrav betyder et hul i loven	116
Skade på selve det defekte produkt er uden for loven	116
Hvis Hansens bil brænder hjemme i garagen	117
Underordnet at defekten kan lokaliseres	118
Efterfølgende udskiftning af originaldele	118
Hansen kan bruge culpereglen	119
Den skadelidte nabo	119
Det afgørende er, hvad der er hvad der er købt	120
Hvad med arbejdsskader?	120
Hospitalsskader	121
Forholdet til produktansvarsloven	122
Ændring af patientforsikringsloven	122

Kapitel 8 Ansvarsfrihedsgrunde 123

Hvad er en ansvarsfrihedsgrund?	123
Nødret og kannibalisme	124
Ansvarsfrihedsgrunde i produktansvarsloven	125
Hvem har bevisbyrden for en ansvarsfrihedsgrund?	126
Hvem gælder ansvarsfrihedsgrundene for?	127
Ansvarsfrihedsgrunde retter sig mod producenten	127
Ikke bragt produktet i omsætning	128
Hvornår er et produkt bragt i omsætning?	129
Produkter på lager	129
Returtagne produkter	130
På hvilken måde kan et produkt bringes i omsætning?	130
Gaver og lotterigevinster og markedsføring	130
Når produkter bruges til udførelsen af tjenesteydelser	131

Hvis et produkt stjæles	132
Dadelværdigt forhold kan gå ud over erstatningskravet	133
Hvis et produkt bortkommer ved et hændeligt uheld	134
Produkter, der ikke er erhvervsmæssige	134
Salg af gamle maskiner gør ikke sælgeren til maskinhandler	134
»Hverken-eller«-formuleringen er vigtig	135
Erhvervsmæssigt salg af private produkter	135
En konkret bedømmelse er nødvendig	136
Sondringen mellem privatlivet og erhvervslivet	136
Er det offentlige erhvervsdrivende?	137
Hvis defekten skyldes offentlige forskrifter	138
Tvivl om tolkningen	139
Udviklingsskader	139
Producenten skal ikke være klogere end videnskaben	140
Mirakelmidlet Penicillin	141
Nyttetvirkninger og skadetvirkninger	141
Ikke muligt at opdage defekten	142
I entrepriseretten er byggetidens skik og brug afgørende	142
En ekspert kan fælde producenten	143
Samspelet mellem defektbegrebet og udviklingsskader	144
England gik egne veje	145
Efterfølgende defekter	145
Forskel i bevisskravene	146
Også til gavn for mellemhandleren	146
Bundne delprodukter	147
En loftsstige bryder sammen	147
Ansvarsfrihed for både løsele og råvarer	148
Defekten skal skyldes helhedsproduktet	148
Delproducenten slipper ikke for culpereglen	149

Kapitel 9 Forældelse og sagsanlæg i produktansvarssager

Forældelsesreglernes begrundelse	151
Strafferetten og civilretten	151
Civilrettens forældelsesregler	152
20-årsreglen i Danske Lov	152

5-årsreglen	153
Suspension og afbrydelse af 5 årsfristen	153
Produktansvarslovens forældelsesregler	153
2 forældelsesregler i produktansvarsloven	154
3-årsreglen	154
Afbrydelse skal adresseres rigtigt	155
Når kun 5-årsreglen gælder	156
Skader med senfølger	157
10-årsreglen	157
Uklarheder i produktansvarslovens forældelsesregler	159
Næppe selvstændig forældelse af mellemhandlerens hæftelsesansvar	159
Mellemhandlerens regreskrav kan forældes	160
Hvad er en produktskade uden for produktansvarsloven?	160
Produktansvar efter den internationale købelov	161
En enlig regel om produktansvar	162
En særlig forældelsesfrist	162
Hvordan anlægger man en produktansvarssag?	163
Skadelidte bør få en advokat.	163
Bidrag til advokaten fra skadevolderens forsikringsselskab	163
Skadelidtes retshjælpsforsikring	164
Hvor skal en retssag anlægges?	164
En dansk producent kan sagsøges i Danmark	165
Deliktsværnetinget	165
Hvis der ikke er værneting i Danmark	165
Producenter uden for EF	166
Godsværnetinget	166
Fuldbyrdelsesproblemet	167
Producenter inden for EF	167
Dommen kan fuldbyrdes i EF	167
Problemet om lovvalg	168
Lovvalg i produktansvarssager	169

Kapitel 10 Gode råd om produktansvar

Produktansvar berører os alle	171
Juridisk bistand	171
Fra skadelidtes synspunkt	171

Omstændighederne bør registreres	172
Det defekte produkts oprindelse skal efterspores	172
Erstatningskravet bør fremsættes	173
Gå systematisk til værks	174
Ikke tilbageholdenhed med sagsanlæg	175
Spil på alle strenge	176
Fra producentens synspunkt	176
Kvalitetssikring	177
Produktidentifikation	178
Producentens fantasi	178
Særlige hensyn ved sårbare brugere	178
Producenten bør lytte til forbrugerklager	179
Ekspertanalyser af tænkte skader	180
Producentens brugsanvisning og produktinformation	180
Tilbagekaldelse af defekte produkter fra markedet	181
Oplysningspligt for svagheder, der først erkendes efterfølgende?	182
Bedre produkter gør ikke de gamle produkter defekte	182
Produktansvarsforsikring	184
Tommelfingeregler om produktansvarsforsikring	185
Fra mellemhandlerens synspunkt	186
Fællesnævneren er produktbevidsthed	186
Bilag A Lov om produktansvar af 7. juni 1989	189
Bilag B EF-direktivet om produktansvar af 25. juli 1985	195
Litteratur	205
Stikordsregister	207

Kapitel 1

Hvad er produktansvar?

En berømt sag om produktansvar fra England

Den 26 august 1928 besøgte Mrs. Donoghue i selskab med en ven en café i byen Paisley, der ligger nær Glasgow i Scotland. Vennen afgav bestilling til caféindehaveren, der selv betjente gæsterne. Mrs. Donoghue fik flødeis og en flaske ingefærøl. Flødeisen kom i et serveringsglas, og caféindehaveren åbnede ølflasken og hældte en del af indholdet ud over isen, sådan som det på den tid blev brugt i Skotland. Efter Mrs. Donoghue og vennen havde hygget sig en stund, skænkede vennen resten af ølflasken op for hende i glasset. Ud af flasken kom der nu de delvist opløste rester af en død snegl, som åbenbart havde været tilstede i flasken. Ved dette syn fik Mrs. Donoghue et chok, navnlig ved tanken om, at hun intetanende havde siddet og læsket sig med det døde dyrs balsameringsvæske. På grund af indtagelsen af den fordærvede drikkevarer pådrog Mrs. Donoghue sig også en svær mave-tarmkatar.

Den lidet appetitvækkende oplevelse gav næring til en meget berømt retssag, som sikrede Mrs. Donoghue's navn en varig plads i den juridiske litteratur - sagen *Donoghue v. Stevenson*. Da Mrs. Donoghue var kommet sig over hændelsen, anlagde hun nemlig retssag - ikke mod indehaveren af cafeen - men mod det bryggeri, som havde produceret det pågældende ølmærke, firmaet Stevenson. Under retssagen nedlagde Mrs. Donoghue påstand om, at Stevenson måtte bære ansvaret for de skader og ulemper, som hun var blevet påført ved indtagelsen af den forurenede ingefærøl. Hun gjorde gældende, at en producent af drikkevarer måtte være klar over, at hans produkt ville komme ud til en vid kreds af forbrugere, som ikke havde nogen mulighed for at undersøge produktet, før de indtog det. Det gjaldt navnlig, når flasken som her var fremstillet i mørkt uigennemsigtigt glas, sådan at forbrugeren ikke umiddelbart havde nogen chance for at få øje på eventuelle urenheder. Det

måtte være producentens pligt at sørge for, at flaskerne var rene og fri for fremmedlegemer, før de blev fyldt op og lukket. Stevenson, sagde Mrs. Donoghue, havde i egenskab af producent simpelthen en pligt til at drage omsorg for, at der ikke var snegle tilstede i flaskerne.

Stevensons væsentligste indsigelse mod Mrs. Donoghue's påstand var i første runde ikke, at hun talte usandt, når hun påstod, at der havde været en snegl i flasken. Stevenson hævdede istedet, at Mrs. Donoghue slet ikke havde juridisk adgang til at sagsøge ham som producent. Grunden var, at hun ikke havde købt sin ingefærøl direkte hos ham, men istedet havde fået denne af sin ledsager, som havde købt den til hende hos caféindehaveren. Da der ikke var nogen købeaftale mellem Mrs. Donoghue og ham, så kunne han heller ikke have misligholdt nogen aftale i forhold til Mrs. Donoghue. Og når der ikke var nogen aftale, så kunne Mrs. Donoghue heller ikke påstå, at han i egenskab af producent skulle have svigtet sine forpligtelser ved ikke at sørge for, at den pågældende ingefærøl var fri for urenheder. Efter Stevensons opfattelse behøvede man derfor slet ikke at diskutere, om der havde været en snegl i flasken, og hvordan den i givet fald kunne være kommet ned i flasken. Det måtte være ligegyldigt, alt den stund, at Mrs. Donoghue ikke var hans kunde og følgelig heller ikke kunne drage ham til ansvar for at have forsømt sine pligter med hensyn til lødigheden hans drikkevarer. Hans pligter som producent, sagde Stevenson, gjaldt kun over for hans egne direkte kunder, ikke over for andre.

Sagen gik sin gang gennem retssystemet, først i Skotland og slutteligt i det ærværdige »House of Lords«, som er øverste domstol i England. Efter en omfattende gennemgang af andre retssager om skader som følge af defekte produkter, konkluderede rettens flertal på tre ud af fem dommere, at Mrs. Donoghue ikke var afskåret fra at bringe søgsmål mod Stevenson i hans egenskab af producent af den forurenede ingefærøl. En producent, som fremstillede varer, der efter varernes karakter var ment at skulle nå frem til forbrugeren i uforandret stand fra de forlod fabrikken, måtte sørge for at udvise omhu og omsorg ved fremstillingen af sine produkter, især når producenten måtte kunne indse, at unladelser på det punkt kunne medføre skade på forbrugers person eller hans ejendom.

Sagen blev derfor henvist til fornyet behandling ved de skotske domstole. Men inden sagen kom for, afgik producenten ved døden. Enden på det hele blev, at sagen blev afsluttet ved et forlig, hvor Mrs. Stevenson modtog 100 engelske pund i erstatning for de fortrædeligheder, der var overgået hende på grund af sneklen i flasken.

Skadelidte behøver ikke selv at have købt det skadevoldende produkt

I nutidens lys kan det virke besynderligt, at Mrs. Donoghue skulle gennem så mange juridiske forhindringer for at få ret. Sagen illustrerer imidlertid en helt grundlæggende side af begrebet produktansvar, som det er værd at fæstne sig ved.

Produktansvar forudsætter ikke, at den skadelidte forbruger selv har købt det skadevoldende produkt af producenten. Hvis cykelsmeden af hjemkøbte løse dele bygger en cykel, der gemmer på et skjult stelbrud, og cyklen bryder sammen under kørsel, således at køberen kommer til skade - ja, så kan køberen naturligvis forlange erstatning for selve cyklen på grundlag af købeaftalen med cykelsmeden. Ved købet af en ny cykel har køberen ret til at forlange, at cyklen er uden mangler, synlige eller ikke synlige. Det har ikke noget at gøre med produktansvar. Der er tale om sælgers ansvar for, at den genstand, som han sælger til køberen, er i orden. Produktansvaret kommer først ind i billedet, når produktet har en defekt, som forvolder skade på noget andet end sig selv. Den skade, som overgår cyklen selv, når den bryder sammen, skal køberen forfølge på grundlag købeaftalen med sælger, fordi den mangelfulde cykel er ensbetydende med en misligholdelse af købeaftalen. Den skade, som rammer køberen selv og hans klæder m.v., har derimod at gøre med produktansvar. Skaden er nemlig en *produktskade*, som er forvoldt ved en defekt i produktet.

Den gamle kontraktsdoktrin

I Donoghue-sagen var den skadelidte Mrs. Donoghue ikke selv køber af det skadevoldende produkt, den forurenede ingefærøl. Efter gammel engelsk og amerikansk ret har det været en indgroet doktrin, at spørgsmålet om produktansvar overhovedet ikke kunne bringes på bane, medmindre den skadelidte også selv var køber af den skadevoldende genstand.

Efter denne tankegang ville cykelsmeden ikke kunne drages til ansvar, hvis køberen havde lånt cyklen ud til sin fætter, som derefter kommer slem til skade ved cyklens sammenbrud.

I engelsk ret talte man om, at der måtte være et kontraktsforhold - et såkaldt »privity of contract« - mellem den skadelidte person og producenten, før man kunne rejse søgsmål mod producenten. Producenten kunne ikke være an-

svarlig over for alle og enhver for sine produkter. Han skulle kun svare for sine varer over for den person, som han direkte havde solgt genstanden til. I en tidligere engelsk produktansvarssag fra 1842 - *Winterbottom v. Wright* - kom kusken på en hestetrukket postvogn til skade, da han blev slynget af køretøjet, da det pludselig brød sammen på grund af en konstruktionsfejl.

Kusken, der blev svært invalideret ved ulykken, anlagde sag mod leverandøren af postvognen. Men leverandøren blev frifundet. Leverandøren havde nemlig solgt den defekte postvogn direkte til det lokale postvæsen, og kusken var derfor ikke part i købeaftalen. Så indlevet var doktrinen om, at der skulle være et kontraktsforhold, før man kunne rejse sag om produktansvar, at en dommer i sagen udtalte, at hvis man så stort på den herskende lære og blot lod enhver skadelidt, der ikke selv havde del i kontraktsforholdet med producenten, få lov at fremsætte krav mod producenten, så ville det medføre »de mest absurde og oprørende konsekvenser«, som det ikke var til at se ende på.

Sagen med Mrs. Donoghue betegner et sammenbrud for kontraktsdoktrinen. Det var ikke længere afgørende, om skadelidte selv havde købt det defekte produkt. Afgørende var, om producenten fremstillede produkter af en karakter, som var tiltænkt publikum til brug i en skikkelse, hvor forbrugeren måtte regne med, at produktet ikke havde undergået skadelige forandringer i tiden fra dets fremstilling til dets endelige anvendelse - som f.eks. emballerede madvarer og drikkevarer - og hvor producenten i sagens natur måtte være klar over, at forbrugeren netop regnede med dette. I disse tilfælde havde producenten en *omsorgspligt* - en pligt til at drage behørig omsorg for, at produktet var uden skadevoldende defekter. Han måtte sikre sig, at flasker til brug for påfyldning af drikkevarer var uden fremmedelementer, før de blev påfyldt.

Det danske syn på produktansvaret

Det er i denne skikkelse, at produktansvaret gennem årtier også har haft en fast plads i dansk ret. I Danmark har man dog aldrig haft samme anskuelse om kontraktsdoktrinen som i England og Amerika. Dansk ret har gennem lange tider haft det synspunkt, at erstatningsansvar kunne forekomme både i kontrakt og uden for kontrakt. Men det er først i nyere tid, at produktansvaret har modnet sig i den danske jura som en særlig erstatningsretlig problemstilling. Selv om den danske købelov af 1906 gik ud fra, at produktansvar ikke hørte hjemme i købeloven, så betragtede den juridiske sagkundskab længe hele produktansvarsproblemet som et spørgsmål om sælgerens ansvar over

for køberen for salgsgenstandens farlige egenskaber. Kontraktstankegangen svævede altså umærkeligt i baggrunden, fordi man havde blikket rettet mod produktskader, som ramte produktets køber eller hans ting. Men med masseproduktionens indtog og fremkomsten af det moderne forbrugersamfund fik produktansvaret en større bredde. Nu indså man, at industrikulturens mangfoldighed af produkter kunne udløse omfattende skader, hvis en hel produktion var befængt med gennemgående fejl, som f.eks. i Holland i 1950'erne, da tusindvis af mennesker blev syge af et sundhedsfarligt margarineprodukt. Produktskaderne i deres værste skikkelse er just kendetegnet af, at de kan ramme mange mennesker på én gang, og at der kan være betydelig afstand mellem producenten og de skadelidte, der måske bor i lande fjernt fra producentens hjemland.

Skønt den danske retsudvikling aldrig har været bundet til det samme dogme om »privity of contract« som engelsk og amerikansk ret, så krævede det sin tid, før det blev almindeligt udbredt at anskue produktansvaret som et forhold direkte mellem den skadelidte forbruger og produktets ophavsmand, producenten. I mangel af sikkert fodfæste i de juridiske lærdomme blev produktansvaret i mange tilfælde først rettet mod sælgeren - den forhandler eller detailhandler, som umiddelbart havde solgt det skadevoldende produkt til den skadelidte. Domstolene var her tilbøjelige til at se strengt på den handlende, også selv om han i mange tilfælde ikke havde udvist nogen påviselig forsømmelse med hensyn til sin håndtering af produktet.

Det farlige produkt

Undervejs i denne retsudvikling blev der anstillet mange betragtninger om det såkaldt farlige produkt. Man opfattede ofte hele spørgsmålet om produktansvar som uløseligt kædet sammen med farlige produkter. Det er forståeligt, fordi problemet om produktansvar gerne kom i søgelyset i forbindelse med produkter, som vitterligt havde en eller anden notorisk farlig egenskab.

Sagen om den forkerte trykflaske

I en sag fra 1934 gik Motorskibet »Willy Marie« af Hamburg til kaj i Middelfart Havn, da skibet havde vanskeligheder med motoren. Skibets kaptajn hentede bistand hos en lokal smed, der forklarede, at den trykluftholder, som anvendtes til at starte motoren med, ikke havde tilstrækkelig tryk.

Det var derfor nødvendigt at fremskaffe en frisk trykluftflaske med komprimeret atmosfærisk luft. Skønt det var påskelørdag, lykkedes det ad omveje at få fat på en trykflaske fra en iltfabrik. På grund af en række misforståelser blev der imidlertid leveret en flaske, ikke med atmosfærisk luft, men med ren ilt, der er meget brandfarlig.

Smeden troede, at flasken indeholdt almindelig luft og kobled den til motoren, der herefter blev forsøgt startet. Det medførte en voldsom eksplosion. Motoren sprængtes, og såvel smeden som kaptajnen og skibets styrmand blev alvorligt forbrændt af ilden, der stod ud af motorens ene cylinder.

Under den påfølgende retssag søgte man at drage iltfabrikken til ansvar, fordi den havde udleveret en umærket trykluftflaske med ren ilt istedet for komprimeret luft. For Højesteret blev iltfabrikken dømt, fordi det ansås for i høj grad uforsvarligt at udlevere den pågældende flaske, som ikke var mærket, når fabrikken ikke ved udleveringen sikrede sig, at modtageren af flasken var klar over, hvad den indeholdt. Også smeden blev fundet medansvarlig, fordi han som fagkyndig håndværker havde fremskaffet den umærkede flaske og ikke havde sikret sig, hvad den indeholdt.

Sagen illustrerer, at en producent kan blive ansvarlig for skader forvoldt af et produkt, også selv om produktet i og for sig ikke er defekt. Produktet kan nemlig anses for at være defekt, når det ikke forsynes med den nødvendige ledsagende vejledning, sådan at brugeren sættes i stand til at benytte produktet uden risiko for skader. En trykflaske, der ikke indeholder den forventede luftart, men en anden luftart, kan anskues som defekt, når produktet savner passende mærkning eller oplysning, der sætter brugeren i stand til at omgås produktet uden fare for liv og lemmer. Defekten behøver ikke at ligge i produktet selv, men kan opstå som følge af mangelfuld brugsanvisning og leverandørvejledning.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1934 s. 707.

Den giftige melassesirup

I en anden sag fra 1939 havde en gårdejer købt en tromle melassesirup til brug for foder til hans kreaturbesætning. Dyrene blev syge og måtte slås ned. Tre kalve, som ikke havde fået af foderblandingen, fejlede intet.

Gårdejeren sagsøgte det firma, som havde solgt ham melassesiruppen. Dette firma havde ikke selv fremstillet siruppen, men havde købt den fra anden side. Sagkyndige erklæringer under sagen gav udtryk for den mening, at der havde foreligget et forgiftningstilfælde, selv om det ikke var muligt at

påvise egentlige giftstoffer i foderet. De tromler, hvori siruppen var leveret, havde dog på et tidspunkt været brugt til giftige, omend ret flygtige stoffer, og var ikke blevet særligt afrenset, før de blev fyldt med melassesirup.

Gårdejeren vandt sagen. Flertallet af Højesterets dommere fandt, at skaden på kreaturerne måtte bero på, at det leverede foder havde været behæftet med sundhedsfarlige egenskaber, som havde påført dyrene en forgiftning.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1939 s. 16.

Det defekte produkt er ikke nødvendigvis farligt

I de to domme er der næppe tvivl om, at man har at gøre med produkter, der som følge af deres påtænkte brug må siges at være farlige. Men farlighed er et højt svævende begreb. Der er ingen genstande, der er farlige i sig selv. Farlige bliver de først, når de anvendes på en bestemt måde, og navnlig på en forkert eller ukyndig måde. Krudt er farligt i forbindelse med ild. I forbindelse med vand er det ufarligt. Gift, som er låst forsvarligt inde i apotekerens skab, er ufarlig. I hænderne på et 5-års barn er den farlig. I nyere tid er denne erkendelse da også slået fuldt igennem i produktansvarsretten. Et produkt er ikke defekt eller fejlbehæftet, blot fordi det kan være farligt i hænderne på personer, der ikke forstår at omgås produktet. Et produkt kan først bebrejdes for en defekt, når det har egenskaber, som man med rette må forvente, at det ikke har - eller savner egenskaber, som man med rette kan forvente, at det har. Hvis mælk viser sig at være inficeret med sygdomsfremkaldende bakterier, er det defekt, fordi forbrugeren har ret til at forvente, at mælken opfylder visse sundhedskrav, som er fastsat i lovgivningen. Bakterierne i mælken er en egenskab ved mælken, som man har ret til at forvente, at mælken ikke har. Hvis en modgift viser sig at være virkningsløs, så mangler den en egenskab, som man har ret til at forvente af en modgift, at den har, nemlig at den er virksom mod den gift, som den skal indtages imod. Både mælken og modgiften kan i den pågældende tilstand givetvis betegnes som farlige produkter, men det er ikke derfor, at de er defekte. De er defekte, fordi de klart afviger fra den kvalitetsnorm, som de skal leve op til. En defekt vaskemaskine, der kører finvasken på kogetemperatur, er ikke farlig, men den er defekt, fordi den forvolder skade på skjorterne. En motorolie, som på grund af en fabriksfejl er helt uden smøreegenskaber, er ufarlig, men den er defekt, fordi den medfører, at bilens motor brænder sammen. I mange tilfælde vil en defekt kunne gemme på en farlig egenskab, som kan udløse skader under bestemte situationsom-

stændigheder. Men det er vigtigt at gøre sig klart, at produktansvar er et ansvar for skader forvoldt ved produktets defekter - uanset om defekten samtidig er ensbetydende med, at produktet er farligt i almindelig forstand.

Karakteristik af produktansvaret

Produktansvaret kan derfor betegnes som det ansvar, som producenten eller sælgeren af et produkt kan ifalde, når produktet som følge af en defekt forvolder skade - det være sig personskade eller tingsskade. Hvis skaden ikke skyldes en defekt ved produktet, men beror på, at skadelidte misbruger produktet i strid med produktanvisningen, så kan hverken producenten eller sælgeren gøres ansvarlig. En skruetrækker, er ikke defekt, fordi brugeren kommer til skade ved at bruge den som et slaginstrument istedet for et skrueinstrument.

Der er heller ikke tale om produktansvar, hvis der ikke foreligger noget *produkt*. Hvis arkitekten giver et forkert råd med hensyn til afstivning af udestuen, så den falder sammen ved første vindstød, så kan arkitekten sikkert gøres ansvarlig for sit dårlige råd. Men ansvaret er ikke et produktansvar, men et ansvar for dårlig rådgivning. Arkitektens rådgivning er en *tjenesteydelse* på samme måde som mekanikerens reparation af bilen eller renseriets rensning af skindjakken.

Produktansvar kommer i almindelighed kun ind i billedet, når skaden knytter sig til et fysisk produkt, selv om der på visse punkter gælder undtagelser med hensyn til mere ulegemlige sager som f.eks. elektricitet.

Det er først i nyere tid, at produktansvaret er blevet lovfæstet i Danmark. Som resultat af EF-samarbejdet vedtog Folketinget i 1989 en lov om produktansvar. Det er denne lov, som de følgende kapitler handler om. Men inden loven gennemgås i enkeltheder, er det nødvendigt at træde et skridt tilbage og kaste et blik på hele den juridiske lære om erstatningsansvar.

Produktansvar er nemlig kun én særlig form for erstatningsansvar, og produktansvaret lader sig bedre forstå, når man har dannet sig et bredere indtryk af de grundlæggende begreber om erstatningsansvar, der gælder i dagens Danmark.

Kapitel 2

Erstatningsansvar

Ingen almindelig lov om erstatningsansvar

I Danmark findes der ingen almindelig lov om erstatningsansvar. Der findes speciallove, der rummer bestemmelser om erstatningsansvar for særlige skader, f.eks. skader forvoldt af hunde (Hundeloven), skader forvoldt af motorkøretøjer (Færdselsloven) og skader forvoldt ved jernbanedrift (Jernbanerstatningsloven) m.fl. Der findes også en lov om, hvorledes man skal gøre selve erstatningskravet op ved personskader m.v., men til trods for sit navn-loven hedder »Lov om erstatningsansvar« - fortæller den ikke noget om, hvornår man kan blive erstatningsansvarlig og under hvilke betingelser. Når der ses bort fra speciallovene, så er det i virkeligheden overladt til domstolene at foretage deres egen bedømmelse af ansvarsspørgsmålet i alle de enkelttilfælde, hvor der rejses en erstatningssag fra den skadelidtes side mod en påstået skadevolder.

Culpareglen er den almindelige erstatningsregel

Domstolene har gennem tiderne udviklet den såkaldte *culparegel*. Culpa er et latinsk ord, som betyder skyld. Culpareglen går i al sin enkelhed ud på, at man pådrager sig erstatningsansvar, hvis man på retsstridig måde forsætligt eller uagtsomt tilføjer andre skade. Hvis skaden ikke er tilføjet forsætligt eller uagtsomt, så betragtes skaden som et hændeligt uheld, som skadelidte må lære at leve med. Bondemanden kan ikke bebrejde nogen, at lynet slår ned i hans landbrugsejendom. Hvis karlen derimod kommer af sted med at stikke ild på bondemandens ejendom, enten med vilje som ved forsætlig brandstiftelse eller uagtsomt på grund af skødesløs omgang med åben ild på høloftet,

så stiller sagen sig anderledes. Så kan skadevolderen klandres for sin adfærd og drages til ansvar for de økonomiske følger heraf. Det er ikke et hændeligt uheld at efterlade et tændt stearinlys på høloftet.

Når erstatningsansvar kun kommer på tale, hvis skaden er forvoldt på *retsstridig* måde, hænger det sammen med, at der findes visse undskyldninger, som kan fritage skadevolderen for ansvar, selv om han ubetvivleligt var årsag til den indtrådte skade. Den, der angribes af en røver, og slår røveren ned, kan ikke drages til ansvar for den personskade, som røveren derved pådrager sig. Der er tale om *nødværge*, som er lovlig. Den, som sprænger sin bortrejste nabos dør, fordi han ser røg stå ud af brevkassen og tror, at der er ildebrand, skal ikke erstatte den ødelagte dør. Han handlede til berettiget varetagelse af naboens interesser i et forsøg på at afværge truende skade. Der er tale om *nødret*, som er lovlig. Den bortrejste nabo har større fordel af, at en årvågen og omsorgsfuld person tiltager sig adgang til hans enemærker for at standse en brand i udvikling, end i at man ærbødigt respekterer hans låste dør og derved muligvis overlader hans ejendom til flammerne.

Hvem har bevisbyrden?

Det er et almindeligt princip i dansk erstatningsret, at den part, som påstår, at en anden har påført ham en skade, som der skal betales erstatning for, også har bevisbyrden for, at dette er sandt. Skadelidte må med andre ord bevise, at der foreligger en skade af en bestemt størrelsesorden, og han må bevise at denne skade er forårsaget - forvoldt - af skadevolderens uforsvarlige handling. Hvis skadelidte kan bevise dette, siges han at have løftet sin bevisbyrde.

Culpareglen i retspraksis

Der findes talrige domme, der belyser culpareglen. Advokater, som har at gøre med erstatningssager, søger derfor ofte at finde et fortilfælde, som ligner deres egen sag, således at de kan påberåbe sig fortilfældet i retten som et argument for, at domstolen bør følge samme eksempel i den foreliggende sag.

Sagen om det knuste ølglas

I efteråret 1961 gæstede et selskab af soldater en restauration i Esbjerg for at fejre deres hjemsendelse fra militærtjeneste. Ved et nabobord sad et andet selskab, hvoriblandt befandt sig en fru Eickhaus. Der var munterhed og bæg-

klang ved soldaternes bord. På et tidspunkt kom en af soldaterne til at knuse sit ølglas, hvorved en glassplint ramte fru Eckhaus i øjet. Det fik særdeles alvorlige følger, idet øjet ikke stod til at redde, men måtte fjernes. Fru Eckhaus søgte nu soldaten med påstand om betaling af erstatning for invaliditet, tabt arbejdsfortjeneste, godtgørelse for vansir, svie og smerte m.v. Soldaten gjorde gældende, at han ikke var ansvarlig, fordi der måtte være tale om et hændeligt uheld. Der forelå altså ikke, mente soldaten, culpa og dermed heller ikke et ansvarspådragende forhold. Fru Eckhaus hævdede, at soldaten havde handlet uagtsomt og derfor måtte være erstatningsansvarlig.

I Højesteret fik fru Eckhaus medhold. Flertallet af dommerne - 5 ud af 7 - fandt, at det måtte lægges til grund, at soldaten havde knust glasset ved at slå i bordet, idet han enten havde ramt glasset, mens det stod på bordet, eller havde haft det i hånden, da han slog i bordet. Han fandtes derved at have udvist en uagtsomhed, der måtte pådrage ham erstatningsansvar for den forvolgte skade. Mindretallet på 2 dommere mente ikke - ud fra en helhedsbedømmelse af situationen - at soldaten havde udvist en sådan adfærd, der kunne pådrage ham erstatningsansvar.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1965 s. 242 og er kommenteret af højesteretsdommer Jørgen Trolle i Ugeskrift for Retsvæsen, den litterære afdeling, 1965 s. 235.

Culpareglen bygger på den almindelige fornuftige mand

Culpareglen kommer ofte på tale i sager, som handler om, at skadevolderen har båret sig forkert ad. Det er altså skadevolderens *handlemåde*, der ligger til bedømmelse.

Målestokken er, om skadevolderen har båret sig ad som en almindelig fornuftig mand ville bære sig ad i en tilsvarende situation. I juridisk sprogbrug omtaler man gerne den almindelige fornuftige mand som »bonus pater familias«. Det er latin for »den gode familiefader«. Det er altså ham, som man benytter som en tænkt målestok for, hvorledes man bør bære sig ad i livets forskellige forhold. Hvis skadevolderen har handlet anderledes end dette indbegreb af sund fornuft og god omtanke, så kan skadevolderen drages til ansvar og må betale erstatning til den skadelidte part. Hvis skadevolderen derimod ikke kan siges at have handlet anderledes, end man kan forvente af den almindelige fornuftige mand i en tilsvarende situation, så vil udfaldet blive en frifindelse. Det spørgsmål, som en domstol skal tage stilling til, er

altså, om skadevolderen har udvist den påpasselighed og forsigtighed, som man kan forlange af en almindelig fornuftig person i en lignende situation. Det er ikke afgørende, om alle bærer sig lige uklogt ad. Selv om mangan en god haveejer muligt har for vane at hælde tændvæske direkte på den brændende grill-ovn, vil en domstol næppe godkende denne fremfærd som en forsvarlig handlemåde, hvis et nysgerrigt barn forbrændes ved den pludselige stikflamme. Den gode familiefader tænker sig godt om, inden han foretager handlinger, som kan risikere at forvolde skade på personer og gods omkring ham. Den gode familiefader hælder ikke brandfarlig væske på et åbent ildsted.

Flere skadevoldere

En skade behøver ikke skyldes en enkelt mands værk. Der kan udmærket være flere medskyldige i den samme skade. Hvis det er tilfældet, er skadevolderne *solidarisk ansvarlige* over for skadelidte. Hvis erstatningskravet er på 1 million kroner, kan skadelidte frit vælge at adressere hele kravet til den rige A og forbigå den mindre formuende B. Skadelidte er ikke forpligtet til at kræve halvdelen af hver af de to skadevoldere. De må selv indbyrdes finde ud af at fordele kravet imellem sig. I deres indbyrdes forhold kan fordelingen af erstatningsbyrden foretages efter, hvad der under hensyn til ansvarets beskaffenhed og omstændighederne i øvrigt må anses for rimeligt. Det kan være, at A bør ende med at bære to trediedele af erstatningsbyrden og B kun en trediedel.

Hvis skadelidte i en vis udstrækning selv er ude om skaden, fordi han har båret sig uforsigtigt ad, kan det medføre, at hans erstatning nedsættes i forhold til hans egen andel af skylden.

Culpareglen har vekslende strenghedsgrader

De krav, som man kan stille til den handlende, kan ikke være de samme i alle livsforhold. Kirurgen, som forvolder skade under en operation, må bedømmes ud fra det kirurgiske fags almindelige standarder og lægelige normer. Hvis kirurgen har fraveget de sædvanligt fulgte spilleregler for den pågældende type operative indgreb, vil der være en *formodning* om, at han kan blive erstatningsansvarlig for skaden på patienten.

Det samme gælder andre professionelle folk såsom håndværkere og liberale rådgivere som arkitekter, revisorer og advokater. Den gode familiefader

rækker ikke til i deres tilfælde. De må bedømmes ud fra, hvorledes den gode og omhyggelige håndværker, arkitekt, revisor eller advokat ville have båret sig ad med en tilsvarende opgave. På sådanne professionelle områder har culpareglen et strengere indhold, fordi der er tale om betalte bistandsydelser. Kunden må derfor kunne forvente, at den sagkyndige håndværker ved, hvad han har med at gøre. Hvis håndværkeren ender med at vælte den væg, som han blot skulle udskifte et par sten i, så må han imødesee, at en domstol vil bedømme hans forhold med strenge øjne. Nok gælder culpareglen, og nok kan det tænkes, at det samme uheld kunne være indtrådt for de fleste andre håndværkere, men culpareglen har et skrappere indhold, når skaden er forvoldt af en sagkyndig person, der giver sig ud for at have forstand på det arbejde, som han tager sig betalt for. Man taler her om det strenge culpaansvar eller culpa med omvendt bevisbyrde. Betegnelsen *præsumptionsansvar* bruges også for at angive, at der består en præsumption - en formodning - for skadevolderens ansvar. I denne version af culpaansvaret ligger, at skadelidte ikke skal føre et så tungt bevis for, at skaden er forårsaget ved uforsvarlig fremfærd fra håndværkerens side. Skadelidte behøver blot at sandsynliggøre, at dette kan være tilfældet allerede som følge af de ydre situationsomstændigheder; derefter har håndværkeren bevisbyrden for, at skaden ikke kunne være undgået, uanset hvor stor påpasselighed han udviste, eller at skaden beror på forhold, som slet ikke kan lægges ham til last.

Forsætlige og uagtsomme handlinger

Forsætlige handlinger er handlinger, der begås med vilje. Skadevolderen er altså helt på det rene med, hvad han er i færd med. Den, der bliver fundet skyldig i en strafbar handling, som kræver forsæt efter straffeloven - f.eks. tyveri og voldtægt - vil derfor også være erstatningsansvarlig over for skadelidte. Begrebet uagtsomhed er ikke helt så entydigt. I erstatningsretten kan uagtsomhed foreligge både som *grov* uagtsomhed og som *simpel* uagtsomhed. Begge former kan medføre erstatningsansvar. Den groft uagtsomme handling består i, at skadevolderen bevidst tilsidesætter hensynet til andre, f.eks. hvis han på grund af travlhed vælger at køre over for rødt lys. Hvis han derved støder sammen med en anden bilist i krydset, foreligger der en skade, som han har forvoldt ved grov uagtsomhed. Der er ikke tale om forsæt. Han havde forsæt til at køre over for rødt lys, men ikke til at støde sammen med nogen. Han tog chancen og håbede, at det ville gå godt. Ved at tilsidesætte et væsentligt færdselshensyn har han handlet groft uagtsomt. Simpel uagt-

somhed er der tale om, hvis man ikke ser sig for på fortovet og kommer til at løbe en ældre dame over ende, så hun falder og brækker benet. Simpel uagtsomhed skyldes oftest et øjeblikks uopmærksomhed. Men selv om simpel uagtsomhed betegner en lavere skyldgrad end grov uagtsomhed, er det altså nok til at pådrage skadevolderen erstatningsansvar.

En dom om grov uagtsomhed

To skoledrenge på 9 og 10 år havde skaffet sig adgang til et aflåst tørreskab på deres skole for at lege »hule«. De havde tændt nogle tændstikker for bedre at kunne se. Da tændstikkerne var ved at slippe op, satte de ild til tændstikkæskan, som de stillede fra sig på en plastichylde. Der opstod ildebrand. Brandskaden på skolen beløb sig til over 3 millioner kroner. Brandforsikrings-selskabet krævede drengene idømt erstatningsansvar, idet de var ansvarsfor-sikret via deres forældres forsikringer. Såvel Vestre Landsret som Højesteret var enige i, at drengene, uanset deres alder, havde handlet groft uagtsomt, og de var derfor erstatningsansvarlige for brandskaden.

Vestre Landsrets afgørelse er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1990 s. 123, og Højesterets dom i Ugeskrift for Retsvæsen 1990 s. 926.

Hvis en skade ikke er forårsaget af en forsætlig eller uagtsom handling, så betragtes skaden som hændelig. I så fald kan den ikke medføre erstatningsansvar, men hvis skadelidte har en forsikring, der dækker skaden, vil han kunne få erstatning herfra.

Grov eller simpel uagtsomhed - forskellen har betydning

Sondringen mellem grov og simpel uagtsomhed er ikke blot et spørgsmål af akademisk interesse. I den lov, som regulerer selve erstatningens størrelse - lov om erstatningsansvar, som loven hedder - er der nemlig en meget vigtig bestemmelse. Den går ud på, at hvis en skade er dækket af en tingsforsikring, så ifalder skadevolderen ikke erstatningsansvar. Det vil sige, at ansvarets byrde er løftet bort fra den ellers ansvarlige skadevolders skuldre til det forsikringsselskab, hos hvem den skadelidte genstand er dækket af en tingsforsikring. Skadelidte vil da få erstatning fra forsikringsselskabet, og skadevolderen behøver ikke frygte, at forsikringsselskabet sender regningen videre til ham, når selskabet har udbetalt forsikringssummen til skadelidte - i form af et såkaldt *regreskrav*. Men - og det er et meget afgørende men -

skadevolderen kan ikke sige sig fri for ansvaret, hvis skaden er forvoldt forsætligt eller ved grov uagtsomhed. Det er altså kun den simple uagtsomhed, som fritager skadevolderen selv for erstatningsansvaret ved skader på forsikrede ting.

Sagen om den udendørs brændeovn

En mand afbrændte noget papaffald i en udendørs brændeovn. Derved opstod der brand på naboejendommen, formentligt fordi vinden havde båret nogle gløder ind på nabogrunden. Landsretten og Højesteret var enige om, at skaden skyldtes uforsvarlig afbrænding i form af svigtende tilsyn med afbrændingen. Den udviste uagtsomhed kunne efter rettens mening imidlertid ikke betegnes som grov. Skadelidtes forsikringsselskab, der havde udbetalt erstatning for branden, kunne derfor ikke søge regres mod skadevolderen.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1991 s. 310.

Også ansvar for undladelser i særlige tilfælde

I dansk ret kan man blive erstatningsansvarlig som følge af sine handlinger, men i visse tilfælde kan også undladelser medføre erstatningsansvar. Den mand, der ser, at der står røg ud af naboens ferietomme hus, kan pådrage sig ansvar, hvis han undlader at gribe ind og tilkalde brandvæsenet. Handlinger og undladelser, begge kan udløse erstatningsansvar, og i visse tilfælde også strafansvar. Men for undladelsernes vedkommende skal der noget ekstra til, før ansvar kan komme på tale. Den mand, der ser en robåd drive omkring på fjorden, er ikke pligtig straks at kaste sig i vandet for at bjerge båden i havn til gavn for bådens ejer, og ejeren vil ikke kunne få erstatning hos den pågældende, blot fordi han undlod at interesse sig for båden. Er manden derimod pædagog i en børnehave og ser et af børnene sidde og lege med en skarp kniv, vil hans undladelse af at gribe ind over for den farlige situation kunne medføre ansvar for svigt af hans tilsynspligt, hvis barnet forvolder skade på sig selv eller andre. Erstatningsansvar for undladelser kommer for det meste på tale, når der består en egentlig pligt til at handle i en bestemt situation. Fjordgængerer har ingen almindelig handlepligt til at bjerge løsdrevende både, men pædagogen har en stillingsbestemt opsynspligt med børnene.

Kravet om årsagsforbindelse

Culpareglen kan vise, om der er begået en fejl i form af en uforsvarlig handling. Men man kan ikke blive ansvarlig for en skade, som man ikke er årsag til. Selv om den handlende har begået en oplagt fejl, så er det ikke dermed givet, at fejlen også har forårsaget skaden.

Sagen om de giftige dampe i fiskegruben

En mand havde gennem en lang årrække arbejdet i en virksomhed ved havnen, hvor han var beskæftiget med at skovle fisk op fra en fiskegrube. Fiskene var af yderst forskellig kvalitet og var iblandet vekslende mængder af formalin, som blev tilført fiskene fra et åbentstående anlæg. Manden brugte ikke beskyttelsesmaske eller andet åndedrætsværn, og der var heller ikke nogen form for kunstig ventilation af arbejdsstedet. Han pådrog sig en luftvejslidelse, der som sådan var anerkendt som en erhvervssygdom. Men Den Sociale Ankestyrelse mente ikke, at lidelsen i hans tilfælde skyldtes arbejdet, men snarere hans betydelige tobaksforbrug. Den Sociale Ankestyrelse ville derfor ikke anerkende, at han var berettiget til at modtage ydelser efter Arbejdsskadeforsikringsloven.

Man mente ikke, at der var tale om en arbejdslidelse. Retslægerådet blev spurgt om problemet og afgav erklæring i sagen. Retslægerådet mente ikke, at der forelå dokumentation for en sammenhæng mellem den pågældende luftvejslidelse og arbejdsmiljøet. Derimod eksisterede der lægelig dokumentation for en sammenhæng mellem lidelsen og tobaksrygning.

Under en retssag mod Den Sociale Ankestyrelse - manden var i mellemtiden afgået ved døden, så sagen blev ført af hans bo - fandt Højesteret, at det efter bevisførelsen var overvejende sandsynligt, at lidelsen var forårsaget af tobaksrygningen og ikke af dampene på arbejdspladsen. Den afdøde havde derfor ikke haft krav på ydelser efter Arbejdsskadeforsikringsloven, da der ikke var tale om en sygdom, der skyldtes de erhvervsmæssige forhold. Der var dog to dommere ud af de fem, der deltog i afgørelsen, som var af en anden opfattelse. De mente nemlig, at når selve luftvejslidelsen som sådan var anerkendt af Den Sociale Ankestyrelse som en erhvervssygdom, så kunne der ikke lægges afgørende vægt på Retslægerådets udtalelser, og disse dommere ville derfor give den afdøde arbejder medhold. Men flertallet holdt altså med den Sociale Ankestyrelse og støttede sig dermed til Retslægerådets bedømmelse.

Dommen viser, at spørgsmålet om årsagsforbindelse mellem handlingen - her det forhold, at arbejdet gennem mange år havde fundet sted i et klart usundt arbejdsmiljø - og skaden, luftvejslidelsen - kan blive genstand for nok så indgående vurderinger. Ikke sjældent må der eksperter til at for kaste lys over årsagssammenhængen, før det kan afgøres, hvad der er eller ikke er årsag til skaden.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1991 s. 891.

Ikke ansvar for fjerne og upåregnelige skader

Selv om en person findes erstatningsansvarlig, fordi han har forvoldt skaden på forsætlig eller uagtsom måde og ikke har nogen gyldig undskyldning, der kan fritage ham for ansvar, så er det ikke dermed afgjort, hvilke skadesfølger, som skadelidte skal have erstatning for. Det er skadelidte, der skal føre bevis for, at skadevolderen er ansvarlig, og det er også skadelidte, der må bevise, at han har lidt et tab af en bestemt størrelsesorden ved den skadevoldende handling. En enkelt handling kan udløse en kæde af begivenheder, som kan medføre meget store økonomiske følger for samtlige berørte personer. Selv om den udløsende handling kan bebrejdes den handlende, kan der være anledning til at foretage en vis begrænsning af den erstatning, som han kan komme til at betale, simpelthen for at undgå at erstatningspligten ellers bliver helt uoverskuelig. Man taler i sådanne tilfælde om *adækvans*. Heri ligger, at visse fjerne og vanskeligt forudsigelige skader, som indirekte er fulgt i kølvandet på den oprindelige skade, undtages fra skadevolderens erstatningspligt. Der er dog ikke enighed blandt juridisk sagkyndige om det eksakte indhold af adækvanslæren. Nogle mener, at kun de skadesfølger, som ikke kunne påregnes at indtræde, falder uden for erstatningsansvaret. Andre mener, at det afgørende må være, om der er tale om skadesfølger, der ligger i *naturlig forlængelse* af den risiko, som skadevolderen har skabt ved sin uforsvarlige handlemåde.

Efter den sidste anskuelse er det ikke tilstrækkeligt, at den skadevoldende handling har forøget risikoen for en skades indtræden. Risikoen må også være blevet forøget for netop den skade, som indtræder. Et yndet eksempel er kuskens, som falder i søvn, mens han kører af sted med sine passagerer. Under turen fører hesten vognen ind på en farlig vejstrækning langs en dyb slugt. Pludselig slår lynet ned i vognen og dræber en af passagererne. Kuskens uagtsomme handlemåde med hensyn til at falde i søvn under kørslen har ganske vist medført, at risikoen for, at vognen skulle forulykke er blevet

forøget. Men hans handlemåde har ikke forøget risikoen for den skade, der rent faktisk indtrådte ved lynnedslaget. Der er årsagsforbindelse mellem kuskens handlemåde og den indtrådte skade: hvis kusknen havde holdt sig vågen, havde hesten ikke ført vognen på afveje. Hvis vognen ikke var blevet ført på afveje, var den ikke nået frem til lynnedslagsstedet, og passageren var ikke blevet ramt af lynet. Men skaden er ikke *adækvat*, og kusknen slipper derfor for erstatningsansvar.

Domstolens praksis i det vanskelige spørgsmål om adækvans må siges at være præget af en god del forskellighed, og der kan næppe udpeges nogen klar rød tråd i de domme, som har berørt problemet.

Sagen om det tabte spædbarn

En kvinde, som netop havde født en dreng, gennemgik en mindre operation under bedøvelse. En times tid efter indgrebet fik hun barnet til amning. Hun faldt i søvn under amningen, og barnet faldt på gulvet og pådrog sig et ukompliceret kraniebrud. Skønt barnet ikke havde taget skade af uheldet, udviklede moderen et psykisk trauma - dvs. en sjælelig forstyrrelse - fordi hun ikke kunne frigøre sig fra tanken om, at barnet alligevel havde taget skade og måske ville blive fejludviklet.

I tiden derefter var hun uarbejdsdygtig og søgte psykiatrisk bistand. Da hun ikke mødte op på sit arbejde efter barselsorlovens udløb, blev hun afskediget. Hun sagsøgte nu hospitalet og krævede erstatning for tabt arbejdsfortjeneste m.v. Hun begrundede kravet med, at hospitalet havde handlet uforsvarligt ved at lade hende amme sit barn uden tilsyn så kort efter bedøvelsens afslutning. Hospitalet fremførte, at der ikke var handlet uforsvarligt, fordi moderen var vågen og fuldt ud i stand til at amme sit barn. Hospitalet gjorde også gældende, at der slet ikke var årsagsammenhæng mellem det økonomiske tab ved moderens uarbejdsdygtighed og det psykiske trauma.

I landsretten vandt hospitalet sagen. Landsretten fandt nemlig ikke, at moderen havde godtgjort, at hendes uarbejdsdygtighed skyldtes det psykiske trauma. Landsretten mente altså ikke, at der forelå den fornødne årsagsforbindelse.

Også i Højesteret fik hospitalet medhold, men denne gang ikke ud fra et årsagssynspunkt. Højesteret statuerede, at selv om det psykiske trauma havde haft til følge, at moderen havde været uarbejdsdygtig, så var denne følge af uheldet ikke omfattet af hospitalets erstatningspligt. Højesteret fandt altså, i modsætning til landsretten, at der var årsagsforbindelse, men at

virksomheden - uarbejdsdygtigheden og det dertil knyttede økonomiske tab - ikke var en adækvat følge af hospitalets uforsvarlige handlemåde.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1988 s. 166.

Det objektive erstatningsansvar

I Danmark kendes der også en ansvars målestok, som ikke gør brug af culpa-reglen. Det er det objektive ansvar. Culpareglen kredser i udpræget grad om skadevolderens skyld, hans forsømmelighed og skødesløshed i relation til den indtrådte skade. Hvis skadevolderen har handlet *culpøst*, så ligger heri, at han kunne gøre for, at skaden indtrådte; thi han burde have tænkt sig om og handlet på en anden og mere forsvarlig måde. Efter det objektive ansvar skal man ikke granske i skadevolderens personlige vurderinger og situationsforståelse i relation til den skadevoldende handling. Om der foreligger forsæt eller uagtsomhed - disse mentale foreteelser hos skadevolderen er ligegyldige, når det drejer sig om objektivet ansvar. Objektivet ansvar indebærer nemlig, at skadevolderen ifalder erstatningsansvar, når hans handling *årsagsmæssigt* har fremkaldt den indtrådte skade. Selv om han kan bevise, at han ikke havde den ringeste chance for at afværge skaden eller bære sig anderledes ad end han faktisk gjorde - så ifalder han alligevel ansvar for den indtrådte skade. Det forstås, at objektivet ansvar er et meget strengt ansvar, eftersom det ikke tager hensyn til andre forhold end den kendsgerning, at skadevolderen har udført en handling, som årsagsmæssigt har hidført skaden.

På hvilke områder gælder der objektivet ansvar?

Der gælder objektivet ansvar for hunde, hvilket betyder, at besidderen af en hund altid er ansvarlig for de skader, som hunden forvolder, også selv om besidderen har lænket hunden efter alle kunstens regler og i øvrigt på enhver tænkelig måde har bestræbt sig på at forhindre, at den laver ulykker. I sådanne tilfælde er der i grunden intet at bebrejde skadevolderen. Han har gjort, hvad man kan forvente af »den gode familiefader«, nemlig at tage alle fornuftige forholdsregler for at forhindre, at hunden slipper løs og bliver årsag til skader. Alligevel vil han blive fuldt erstatningsansvarlig. Det er netop en af grundene til, at der er lovpligtig ansvarsforsikring for hunde. Den skadelidte er dermed vis på, at han kan få erstatning fra hundens forsikringsselskab. Hvis hundens besidder har forsømt at lade hunden forsikre, må han selv udrede erstatningen.

Objektivt ansvar findes også på en række andre områder, hvor lovgivningsmagten har ment det nødvendigt at stille skrappe krav til udførelsen af den virksomhed, som kan volde skade. Der gælder objektivt ansvar for skader forvoldt ved motorkøretøjer - også her er der lovpligtig motorkøretøjsforsikring. Ifølge luftfartsloven gælder der objektivt ansvar for skader, som indtræder på personer eller ting uden for luftfartøjet, når skaden sker under fartøjets benyttelse til luftfart. Hvis skaderne derimod rammer passagererne i flyet eller det med flyet befordrede gods, gælder der et culpaansvar med omvendt bevisbyrde - altså et strengt culpaansvar. Skader, som forvoldes af vilde dyr i fangenskab, såsom løver og tigre m.v. udløser også objektivt ansvar for dyrets ejer. Dette ansvar hviler på en stadig ikraftværende bestemmelse i Kong Christian den Femtes Danske Lov af 1683 - et historisk lovværk, der rummer mange bestemmelser, der endnu er i kraft og regelmæssigt anvendes ved domstolene i dagens Danmark. Indehaveren af et atom anlæg er objektivt ansvarlig for skader forvoldt af anlægget. Bevillingsindehaveren til et naturgasanlæg er objektivt ansvarlig for skader forvoldt af anlægget. Ejeren af et skib, der transporterer olie, er ansvarlig for forurenings-skader uden for skibet, der skyldes lækage af olie. Den, der låner en bog på biblioteket er objektivt ansvarlig for bogens undergang og må betale erstatning til biblioteket, hvis bogen stjæles ved et indbrud i lånerens hjem. Denne regel, som gælder for udlån i almindelighed, ikke kun for bøger, hviler i øvrigt også på Kong Christian den Femtes Danske Lov.

Objektivt ansvar uden direkte lovhjemmel

I specielle tilfælde kan en skadevolder også pålægges erstatningsansvar på objektivt grundlag, selv om der ikke er tale om et område reguleret ved lov. I en højesteretssag fra 1968 var der sket skader på et gammelt kloster i Aalborg, da man foretog pælenedramning til et stort byggeri i nærheden. Selv om der var udvist stor forsigtighed ved nedramningsarbejdet, således at der ikke efter culpareglen kunne siges at foreligge et uforsvarligt forhold, dømtes bygherren alligevel til at svare erstatning til klosteret.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1968 s. 84.

I 1983 afsagde Højesteret et par domme om ansvar for ledningsbrud. I det ene tilfælde drejede det sig om en vandskade, der var opstået ved et brud på en gammel vandledning, der var nedlagt i 1890. Der var ingen egentlige fejl ved ledningen, og vandforsyningen havde heller ikke forsømt at foretage sædvanlig vedligeholdelse og kontrol med ledningen. Alligevel nåede Højesteret

til, at kommunen måtte være ansvarlig for vandskaden på objektivt grundlag.

I det andet tilfælde drejede det sig om et brud på en gasledning, hvilket medførte alvorlig personskade. Heller ikke her var der nogen egentlig fejl ved ledningen, men alligevel blev kommunen pålagt ansvar på objektivt grundlag.

Dommene er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1983 s. 866 og s. 895.

Asbest-sagen fra 1989

I 1989 afsagde Højesteret dom i en meget omtalt sag, der handlede om de helbredsskader, som en del arbejdere havde pådraget sig som følge af deres mangeårige arbejde på Dansk Eternit Fabrik A/S i Aalborg. I denne sag var det et centralt spørgsmål, om ansvaret skulle afgøres efter en culpapregel, eller om der kunne blive tale om objektivt ansvar. Hvis culpapreglen skulle anvendes, ville bevistemaet navnlig være, om eternitfabrikken var bekendt med eller burde have været bekendt med, at arbejdsforholdene på fabrikken, især med hensyn til asbest, var sundhedsfarlige. Hvis det objektive ansvar skulle afgøre sagen, ville bevistemaet fokusere på, hvorvidt helbredsskaderne var forårsaget af arbejdet.

Eternitfabrikken hævdede, at der ikke kunne blive tale om objektivt ansvar, fordi dette måtte kræve lovhjemmel. Sagen endte med, at Højesteret fandt eternitfabrikken erstatningsansvarlig for helbredsskaderne - på objektivt grundlag.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1989 s. 1108 og er kommenteret af højesteretsdommer Hugo Wendler Pedersen i Ugeskrift for Retsvæsen, den litterære afdeling, 1990 s. 241.

Kapitel 3

Produktansvarsloven fra 1989

Produktansvar er erstatningsansvar for produktskader

Den almindelige danske erstatningsret, som er omtalt i kapitel 2, dækker også produktansvaret, men produktansvaret har en anden karakter end de almindelige erstatningsspørgsmål. Når spørgsmålet om produktansvar rejser sig efter culpareglen, så er sagens bevistema, om producenten eller leverandøren af det skadevoldende produkt - f.eks. kontaktlinsevæske med betændelsesfremkaldende bakterier - har udvist fornøden omhu med hensyn til at sikre, at produktet ikke var befængt med skadevoldende egenskaber. Hvis producenten har set stort på hygiejnen, eller hvis optikeren, som har solgt produktet, har set stort på udløbsdatoer og eventuelle temperaturmæssige opbevaringskrav, kan en domstol nå til den konklusion, at der foreligger culpa, således at forbrugeren har krav på erstatning svarende til den påførte skade. Hvis intet kan bebrejdes hverken producenten eller optikeren, så skal de efter culpareglen frifindes. Hvis der slet ikke foreligger årsagsforbindelse, f.eks. hvis bakterieforekomsten skyldes, at forbrugeren egenhændigt har omhældt væsken på en uren opbevaringsflaske, så skal producenten og optikeren naturligvis også frifindes - også selv om deres produkthåndtering måske kan kritiseres som utilstrækkelig. Når skaden ikke er forvoldt ved det culpøse forhold, som ellers kan lægges producenten og optikeren til last, så er den grundlæggende betingelse om årsagsforbindelse mellem handling og skade ikke opfyldt.

Produktansvar efter culpareglen er ikke lovfæstet, men hviler på retspraksis. Sædvanligvis er der tale om et strengt culpaansvar, der lejlighedsvis kan være uskelneligt fra et objektivt ansvar. Producenten og hans mellemhandlere har en tung bevisbyrde at løfte, hvis de skal gøre sig håb om at undsmyge sig ansvar for en produktfremkaldt skade.

Produktansvarsloven fra 1989

Det objektive ansvar inden for produktansvarsretten er af ny dato. Det kom til landet d. 10. juni 1989, da en ny lov om produktansvar trådte i kraft. Loven, der hedder »Lov om Produktansvar«, er frugten af et mangeårigt arbejde i EF.

Lovteksten findes i BILAG A.

I 1985 udgik der fra ministerrådet i EF et direktiv, som pålagde de enkelte medlemslande inden d. 30.07.1988 at gennemføre en lov om produktansvar med objektivt ansvar baseret på direktivets bestemmelser.

Direktivet findes i BILAG B.

Det er dette direktiv, der i øvrigt betegner et kompromis mellem de enkelte EF-medlemslandes forskellige juridiske traditioner og anskuelser på produktansvaret, der danner baggrund for det objektive produktansvar i dagens Danmark. Men loven ophævede ikke det produktansvar, der bygger på culpa-reglen. Det fik lov at leve videre side om side med den nye lovgivning. Den EF-baserede produktansvarslov havde til formål at udvide og styrke forbrugernes beskyttelse mod skadevoldende produkter. Det mente man bedst kunne opnås, hvis man undlod at gribe ind i den eksisterende tingenes tilstand og blot forstærkede skadelidtes muligheder for at opnå erstatning ved at skænke ham et ekstra lovværk om produktansvar. Derfor eksisterer der nu reelt to selvstændige »retssystemer«, som en skadelidt person skal overveje at påberåbe sig i en produktansvarssag - dels den almindelige ulovbestemte culpa-regel, dels produktansvarsloven fra 1989.

Produktansvarsloven skal fortolkes efter EF-retten

Produktansvarsloven er en lov, som blander kendte juridiske figurer med fremmedartede internationale retsbegreber. Loven er som nævnt et kompromis mellem EF-landene og efterlader derfor ikke overraskende en række vanskelige og uafklarede juridiske spørgsmål. Man kan ikke her søge tilflugt i de tilvante tankemønstre, som kendes fra den danske retspraksis om produktansvar efter culpa-reglen. Produktansvarsloven er formgivet ud fra EF-rettens egen begrebsverden. I sidste instans er det derfor EF-domstolen, som i tvivlstilfælde har det sidste ord med hensyn til lovens rette fortolkning.

Produktansvarsloven er et fællesskabsanliggende. Både advokater og dommere er derfor nødsaget til at søge vejledning i de kilder, som EF-retten stiller til rådighed, såfremt den juridiske bedømmelse kører fast i intrikate

fortolkningsproblemer i produktansvarsloven. EF-direktivet om produktansvar har også fundet vej til lande uden for EF-området. Norge og Finland har eksempelvis vedtaget produktansvarslove, der i meget vid udstrækning har taget EF-direktivet til forbillede.

Produktansvarsloven fik en blandet modtagelse

Som andre love, der er kommet til landet som et resultat af EF-medlemskabet, er produktansvarsloven noget, som man skal vænne sig til. Loven fik en del omtale i forbindelse med sin ikrafttræden i Danmark. Hos nogle blev den modtaget med ængstelse, fordi man frygtede for at få amerikanske tilstande med søgsmålslystne sagsøgere og skyhøje erstatninger. Andre modtog loven mere lidenskabsløst og henviste til, at de danske domstole allerede gjorde brug af et strengt culpaansvar i produktansvarssager, sådan at loven i realiteten ikke afveg meget fra den allerede gældende retstilstand. Loven er endnu for ung til, at der kan fældes en sikker dom om dens fremtid. Alligevel tør den formodning dog måske udkastes, at loven, når den med tiden slår fast rod i den almindelige bevidsthed hos forbrugere og advokater, åbner mulighed for, at produktansvarsbetragtninger kan finde vej ind i flere erstatningssager, end man umiddelbart skulle tro. Den skadelidte vil have en klar interesse i at anskue skadesforløbet under synsvinklen med produktansvar, fordi loven skænker ham den stærkest tænkelige erstatningsretlige position, nemlig producentens objektive ansvar.

Produktansvarsloven indfører objektivt ansvar

Det er en af hjørnestenene i produktansvarsloven, at den bygger på objektivt ansvar istedet for culpaansvar. I lovens § 6, stk. 1 hedder det:

§ 6. En producent skal erstatte skade, der er forårsaget af en defekt ved et produkt, som er produceret eller leveret af denne.

Som man vil se, står der intet om, at producenten kun skal betale erstatning, hvis det kan *bebrejdes* ham, at produktet har forvoldt skade. De eneste betingelser for producentens erstatningsansvar er, at der skal være indtrådt en skade, og at denne skade skal have sin årsag i et defekt produkt hidrørende fra producenten. Om producenten kan gøre for, at produktet er defekt eller ikke, om han i så henseende har handlet uagtsomt eller ikke - det spiller ingen rolle.

Lovens klare grundsynspunkt er, at producenten skal være objektivt ansvarlig for produktskader. Hvis kokkens ondskabsfulde lærling hælder toiletrensemiddel i maden, og restaurationsgæsterne bliver syge, vil restauratøren blive ansvarlig som producent af maden, skønt han i grunden er helt uden skyld i gæsternes kvaler.

Hvis en restaurationsgæst derimod bliver syg, fordi han af lutter vellyst over kokkens enestående madlavning forspiser sig hæmningsløst på de uimodståelige retter, skal restauratøren ikke befrygte at blive genstand for produktansvar. Årsagen til gæstens fortrædeligheder ligger ikke i maden, men i hans egen forslugenhed.

Produktansvarslovens definition af produktskade

Loven indeholder en eksakt definition af begrebet produktskade, som muliggør en klar grænsedragning for, hvornår en skade kan henføres til produktansvarsloven, og hvornår den falder udenfor.

Lovens § 1 lyder:

§ 1. Loven gælder for det ansvar, der påhviler en producent og en mellemhandler for skade forårsaget af en defekt ved et produkt, der er produceret eller leveret af denne (produktskade).

Det er værd at notere sig de enkelte bestanddele i denne definition. For det første fremgår det, at ansvaret kan ramme såvel producenten, som har produceret produktet, som mellemhandleren, der har leveret det. Vi skal senere se på, hvad der nærmere ligger i begreberne »producent« og »mellemhandler«. Dernæst taler definitionen om en »skade«. Det stemmer med almindelige erstatningsretlige synsmåder, at man kun kan få erstatning, hvis man er skadelidt - hvori altså ligger, at der faktisk er indtrådt en skade, der berettiger til erstatning. Visse forhold, der måske nok forringer livskvaliteten, kan ikke betragtes som *skader*, der giver ret til erstatning. Efter den almindelige erstatningsret baseret på culpareglen kan en naturelsker ikke forlange erstatning, fordi en pyroman brænder skoven af og derved ødelægger publikums mulighed for at nyde skovens glæder. Der foreligger ganske vist en skade på skoven selv, som pyromanen kan drages til ansvar for, både strafferetligt og erstatningsretligt. Men tabet af det ideelle gode, som en smuk skov frembyder for skovgængerne, er ikke en *erstatningsberettiget* skade.

Årsagsforbindelse mellem skade og defekt

Dernæst kræver definitionen af produktskade, at der er tale om årsagsforbindelse mellem skaden og defekten. For en sådan årsagsforbindelse kan komme til at foreligge, må der i sagens natur først være en defekt ved produktet, som kan afføde skaden. Hvis produktet er fejlfrit, kan en skade ikke have sin årsag i en defekt ved produktet. Årsagsforbindelse fordrer, at der er en årsag og en virkning. Mangler den ene komponent, opstår der ingen forbindelse.

Årsagsforbindelse er et meget grundlæggende begreb i juraens verden. Det bruges både indenfor strafferetten og erstatningsretten. Den mand, der kommer sukker i sin fjendes kaffe i den bestemte tro, at der er tale om en dødelig gift, kan ikke straffes for fuldbyrdet manddrab, selv om offeret ved et tilfælde skulle falde død om efter kaffen. Hans handling kan ikke have forårsaget den indtrådte virkning. Der er ikke årsagsforbindelse mellem den indbildte drabshandling og offerets død. Der er kun tale om et *utjenligt* forsøg på drab - som i øvrigt i sig selv er strafbart efter dansk ret.

I produktansvarssager - både sager, som hviler på culpereglen og sager, som baserer sig på produktansvarslovens objektive ansvar - vil spørgsmålet om årsagsforbindelse være et af de væsentlige spørgsmål, som skal besvares, når sagen skal afgøres i retten.

Producenten vil her kunne pege på produktansvarslovens definition af produktskade og fremføre, at hvis der ikke foreligger årsagsforbindelse, uanset om produktet måtte udvise en defekt, så kan der ikke blive tale om produktansvar. Er der ingen årsagsforbindelse, så er der ingen produktskade. Er der ingen produktskade, så gælder loven ifølge § 1 slet ikke.

Defekter kan bero på mange forskellige forhold

Definitionen i § 1 kræver, at der foreligger en defekt i produktet. Begrebet defekt har mange sider. Hvis en produktion rammes af en *konstruktionsfejl*, så vil defekten gå igen i hele produktionsserien. Hvis en hel serie af elektriske pærer lider af en konstruktionsfejl med hensyn til glassets varmebestandighed, således at pæren eksploderer efter en bestemt brændetid, så foreligger der en defekt. Men defekten kan også manifestere sig som en *fabrikationsfejl*. Hvis pæren eksploderer som følge af en glasteknisk støbningsfejl, så rammes også hele den fejlproducerede serie af en defekt. Fabrikationsfejl kan også forekomme i form af enkelte afvigere i en hel produktsserie. F.eks. er det kendt, at der vil optræde enkelte afvigere i en stor produktion af éngangs-gas-

lightere. Det ene eksemplar, som eksploderer, når lighteren tændes, er givetvis defekt.

Defektbegrebet kan også diskuteres ved produkter, som har en kendt, men uundgåelig skadevoldende egenskab. Cigaretter er kendt for at forårsage lungekræft. Er det en defekt, som kan rejse spørgsmål om produktansvar? Sådanne skader betegnes som *systemskader*.

Efter produktansvarsloven indebærer den slags velkendte, men uundgåelige negative egenskaber ikke, at produktet anses for defekt. Medicin kan jo på tilsvarende måde have uundgåelige negative bivirkninger. Men nytten af medicinen opvejer måske alligevel bivirkningerne.

Hvis de skadevoldende egenskaber ved et produkt er af en sådan art, at de ikke kunne forudses eller erkendes på det tidspunkt, da produktet blev markedsført, taler man om *udviklingsskader*. Udviklingsskader er skader, der først kommer til syne, efter produktet gennem en tid har været i brug, og hvor det ikke var muligt ud fra den videnskabelige indsigt på markedsføringstidspunktet at opdage, at produktet i virkeligheden gemte på skadevoldende egenskaber. Udviklingsskader optræder ikke sjældent i forbindelse med medicin, hvor skadelige bivirkninger, som ingen havde forestillet sig, måske først manifesterer sig efter mange års forløb. EF-direktivet gav de enkelte medlemslande valgfrihed med hensyn til, om udviklingsskader skulle medtages i produktansvarsloven. I lighed med de fleste af de øvrige EF-lande valgte Danmark at holde disse skader uden for loven.

En af de vanskeligste sider ved defektbegrebet i lovens definition af produktskade drejer sig om de såkaldte *instruktionsfejl*. At en motordrevet plæneklipper er fri for mekaniske og elektriske fejl er ikke det samme som at den også er fri for defekter i produktansvarslovens betydning. Hvis der alene medfølger en yderst mangelfuld brugsanvisning, som instruerer brugeren om at afrense skærekniiven med en klud, mens kniven endnu roterer, så kan plæneklipperen anses for at være defekt alene på grund af den risikofyldte fremgangsmåde, som brugsanvisningen anviser. Mangelfulde oplysninger om et produkt kan gøre et ellers fejlfrit produkt defekt.

Begrebet produkt

Det sidste og meget vigtige element i § 1's definition af produktskaderne er begrebet produkt. Bestemmelsen taler om, at der skal foreligge en defekt ved et »produkt«. Det er ikke overraskende, at en produktansvarslov begrænser sit gyldighedsområde til produkter. Hele grundtanken i produktansvarslæ-

ren er jo netop, at skaden har sit egentlige udspring i et produkt i en eller anden nærmere angivet forstand.

Begrebet produkt er et lige så centralt led i definitionen af produktskade som begrebet defekt. Hvis der ikke foreligger en defekt, så kan producenten ikke drages til ansvar efter loven, fordi den kun omfatter skader forvoldt af defekte produkter. Men hvis der slet ikke foreligger noget produkt i produktansvarslovens betydning, så kan loven overhovedet ikke bringes ind i billedet som et middel til at drage producenten til ansvar. Derfor er det helt afgørende at få fastslået, hvornår der efter loven er tale om et produkt.

Hvis mekanikeren skal skifte dæk, og han glemmer at skrue hjulet ordentligt fast, sådan at hr. Hansen på vejen hjem slinger ud af vejbanen og kører i grøften - kan mekanikeren så drages til ansvar efter produktansvarsloven for sit sjuskede arbejdsprodukt? Kan kirurgen drages til ansvar for det arbejdsprodukt, som han leverer til patienten, når denne vågner op med den forkerte arm amputeret? Og hvad med forlæggeren, som udgiver en ny lærebog i kemi, hvori en kemisk formel er forkert angivet, sådan at skolens fysiklærer kommer slemt til skade under et demonstrationsforsøg for eleverne - er den udgivne bog et produkt, som forlæggeren og bogens forfatter kan drages til ansvar for? Hvis dyrehandleren sælger hr. Hansens søn en sød puddelhund, der viser sig at have hundegalskab og bider sønnen, så han må gennemgå et langvarigt sygeleje - kan dyrehandleren så drages til ansvar efter produktansvarsloven? Er puddelhunden et produkt? Hvis elektricitetsværket på grund af fejl i et relæskab kommer for skade at sende en dosis stærkstrøm ud i strømnettet til forbrugerne, således at tilsluttede hårde hvidevarer m.v. brænder sammen - kan elektricitetsværket så gøres ansvarligt som leverandør af et »produkt«? Er den ulegemlige elektricitet et produkt? Og hvad med vand fra vandværket, gas fra gasværket, fjernvarme fra fjernvarmeverket, bestråling fra solariet eller fra lægens røntgenapparat? Hvad med rådgivning fra revisor og advokat? Er deres sagkyndige meninger og dokumenter, som klienten betaler for at få at høre og at læse, at betragte som produkter efter produktansvarsloven, som kan medføre ansvar, hvis de viser sig at være fejlagtige?

Spørgsmålet om, hvornår et produkt er et produkt er let at stille, men mere omfattende at besvare, fordi svaret kræver en omhyggelig analyse af produktbegrebet i loven. Loven gør nemlig meget ud af at søge fastlagt, hvilke typer genstande, der nærmere kan komme ind under betegnelsen »produkt«. Besvarelsen har interesse for enhver erhvervsdrivende, som enten giver sig af med egen produktion eller som på anden måde, f.eks. som led i sine tjeneste-

ydelse, leverer genstande og løsdele til sine kunder.

I kapitel 4 gennemgås produktbegrebet.

Kapitel 4

Hvilke produkter er omfattet af produktansvarsloven?

Verden ifølge juraen

I det juridiske verdensbillede opdeler man formuegenstande i fast ejendom, løsøre og fordringer. Denne tredeling hører til enhver advokats børnelærdom. Fast ejendom er huse og ejerlejligheder, landbrugsjorder, skove og grunde og meget mere. Løsøre er stole og borde, biler, både og cykler, flyvemaskiner og toiletspejle - og meget mere. Fordringer er pengekrav, som en person, fordringshaveren, har på en anden person, skyldneren. Fordringshaveren kaldes kreditor, og skyldneren kaldes debitor. Til fordringer hører obligationer og pantebreve og almindelige gældsbreve.

Det er karakteristisk for fast ejendom, at ejeren kan få udstedt og tinglyst et skøde, om dokumenterer hans ejendomsret, f.eks. til et grundareal med det derpå beliggende hus. Landets jord er inddelt i matrikler, hver med sit nummer, således at man i tingbogen, der føres på tinglysningskontoret i hver retskreds, kan læse sig frem til, hvem der er ejer af hvilke ejendomme. Sælges ejendommen, udstedes der et skøde til den nye ejer, og når den nye ejer har fået sit skøde tinglyst ved indførelse i tingbogen, så er hans ret til ejendommen juridisk sikret.

Samme nøjagtige registrering har vi ikke for løsøre. Det ville være uoverkommeligt og næppe af større interesse at føre et offentligt register over ejendomsretten til løsørengstande. Løsørengstande registreres kun på tinglysningskontoret i forbindelse med den såkaldte underpantsætning. Det sker f.eks., når ejeren af en bil giver sin bank pant i bilen ved underskrivelse af et løsøre pantebrev, som dernæst tinglyses på tinglysningskontoret. Hvis ejeren går konkurs eller nægter at betale sin gæld til banken, kan banken i egenskab af pantehaver forlange sig fyldestgjort i pantets værdi, dvs. den pris,

som bilen kan indbringe i frit salg eller ved salg på tvangsauktion.

Men løsøre kan fortabe sin karakter af løsøre, hvis det indføres i en bygning på en sådan måde, at det tjener til brug for bygningen. Elevatorer og varmeanlæg er teknisk set løsøre, når de produceres på fabrikken. Men når de indlægges i en bygning, vokser de sammen med denne og fortaber juridisk set deres status af løsøre. Det viser sig ved, at det ikke længere er muligt at stifte særskilte panterrettigheder over genstandene. De er blevet en fast bestanddel af ejendommen og omfattes dermed af de panterrettigheder, som hviler på selve den faste ejendom. Derfor er det en krænkelse af panthavernes ret over ejendommen, hvis elevatorsystemet eller varmeanlægget på ny udskilles af ejendommen uden panthavernes samtykke.

Ved løsøre forstår man gerne en rørlig, fysisk og overgivelig genstand. Løsøre kan være enten en individuelt bestemt genstand, såkaldt *species*, eller være bestemt ved sin art, såkaldt *genus*. En bestemt cykel, som har sit eget stelnummer, er en individuelt bestemt genstand. En kilo malet kaffe er ikke en individuelt bestemt genstand, men artsbestemt løsøre - nemlig en givet mængde af en vis vareart. Begge dele er imidlertid løsøre, fordi effekterne kan flyttes. I juraens verden benyttes sådanne begreber i mange forskellige sammenhænge. Det kan også forekomme, at der opstår tvivl om, hvorvidt bestemte genstande retteligt skal betragtes som en fast ejendom eller som et stykke løsøre. Er en boreplatform på havet en fast ejendom eller et stykke løsøre? Den kan flyttes, det er sandt, men det kan et hus strengt taget også ved hjælp af den rette teknik.

Den slags subtile problemer behøver ikke bekymre os her, hvor det drejer sig om produktansvarsloven. Uanset hvorledes begreberne fast ejendom og løsøre nærmere defineres og fortolkes i dansk ret, så gør produktansvarsloven brug af sit eget private løsørebegreb, som ikke på alle punkter falder sammen med de gængse danske synsmåder på løsøregenstandenes natur.

Produktansvarslovens definition

I produktansvarslovens § 3 hedder det:

§ 3. Ved et produkt forstås enhver løsøre, hvad enten denne er forarbejdet eller er et naturprodukt, og uanset om genstanden er indføjet som en bestanddel af en anden løsøre, eller en fast ejendom. Reglerne om produkter omfatter også elektricitet.

Stk. 2. Loven omfatter ikke uforarbejdede produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt.

Dette er den lovmæssige fastlæggelse af begrebet »produkt« i produktansvarsloven. En genstand, som falder uden for denne definition, kan ikke inddrages i en produktansvarssag efter loven, men alene på grundlag af den almindelige erstatningsret, der hviler på culpapreglen.

Tjenesteydelser er ikke løsørestande

Det første element af interesse i produktdefinitionen er vendingen »enhver løsørestand«. Heri ligger, at alle flytbare, fysiske genstande som den absolutte hovedregel falder ind under produktansvarsloven.

Det følger heraf, at tjenesteydelser ikke er at betragte som løsørestande. Når urmageren reparerer et ur, leverer han, ikke et produkt, men en tjenesteydelse. Urets ejer betaler ham for den faglige dygtighed, som er fornøden for at sætte uret i stand. På tilsvarende vis med tandlægen, bilmekanikeren, køleskabsreparatøren, arkitekten, advokaten og revisoren. Disse erhverv er just karakteriseret af, at udøveren gennem særlig uddannelse har tilegnet sig en vis faglig kunnen inden for et specielt kundskabsområde. Deres leverance til kunden består i hovedsagen ikke af en fysisk genstand, men af sagkyndig rådgivning og bistand. Denne rådgivning og bistand er at anskue som en tjenesteydelse udført mod betaling og falder som sådan uden for det produktbegreb, som produktansvarsloven benytter sig af. Hvis køleskabsreparatøren forbinder ledningerne til kompressoren forkert, så køleskabet går i stå, og madvarerne må kasseres, så kan man ikke med produktansvarsloven i hånden gøre reparatøren ansvarlig. Hans dårlige håndværk er ikke et produkt efter produktansvarsloven.

Det kan naturligvis udmærket forekomme, at der i tillæg til selve tjenesteydelsen også leveres et produkt. Hvis køleskabsreparatøren udskifter elektriske komponenter i køleskabet, er disse komponenter produkter. Hvis skaden på madvarerne har sin årsag i, at en af disse komponenter viser sig defekt, vil produktansvarsloven kunne benyttes for så vidt angår den defekte komponent. At reparatøren også har forestået reparationen, medfører ikke, at eventuelle defekte reservedele, som han har benyttet ved køleskabsreparationen, dermed falder uden for loven.

Juridiske dannelser er ikke produkter

Når advokaten stifter et anpartsselskab til sin klient eller forfatter et testamente til ham, betaler klienten ham for selskabet og for testamentet. Men sådanne juridiske »produkter« er ikke produkter i produktansvarslovens forstand. Hvis anpartsselskabet er behæftet med en fejl, der medfører, at klienten påføres tab, kommer produktansvarsloven ikke på tale allerede som følge af, at anpartsselskabet ikke falder ind under lovens produktbegreb. Juridiske dannelser såsom anpartsselskaber, testamenter, ægtepagter, skøder og kontrakter er ikke produkter, men udgør det dokumentmæssige udtryk for advokatens tjenesteydelse.

Naturprodukter

Det siges direkte i § 3, at også naturprodukter falder ind under produktbegrebet. Dog er der visse produkter, som, uagtet at de er naturprodukter, direkte er blevet undtaget fra produktbegrebet under hensyn til, at de er »uforarbejdede« - det fremgår af § 3, stk. 2, som omtales senere i dette kapitel. Til naturprodukter hører frugter og grøntsager, nødder og muslinger. Om produktet hidrører fra indsamling eller fra dyrkning er underordnet. Skovens vilde bær og bondemandens velhyppede kartofler - alt sammen er det naturprodukter. Vand og jord er i sagens natur også ægte naturprodukter og derfor omfattet af produktansvarsloven. Gartneren, som sælger kultiveret muldjord til haveejeren, må svare erstatning, hvis muldjorden indeholder giftstoffer, der får bærbuskene til at gå ud. Naturprodukter kan udmærket antage mere avancerede former som f.eks. Penicillin, der dyrkes i store tanke på grundlag af svampen *Penicillium Notatum*, skimmelsvampen. Selv om dyrknings- og udvindingsprocessen her foregår i et særligt kunstmiljø under strenge hygiejniske forhold, er Penicillin i sin enkle form et ægte naturprodukt på samme måde som C-vitamin.

Reserve dele fra det menneskelige legeme

Blod, organer og vævsdele og andre »reserve dele« fra det menneskelige legeme må givetvis også betragtes som naturprodukter. Hvis et privathospital som led i en operation yder patienten blodtransfusion, og blodet viser sig at være smittebærer af en farlig sygdom, vil patienten med føje kunne gøre gældende, at det blod, som han modtog under operationen, er at betragte som

et produkt i produktansvarslovens forstand. Skønt selve det operative indgreb er en tjenesteydelse, så er hjælpestofferne til operationens gennemførelse, herunder blodet, utvivlsomt et produkt - helt på linie med køleskabsreparatørens komponenter. Det samme vil gælde med transplanterede organer, nyrer og hornhinder m.v. Hvis disse produkter er defekte som følge af oversette sygdomsfremkaldende egenskaber og forvolder skade på modtageren, vil det i hvert fald ikke kunne hævdes, at de ikke skulle høre under produktansvarsloven, fordi de slet ikke er produkter.

Levende dyr - og visse undtagelser

Til kredsen af naturprodukter hører også levende dyr. Hvad enten man køber sin suppehøne i nedfrosset tilstand i supermarkedet eller køber en levende høne med henblik på opfodning og slagtning - hvis hønen er »defekt« som følge af en sygdom, som forvolder skade på køberen eller hans familie, så er hønen et produkt efter produktansvarsloven. Det gælder i princippet levende dyr af enhver slags, fra fiskeorme til vinbjergsnegle, og fra kæledyr som hunde og katte til undulater og akvariefisk. Men skønt levende dyr som sådan falder ind under produktbegrebet, så har produktansvarslovens § 3, stk. 2 som nævnt gjort en meget væsentlig undtagelse, som især har betydning for levende dyr inden for landbrugssektoren. Undtagelsen bevirker, at en lang række »uforarbejdede« produkter hidrørende fra bl.a. husdyrbrug og fiskeri holdes uden for loven. Undtagelsen vil netop i mange tilfælde omfatte levende dyr til forskel fra industrielt forarbejdede produkter som f.eks. den nedfrosne høne.

Forarbejdede genstande

Langt de fleste af de genstande, som det moderne menneske kommer i berøring med, er forarbejdede genstande, som har undergået en kompliceret industriproces. Ganske vist hidrører råstofferne fra naturen i form af malm, træ, korn, mælk osv., men forvandlingen af de oprindelige naturprodukter til højt avancerede forbrugsprodukter sker først gennem den industrielle forarbejdningsproces, som undertiden kan forvandle råvarerne til produkter af en helt anden karakter. Ost og ymer er lavet af mælk, men er meget forskellige fra mælk. Et moderne jefly består af et utal af komponenter, hvor metaller og plasticmaterialer spiller en stor rolle. Plastic er i sig selv ikke et naturprodukt, eftersom plastic ikke kendes i naturen, men er et kunstprodukt sam-

mensat af velkendte grundstoffer. Produktansvarsloven gør ingen egentlig forskel mellem råvarer og færdigvarer eller mellem komponenter og færdigsamlede produkter. Det afgørende er ikke produktets teknologiske beskaffenhed, men den omstændighed, at der er tale om en løsøregenstand.

Indføjede genstande

Efter dansk panteret kan løsøregenstande som nævnt vokse sammen med en fast ejendom på en sådan måde, at løsøret forvandler sig til et tilbehør til ejendommen og dermed fortaber sin uafhængige eksistens af løsøre. Men uanset om noget sådant løsøre er nok så mur- og nagelfast, så betragter produktansvarsloven det immervæk som løsøre. Det er uden betydning, om løsøregenstanden er indføjet i en anden løsøregenstand eller i en fast ejendom. Om et elektrisk relæ sidder i en privatbil eller i sikringssskabet i et parcelhus gør ingen forskel. Hvis relæet er defekt og bliver årsag til ildebrand, er det et produkt i produktansvarslovens betydning. Ved skader, som skyldes genstande, der er indføjet i eller på anden vis forbundet med andre genstande, taler man gerne om ingrediensskader og komponentskader.

Ingrediensskader og komponentskader

Hvis den indføjede genstand er blevet en uløselig bestanddel af modergenstanden, sådan at den indføjede genstand ikke længere lader sig udskille, vil en skade på modergenstanden blive betragtet som en såkaldt *ingrediensskade*. Et sukkerprodukt, der er defekt som følge af en kraftig bismag, vil uhjælpeligt forvolde ubodelig skade på den hjemmelavede vin. Den skadevoldende genstand, sukkeret, kan ikke på enkel vis udskilles fra den skadesramte genstand, vinen. Der foreligger en ingrediensskade. Hvis den skadevoldende genstand derimod kan udskilles som en selvstændig enhed, taler man om en *komponentskade*. Hvis isenkræmmerens syltekrukker viser sig at ødelægge husmoderens hjemmesyltede bær, er der tale om en komponentskade.

Der har hersket nogen tvivl om, hvorvidt produktansvarsloven giver mulighed for at få erstatning for ingrediensskader og komponentskader. Det må dog antages, at såfremt lovens øvrige betingelser er opfyldt, så er sådanne skader ligeså vel omfattet af loven som enhver anden skade, der skyldes en defekt ved en fritstående løsøregenstand. De klare ord i lovens § 3 om, at det ikke rækker ved produktbegrebet, at genstanden indføjedes som en bestanddel af en anden løsøregenstand, synes at tale for, at selve forbindelsen mellem det

skadevoldende produkt og det skadesramte produkt ikke skal tillægges nogen særlig betydning. Det må dog erkendes, at forholdet mellem det defekte produkt og det skadesramte produkt spiller en vigtig rolle, når der er tale om selvbeskadigende produkter. Efter produktansvarslovens § 2, stk. 2 sidste sætning forholder det sig nemlig sådan, at loven ikke omfatter skade på selve det defekte produkt. Efter lovens forarbejder antages dette at indebære, at den skade, der overgår en bil på grund af defekte bremses, ikke kan kræves erstattet efter produktansvarsloven, når bilen er købt som en enhed, hvorved skaden altså har ramt selve det defekte produkt - bilen som sådan. Spørgsmålet vil blive omtalt nærmere i kapitel 7.

Fast ejendom falder uden for produktbegrebet

Da faste ejendomme ikke er løsøregenstande, er de heller ikke produkter. Hvis en fodgænger kommer til skade, fordi en fast ejendom styrter sammen på hans vej, kommer produktansvarsloven derfor kun ind i billedet, såfremt ejendommens sammenstyrtning kan føres tilbage til et defekt produkt i ejendommen. Hvis en af ejendommens bærende pæle er defekt på grund af en medfødt støbefejl, og denne defekt er skyld i sammenstyrtningen, vil skadelidte kunne rette et krav mod den producent, som har leveret den defekte pæl. Pælen er jo umiskendeligt et produkt. Skyldes sammenstyrtningen derimod, at byggegrunden er uegnet, eller at der er begået en rent ingeniørmæssig beregningsfejl med hensyn til byggeriets belastningsforhold, vil skaden ikke kunne henføres under produktansvarsloven. Den uheldige fodgænger må gå andre veje for at opnå erstatning. De turister, som kommer til skade, når det skæve tårn i Pisa en dag vælter, skal ikke sætte deres lid til produktansvarsloven.

Elektricitet er et produkt

Efter dansk ret betragtes elektricitet almindeligvis ikke som en løsøregenstand. Det har sine gode grunde. En løsøregenstand er et fysisk legeme, som kan flyttes rundt og overgives til andre. I det 18. århundrede troede man, at elektricitet var en slags væske, der kunne flyde fra et punkt til et andet. Derfor taler man den dag i dag om en elektrisk »strøm«. Nu ved vi, at elektricitet er en elektronbevægelse. Den indtræder, når de negativt ladede atompartikler kaldet elektroner flytter sig fra et atom til et andet for at udjævne en ulighed mellem de to steders koncentration af elektroner. Jo større uligheden er, desto

større er den elektriske spænding, der måles i volt. Jo større mængden af vandrede elektroner er, desto større er strømstyrken, der måles i ampere. I visse materialer sidder elektronerne mere løst end i andre. Det gælder for kobber og sølv. Derfor er disse materialer gode elektriske ledere. Porcelæn og glas er dårlige ledere. De benyttes af den grund som isolationsmaterialer. Materialer, der hæmmer elektronvandringen, forøger den elektriske modstand. Brødristerens metaltråde yder modstand mod elektronernes flytning, og denne modstand skaber den varme, som bruges til at riste brødet. Den elektriske modstand måles i ohm.

Som man kan se, er elektriciteten et fænomen, som ikke har meget tilfældes med de løsørengstande, som vi møder i vor hverdag. En sædvanlig juridisk fortolkning af udtrykket »løsørengstand« ville derfor sikkert føre til, at elektricitet ikke kan betragtes som en løsørengstand. Det problem har man allerede stødt på i den danske straffelovgivning, da man skulle definere begrebet tyveri. Tyveri foreligger nemlig, når man uden besidderens samtykke borttager en fremmed rørlig ting for at skaffe sig selv eller andre uberettiget vinding ved dens tilegnelse. Den snedige logerende på tagkammeret, som slutter en ledning til trappeopgangens loftslys og tapper strøm på husværtens regning, kan efter denne definition ikke straffes for tyveri, fordi elektricitet ikke er en rørlig ting, der som sådan kan borttages. Men det problem har straffeloven løst på elegant vis. Loven udtaler nemlig, at med en rørlig ting sidestilles »... en energimængde, der er fremstillet, opbevaret eller taget i brug til frembringelse af lys, varme, kraft eller bevægelse eller i andet økonomisk øjemed«.

Som det ses af produktansvarslovens § 3, stk. 1, så benytter den sig af samme enkle kneb for at få bugt med den uhåndgribelige elektricitet. Loven siger simpelthen, at reglerne om produkter også omfatter elektricitet.

Hvis producenten af elektriciteten sender strøm ud i ledningsnettet med for høj en spænding, sådan at forbrugernes elektriske apparater bryder sammen, så skal producenten regne med, at forbrugernes advokat snart vil skrive brev om produktansvarsloven. Da sådanne skader i princippet kan bestå i et utal af ødelagte elektriske apparater, kan der blive tale om erstatningskrav af meget betydelig størrelsesorden. At elektricitet er udtrykkeligt medtaget som et produkt i produktansvarsloven har således mange praktiske konsekvenser. Det forhold, at elektriciteten udebliver ved strømsvigt, således at de nedfrosne varer i fryseren går til grunde, skyldes derimod ikke et defekt produkt. Elektriciteten blev jo netop ikke leveret, og produktansvar efter loven indtræder kun i forbindelse med defekte produkter. Forsinkelse eller udeblivelse

med et produkt giver ikke grundlag for at bringe produktansvarsloven ind i billedet. Forbrugeren vil heller ikke kunne påberåbe sig produktansvarsloven, hvis elektriciteten var i orden, da producenten sendte den ud i ledningsnettet, men hvor elektricitetens skadevoldende egenskaber beror på efterfølgende indgreb i ledningsnettet fra anden side, f.eks. ved gravearbejder og lign.

Hvad med gas?

Der er ingen tvivl om, at gasværkets forsyning med gas til forbrugerne er et produkt. Gas er blot den luftformige tilstand af en brandbar væske på samme måde som damp er den luftformige tilstand af vand. Hvad enten gassen leveres på flaske eller via gasværkets ledningsnet, vil gassen falde ind under loven. Hvis gassen på en eller anden måde måtte være defekt, kan produktansvar komme på tale. Det samme gælder for svejsegasser og gasser til operationsformål. Det sidste er ikke helt upraktisk, fordi en defekt i en bedøvelsesgas eller åndedrætsgas meget vel kan få alvorlige følger for patienten. Samtidig kan patienten støde på praktiske vanskeligheder med at sammenstykke et klart bevis for, hvad der faktisk skete under operationen og af hvilke årsager, eftersom patienten jo var mentalt fraværende. Hvis skaden først viser sig nogen tid efter operationen, kan det tillige være uhyre svært at rekonstruere, hvilke konkrete produkter, der var i anvendelse. Muligheden for at afsløre et defekt produkt - det behøver jo kun være et enkelt fejlproduceret eksemplar - kan dermed være gået tabt.

Er fjernvarme et produkt?

Vand er et naturprodukt og er som nævnt omfattet af produktbegrebet i lovens § 3. Det indebærer, at producenten af drikkevand med skadevoldende egenskader kan drages til ansvar for de skader, som drikkevandet forvolder, såfremt lovens øvrige betingelser er opfyldt. Men ved leverance af fjernvarme består det leverede produkt ikke af vand, men af *varmeenergi*. Det opvarmede fjernvarmevand, som sendes ud i ledningsnettet for at opvarme forbrugers radiator, cirkulerer i et lukket system og vender tilbage til fjernvarmeproducenten. Det egentlige produkt, som køberen betaler for, er en temperatur i radiatoren, ikke en vis mængde vand. Vandet er transportmidlet; den med vandet følgende varmeenergi er den købte vare.

Hvis varmeværket ved en produktionsfejl sender vand ud i ledningsnettet

med en faretruende høj temperatur, som får til følge, at nogle fjernvarmeaftageres radiatorer sprænger, hvorved der sker vandskader i deres ejendomme - kan de så påberåbe sig produktansvarsloven? Fjernvarmeproducenten vil muligvis henvide til, at fjernvarme ikke kan betragtes som et produkt efter produktansvarsloven, men retteligt skal betragtes som en *tjenesteydelse*. Meningen er, at der skal leveres varme til forbrugernes hjem på tilsvarende vis som telefonselskabet leverer en kommunikationsmulighed med telefonforbindelsen og vagtselskabet en overvågningsmulighed med alarmforbindelsen. Forbrugeren, kan fjernvarmeværket sige, har jo heller ikke lov at gribe ind i installationen og etablere en permanent aftapningsmulighed for fjernvarmevandet og benytte det til drift af et privat vandingsanlæg i sit drivhus. Vandet tilhører fjernvarmeproducenten. Det er alene varmen, som forbrugeren kan få lov at beholde.

Det må betragtes som usandsynligt, at fjernvarmeproducenten kan slippe godt afsted med denne argumentation. Det er vel rigtigt, at den primære leverance består i at levere varme til forbrugeren, og at vandet kun er et hjælpemiddel hertil. Men de skadelidte vil givetvis foretrække at udlægge forholdet på den måde, at vandet, der jo ubestrideligt er et produkt, må betegnes som defekt, alt den stund det ankommer til forbrugerens radiatorsystem med en alt for høj temperatur og af den grund medfører sprængning af installationen. Læg mærke til, at fjernvarmeproducentens argumenter minder en kende om tankegangen hos øl-producenten i den engelske sag om sneglen i flasken, *Donoghue v. Stevenson*, som blev omtalt i kapitel 1. Forbrugeren har rigtigt nok ikke *købt* selve fjernvarmevandet på samme måde som drikkevandsforbrugeren ved sin betaling for vandforbruget har købt sit drikkevand. Men forbrugeren kommer alligevel i berøring med det for hede vand, eftersom det strømmer ud i hans stue. Da fjernvarmeproducenten dermed har stillet et produkt - vandet - til forbrugerens disposition, omend kun som et gennemstrømningsmiddel i radiatorsystemet, vil et produktansvar kunne rejses på dette grundlag, uanset at varmeenergi efter sin svævende natur ikke i sig selv hører hjemme under produktbegrebet.

Åndsprodukter

Der findes en gruppe produkter, som efter deres karakter kan rejse tvivl om, hvorvidt de hører med under produktbegrebet. Det er åndsprodukter, hvorved forstås kunstneriske præstationer i videste forstand - bøger, fotografier, malerier, musik, film, EDB-programmer, konstruktionstegninger, søkort osv.

Alle disse »produkter« er særegne derved, at de betegner en menneskelig tankepræstation, hvis resultat er nedlagt på et fysisk medium, det være sig papir, filmstrimler, disketter til EDB-maskiner eller lignende. Den åndelige indsats er så at sige fastholdt ved at blive nedfældet på et stofligt materiale på samme måde som fordums mennesker sikrede sig mæle for eftertiden ved at indriste tegn og symboler i runestenene. Man taler i juridisk sprogbrug om *immaterielle* produkter, fordi sådanne frembringelser i grunden ikke af materiel - dvs. stoflig - natur, men består i et tankekompleks.

Det gør meget stor forskel for mange frembringere af åndsprodukter, om deres frembringelser er produkter efter produktansvarsloven eller ikke. Hvis forfatteren til en bog med belastningsformler til brug for ingeniørberegninger har lavet en banal skrivefejl, og dette får til følge, at et hus opført på grundlag af bogens beregninger styrter sammen - kan forfatteren og hans forlægger så uden videre drages til ansvar, fordi de er ophavsmænd til et defekt produkt?

EDB-programmer bruges overalt i samfundet. Hvis programmøren har lavet en fejl i et program, som styrer hospitalets elektroniske hjerteovervågningsapparat, og fejlen får til følge, at en patient ikke får hjælp, men istedet afgår ved døden - kan programmøren da gøres ansvarlig som ophavsmænd til et defekt produkt?

Hvis ophavsmænden til et søkort har lavet en lille målefejl, som medfører, at et skib, hvis kaptajn navigerer efter kortet, grundstøder og forliser - kan rederiet så henvende sig til kartografen og forlange erstatning som følge af hans defekte produkt?

Som det ses, er der i sådanne tilfælde ikke megen plads for tvivl om, at produktet vitterligt er defekt derved, at en bestemt fejl kan udpeges. Ingeniørformlen er matematisk ukorrekt, EDB-programmet har en identificerbar programmeringsfejl, søkortet angiver forkert afstand til et farligt grundstødningspunkt.

Når man betænker, hvor omfattende mængder af skrevne og på anden vis formidlede informationer (lydbånd, videofilm m.v.), som vi til daglig er i kontakt med og uden videre forlader os på - lige fra bageopskrifter til håndbøger i kompliceret maskineri - kan man let begribe, at såvel forfattere som forlæggere meget gerne vil kende svaret på, om deres produkter er omfattet af produktansvarsloven.

Svaret på dette spørgsmål er omgærdet af nogen tvivl, men må dog nok antages at være nej. Åndsprodukter er *ikke* løsøregenstande efter produktansvarslovens § 3. Indholdet af en bog, et EDB-program eller anskueliggørelsen

af havets geografi på et søkort - i intet tilfælde er der tale om legemlige størrelser, som har karakter af rørige, fysiske og overgivelige genstande. Det forhold, at informationerne er fæstnet til papir eller i det kunststof, som EDB-disketten er fremstillet af, gør ikke informationerne til et produkt. Det informationsbærende fysiske emne er i sig selv et produkt, men de i det fysiske emne nedlagte informationer er ikke selv et produkt.

Hvis et elektronisk apparat bliver årsag til skade, fordi apparatet svigter eller fejlfungerer, kan dette tænkes at bero på, at de i apparatet indsatte elektroniske komponenter - såkaldte *chips* - har en medfødt fejl, der kan føres tilbage til en programmørfejl. I disse tilfælde vil det elektroniske apparatur naturligvis være et produkt og tilmed et defekt produkt. Men den programmør, hvis indsats ligger til grund for den fejlbehæftede underkomponent, kan ikke selv drages til ansvar efter produktansvarsloven, eftersom hans bidrag til det færdige apparat alene består i en åndspræstation, nemlig udarbejdelsen af det program, som rummes i den pågældende komponent. Naturligvis kan komponenten også vise sig defekt som følge af rent fysiske årsager. Det elektroniske apparat er imidlertid som helhed defekt, hvad enten fejlen lader sig føre tilbage til en brist i det udtænkte program for komponenten eller som følge af en fysisk fejl ved komponenten.

Når det ovenfor blev nævnt, at spørgsmålet om åndsprodukter har skabt tvivl, hænger det sammen med, at EF-kommissionen i 1989 i et svar til EF-parlamentet gav udtryk for, at man betragtede software - dvs. EDB-programmer - som et produkt efter direktivet om produktansvar. Dette svar har givet anledning til usikkerhed, fordi produktansvarsloven til syvende og sidst skal fortolkes i overensstemmelse med EF-direktivet. Det må dog antages, at de mange helt elementære forskelle, som kan påpeges mellem de »åndelige« produkter og de fysiske produkter, er så tungtvejende, at en domstol, herunder også EF-domstolen, vil finde det vanskeligt at ligestille en fejlagtig bageopskrift med en forgiftet sodavand. Det afgørende særkende ved åndsprodukter er i realiteten, at de er sprogligt videreformidlede tjenesteydelser. Ingeniøren, arkitekten, revisoren og advokaten, som besvarer spørgsmål i det lokale dagblads læserbrevkasse, videregiver jo blot et råd af selvsamme art, som de ville yde til deres klienter i en sædvanlig rådgivningssituation. At de gode eller dårlige råd fremkommer på tryk eller ikklædes anden fremtrædelsesform som f.eks. ved en radio- eller TV-udsendelse turde næppe gøre dem til produkter. Ret beset er der jo på ingen måde tale om løsørengenstande.

Når informationer er en del af produktet

Man skal være opmærksom på, at informationer kan knytte sig så tæt til et produkt, at de betragtes som en del af produktet og derfor vil belaste produktet med deres fejl. En brugsanvisning til et strygejern er ganske vist et åndsprodukt, men hører med til strygejernet som en bestanddel af strygejernsproducentens leverance. Hvis brugsanvisningen indeholder forkerte betjeningsinstruktioner, der får til følge, at husmoderen under brugen af strygejernet lider skade, vil det ikke hjælpe fabrikanten, at fejlen kan lokaliseres til selve brugsanvisningen. Som det blev nævnt i kapitel 3, kan mangler i den til produktet hørende brugsvejledning gøre et ellers fejlfrit produkt defekt.

Er affald et produkt?

Det er de færreste produktionsvirksomheder, der kan udnytte deres råvarer så fuldkomment, at produktionsprocessen ikke efterlader et affaldsprodukt. Hvis affaldet volder skade på en person, opstår spørgsmålet, om affaldet - f.eks. kemikalieaffald - i sig selv kan betragtes som et produkt og dermed afføde objektivt ansvar for den ansvarlige producent. Det må antages, at affald som sådant er at betragte som et produkt. Men producenten vil næppe kunne drages til ansvar efter produktansvarsloven, fordi affaldet af en produktion ikke er en omsætningsvare, som forbrugerne kommer i berøring med som led i det almindelige forbrugsmønster. Som vi senere skal se, er det en gyldig ansvarsfritagelsesgrund for producenten, at han ikke har bragt produktet i omsætning. Selv om affaldet er en uundgåelig biproduktion af selve den industrielle forarbejdning, kan man imidlertid udmærket tænke sig, at producenten også kan afsætte dette biprodukt til en virksomhed, der kan genanvende affaldet til særlige formål. Sker det, er affaldet blevet en omsætningsvare.

Visse uforarbejdede produkter falder helt uden for produktansvarsloven

Som det tidligere blev nævnt i forbindelse med omtalen af levende dyr, så rummer produktansvarsloven en meget væsentlig undtagelse for hele produktbegrebet.

Denne undtagelse fremgår direkte af lovteksten i produktansvarslovens § 3, stk 2, der jo lyder:

»Loven omfatter ikke uforarbejdede produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt.«

Denne bestemmelse rejser en række meget vanskelige juridiske fortolkningsspørgsmål. For det første må man spørge, hvorledes man nærmere skal afgrænse kredsen af produkter, der hidrører fra de fire oprindelseskilder jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt. Når det er klarlagt, må man have kastet lys over, hvad der nærmere menes med kravet om, at disse produkter kun falder uden for loven, hvis de »uforarbejdede«.

Hvilke produkter stammer fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt?

I de bemærkninger fra Justitsministeriet, som findes i lovforslaget til produktansvarsloven, forklarer man, at de produkter, som man her har i tankerne, svarer til de produkter, som rummes i begrebet »landbrugsvarer« i selve EF-traktatens artikel 38 med det til traktaten hørende bilag II, som indeholder en lang opremsning af diverse landbrugsvarer, som er omfattet af artikel 38. På denne liste optræder ikke alene alle de bekendte landbrugsprodukter, husdyrbrugsprodukter og fiskeriprodukter, men også bl.a. fugleæg, naturlig honning, afskårne blomster, kaffe, fedtstoffer udvundet af fisk og havpattedyr, rørsukker, eddike, kakaobønner, æblecider, og naturkork. Landbrugsvarer efter EF-traktatens artikel 38 er altså et meget vidtfavnende begreb, som spænder over hele det sædvanlige landbrug og desuden også indbefatter fiskeriprodukter. Det er alle sådanne produkter, som efter produktansvarslovens § 3, stk. 2 falder uden for produktbegrebet, forudsat at produkterne ikke er forarbejdede.

Produkter hidrørende fra jordbrug

Med jordbrug sigtes der naturligvis til hele det traditionelle sortiment af landbrugsvarer. Men også avl, som stammer fra gartnerier og frugtplanter, må antages at falde ind under begrebet jordbrug, fordi sådanne produkter benytter jordmaterialet som næringsbund. Avancerede vækstprocesser som hydroponics, som kan anvendes til kunstig fremavl af diverse grøntsager på anden næringsbund end jordmaterialer, synes derimod at falde uden for begrebet jordbrug. Skovbrugsprodukter ligger udenfor EF-traktatens artikel 38 og må i konsekvens heraf antages at falde uden for undtagelsesprodukterne i produktansvarslovens § 3, stk. 2.

Produkter hidrørende fra husdyrbrug

Husdyrbrug omfatter alle sædvanlige husdyr, som hører hjemme på en bondegård. Men også andre dyr, som har vundet indpas i husdyrbruget, må anses omfattet. Mange fremmedartede dyr kan udmærket anvendes som grundlag for husdyrdrift, f.eks. visse eksotiske geder og får. Også velkendte dyr kan danne grundlag for en besætningsdrift, f.eks. hjorte, selv om de ikke normalt betragtes som husdyr, men som skovvildt.

Hvad med vilde dyr - og bier, snegle og orme?

Fortolkningen stiller sig vanskeligere, når der er tale om vilde dyr, som udmærket kan benyttes til avl og produktion, men som udgør en højst specialiseret erhvervsgren i forhold til traditionel landbrugsbedrift. Hvad med krokodillefarme og slangefarme, hvor skindet bruges til tasker og handsker - og slangens gift måske til serumproduktion? Det vil man næppe betegne som husdyrbrug. Det samme gælder pelsdyrfarme med mink og ræve. Biavl, snegledyrkning og ormeopdræt kan næppe heller betegnes som landbrugsvirksomhed, selv om ormefarmerne med en vis ret kan henvise til, at uden gode muldprodukter ville deres besætning ikke finde nær så gode trivselskår. Ikke desto mindre må det antages, at udkommet af sådanne »husdyr« falder ind under produktansvarslovens § 3, stk. 2. Bilag II til artikel 38 nævner udtrykkeligt naturlig honning, bløddyr, animalske produkter og varer af kød, fisk, krebsdyr og bløddyr. Om produkterne kan holdes uden for produktbegrebet vil derfor afhænge af, om de er »uforarbejdede« eller ikke.

Produkter hidrørende fra fiskeri

Fiskeriprodukter omfatter alt godt fra havet og fra søer og vandløb. Saltvandsfisk og ferskvandsfisk, ål og krebs og skaldyr af enhver art kan komme ind under fiskeriet. Også fisk hidrørende fra dambrug er med. Det afgørende er ikke, om der fiskes i åbent eller i lukket farvand, med krog, gærde eller ruse, eller om fangsten sker ved frit fiskeri eller på grundlag af udsat yngel.

Produkter hidrørende fra jagt

Produkter fra jagt omfatter alt sædvanligt bytte, som nedlægges af mennesker. Også farligt bytte må antages at være omfattet af begrebet, herunder

vilde dyr. Det afgørende er her, at byttet er indfanget og nedlagt ved en jagt, ikke byttets karakter eller jagtområdet. Om man vil betragte sælfangst som fiskeri eller jagt på havet eller på kysten, det afhænger af betragteren. Set fra produktansvarslovens synspunkt er den nedlagte sæl et bytte, fanget enten ved fiskeri (den kan jo gå i fiskerens net) eller ved en jægers hånd (den kan nedlægges med skydevåben). Også bytte, som ikke forsvarer sig, men som tilegnes af jægeren ved en ren indsamling, falder formentligt ind under begrebet jagt. Den, som samler æg på fjeldet, kan antagelig også for sit vedkommende henvise til, at byttet er jagtbytte og dermed omfattet af undtagelsen i produktansvarslovens § 3, stk. 2 - helt bortset fra, at fuglææg i forvejen ansues som landbrugsvarer og allerede af den grund er omfattet af undtagelsen.

Undtagelsens betydning

Som man vil forstå, er undtagelsen for produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt af stor betydning. Betydningen ligger i, at sålænge disse produkter ikke underkastes en første forarbejdning, så kan deres skadeforvoldelse ikke udløse objektivt ansvar for bondemanden, fiskeren og jægeren.

Hvis bondemandens korn har optaget sundhedsfarlige stoffer fra jorden, er bondemanden ikke ansvarlig efter loven, for kornet er i sin uforarbejdede form et oplagt jordbrugsprodukt. Hvis koen eller grisen, som bondemanden sælger, indeholder farlige medicinrester fra det foder, som bondemanden har opfostret dem på, så skal bondemanden heller ikke være nervøs for produktansvarsloven. Koen og grisen er i deres naturlige skikkelse ikke omfattet af loven, for de er uden tvivl produkter hidrørende fra husdyrbrug. Den friske fisk, der landes på kajtorvet direkte fra den indløbne fiskekutter, er måske fanget i kviksølvsforurenede vand og forårsager måske skade på den glade fiskespiser. Men fiskeren kan ikke drages til ansvar efter loven, for de uforarbejdede fisk falder uden for loven. Den just nedskudte and, som sælges af den driftige erhvervsjæger til en andelysten køber, har måske snadret i en dam med giftige kemiske stoffer og lider af alskens indvortes dårligdomme, som vandrer videre til køberen. Jægeren kan ikke drages til ansvar efter produktansvarsloven, thi anden hidrører fra jagt.

Den første forarbejdning

Meningen med undtagelsen for de omtalte produkter har ikke været at frede disse produkter fra at blive impliceret i en produktansvarssag. Meningen har været at samle produktansvaret og det objektive ansvar om de produkter, som i kraft af en industriel bearbejdning har forladt naturtilstanden og ved bearbejdningen muligvis har pådraget sig en defekt, som kan volde skade. Efter denne tankegang er det altså navnlig den industrielle forarbejdning, som kan forandre det oprindelige naturprodukt på en måde, som skaber risiko for at tilføre produktet en skadelig egenskab.

Det er derfor meget afgørende at få præciseret, hvornår et produkt rent faktisk forlader denne uskyldighedens tilstand og rykker ind i de ansvarlige produkters kreds. Loven taler blot om »uforarbejdede produkter«, hvormed altså tilkendegives, at produkter, der ikke længere er uforarbejdede, omfattes af loven.

Af EF-direktivets artikel 2, der ligger til grund for produktansvarslovens § 3, fremgår det, at det afgørende skelnemærke er, om produktet har undergået »en første forarbejdning«. Forståelsen af denne begrebsdannelse gav anledning til en del debat under lovens behandling i Folketinget. I bemærkningerne til lovforslaget blev det nævnt, at der i realiteten skulle meget lidt til, før en sådan forarbejdning var indtrådt. Koens friske mælk, der på bondegården samles på tanke og nedkøles, er forarbejdet. Fiskerens fisk, der renses og lægges på is ombord på kutteren, er forarbejdet. Det antages også, at agurker, der indsvøbes i plasticfilm, og tomater, der pakkes i bakker, dermed er forarbejdede. Ærterne, der nedfryses, hønen, der plukkes, muslingen, der koges, og kartofflen, der skrælles - efter alt at dømme, er der tale om produkter, som har gennemgået en første forarbejdning og dermed uafvendeligt er gledet ud af undtagelsesbestemmelsen i produktansvarslovens § 3, stk. 2.

På den baggrund kan det konkluderes, at der skal uhyre lidt til for at bringe produktet over grænsen mellem det uforarbejdede og det forarbejdede. EF-kommissionen har på et tidspunkt udtalt, at forarbejdning er »... enhver menneskelig aktivitet, der anvendes på en ting, som ændrer den med henblik på dens anvendelse eller dens konsumering. Dette begreb omfatter bl.a. enhver behandling eller konservering af produkter såsom pulverisering, udtørring, frysetørring, sterilisering, nedfrysning osv.«. Skønt man vel kan diskutere, om filmning af agurker og pakning af tomater ændrer ved agurkerne og tomaterne på en sådan måde, at de derved har gennemgået - som det hedder i EF-direktivets indledning - »... en forarbejdning af industriel karakter, som

kan forårsage en defekt ved produkterne ...«, så må det medgives, at emballagen i visse tilfælde kan skabe en samvirke med produktet af negativ karakter. Med de beskedne krav til forarbejdningsgraden er der ingen tvivl om, at også bestråling af friske råvarer som f.eks. krydderier er ensbetydende med en forarbejdning.

Det er dog vigtigt at gøre sig klart, at spørgsmålet om forarbejdning først rejser sig, når produktet er udtaget af sin naturlige tilstandsform og foreligger som en færdigfrembragt råvare. Brugen af sprøjtemidler på grøntsager, der endnu står på rod, kan som hovedregel ikke anses som en forarbejdning i produktansvarslovens forstand. Det samme gælder brug af veterinærmedicin på husdyrbesætningen. Sålænge »produkterne« er levende og er undervejs i produktionsprocessen, må man formentligt udlægge sagen sådan, at forebyggende foranstaltninger med sigte på at værne om varelageret og højne kvaliteten af slutproduktet ikke skal anses som forarbejdning. Udtynding af grøntsagsbedet er ikke forarbejdning af de tilbageværende grøntsager. Brug af godkendte bakteriehæmmende stoffer til fiskebesætningen i dambruget, forvandler ikke de levende fisk til forarbejdede produkter. Den forarbejdning, som produktansvarslovens § 3, stk. 2, taler om, sætter ind, når produktets modningsproces er tilendebragt, og produktet foreligger i indhøstet stand til brug enten for umiddelbar konsum eller til brug for videre industriel anvendelse.

Kritikken af forarbejdningskriteriet

Det må dog indrømmes, at den kritik, der har været fremsat af forarbejdningkriteriet, ikke er fremsat med urette. Er det en første forarbejdning, at kornet tærskes, kartoflerne kules eller grøntsagerne skylles? Og hvad med byboeren, som kører ind hos bondemanden for at købe en høne, men vægrer sig ved at modtage den levende, fordi han ikke bryder sig om at aflive den. Hvis bondemanden af lutter hjælpsomhed drejer halsen om på hønen, har den så undergået en første forarbejdning? Kan køberen nu, hvis hønen er sundhedsfarlig og volder ham skade på helbredet, holde bondemanden ansvarlig for produktskaden på objektivet grundlag, under henvisning til, at bondemanden solgte ham et forarbejdet husdyrprodukt? Hvis aflivningen skal betragtes som en forarbejdning, så må bondemanden imødesee et krav baseret på produktansvarsloven. Efter en sådan betragtningsmåde er havfiskerens kogte rejer omfattet af loven, allerede fordi de er ombragt, mens fjordfiskerens levende rejer ikke er det. Fiskerkonen på torvet, som hiver den sprællevende

rødspætte op og skærer den til for køberen, bringer sit produkt ind under loven. Men sælges fisken levende i en pose vand, er den uforarbejdet, og køberen kan ikke efter loven kræve fiskerkonen til ansvar for den forgiftning, som fisken påfører ham.

Produktansvarslovens produktbegreb er en sammensat størrelse. En forbruger eller en producent, der involveres i et produktansvarsspørgsmål, skal derfor gennemgå flere tanketrin, før en konklusion kan drages med hensyn til, om produktet hører under loven eller ikke. Er svaret nej, skal spørgsmålet om produktansvar afgøres efter den culparegel, der gælder uden for produktansvarsloven. Skadelidte må bevise, at den, der havde med produktet at gøre, handlede uforsvarligt. Det kan gerne være, at denne bevisbyrde ikke altid synes særlig tung, men den juridiske mekanisme pålægger ikke desto mindre skadelidte at præstere dette bevis. Er produktet derimod omfattet af produktansvarsloven, kan skadelidte vælge at nedtone sine anstrengelser med hensyn til uforsvarligheden hos producenten eller mellemhandleren og istedet sætte kræfterne ind på at få godtgjort, at produktet vitterligt besad en defekt, og at der var en klar årsagssammenhæng mellem defekten og den indtrådte skade.

Kapitel 5

Hvem kan drages til ansvar efter produktansvarsloven?

Producenter og mellemhandlere

Det er én sag, hvilke produkter, der kan medføre produktansvar efter produktansvarsloven. Det er en anden sag, hvem der i givet fald kan drages til ansvar for de skader, som det defekte produkt har forvoldt. Produktansvarsloven indeholder en nøje angivelse af den personkreds, som skadelidte kan rette sit erstatningskrav imod.

Der er to grupper af erhvervsdrivende, som kan risikere at blive skydeskive for et krav fra skadelidtes side. Det er *producenten* af det skadevoldende produkt, og det er *melleghandleren* af det skadevoldende produkt. Medicinfabrikken, der har fremstillet de defekte hovedpinepiller, kan kræves til ansvar. Apotekeren, som har solgt dem til den skadelidte forbruger, kan også drages til ansvar.

Hvem er producent?

Det fremgår af produktansvarslovens § 4, hvem der skal betragtes som producent. § 4 lyder i sin helhed således:

§ 4. Som producent anses den, der fremstiller et færdigt produkt, et delprodukt eller en råvare, den, der frembringer eller indsamler et naturprodukt, samt den, der ved at anbringe sit navn, mærke eller andet kendetegn på produktet udgiver sig for at være dets producent.

Stk. 2. Som producent anses endvidere den, der som led i sin erhvervsvirksomhed indfører et produkt i EF med henblik på videresalg, udlejning, leasing eller anden form for omsætning.

Stk. 3. Som mellemhandler anses den, som erhvervsmæssigt bringer et produkt i omsætning uden at anses som producent.

Stk. 4. Kan skadelidte ved et produkt, der er produceret i EF, ikke konstatere, hvem der har produceret dette, eller kan skadelidte ved et produkt, der er produceret uden for EF, ikke konstatere, hvem der har indført dette i EF, anses enhver mellemhandler af produktet som producent.

Stk. 5. Bestemmelsen i stk. 4 gælder ikke, hvis mellemhandleren inden rimelig tid giver skadelidte oplysninger om producentens eller importørens navn og adresse eller navnet og adressen på den, der har leveret produktet til mellemhandleren. Mellemhandleren kan ikke henvises skadelidte til en ansvarlig, der har hjemting uden for EF.

Efter denne bestemmelse er der i princippet tale om to hovedgrupper af producenter - de *egentlige* producenter og de *uegentlige* producenter. Med uegentlige producenter tænkes der på erhvervsdrivende, som ikke selv har deltaget i fremstillingsprocessen af produktet, men som omsætter produktet som led i deres virksomhed og af den grund betragtes som om de var producenter. Deres retsstilling efter produktansvarsloven er den samme som for de egentlige producenter - de hæfter på objektivt grundlag for skader forårsaget af det defekte produkt.

De egentlige producenter

De egentlige producenter er dem, der fremstiller et færdigt produkt, et delprodukt eller en råvare. Konservesfabrikanten, der fremstiller tomatsuppe på dåse, er producent af et færdigprodukt. Men også den fabrikant, der leverer ham dåserne, der jo udgør et delprodukt for konservesfabrikanten, er producent. Det samme er tomatavleren, der dyrker og leverer de tomater, som suppen laves af. Frembringere af produkter er producenter, uanset om produktet er en færdigvare eller en komponent til en færdigvare eller et råmateriale, der skal forarbejdes til et mere raffineret produkt. Oliesheiken, som sælger råolie til olieraffinaderiet, er producent lige så vel som olieraffinaderiet, der forarbejder råproduktet til motorbrændstof med henblik på videre salg til benzinselskabet.

Til de egentlige producenter hører også de erhvervsdrivende, som ikke selv producerer et naturprodukt, men som blot indsamler det. Ravsælgeren, der finder sine produkter i det årle morgengry ved stranden, betragtes som producent.

Lønmodtagere er ikke producenter

Producentbegrebet bygger på, at producenten er selvstændig næringsdrivende i den forstand, at han for egen regning og risiko forestår produktionen af det pågældende produkt. Heri ligger, at det fremstillingsarbejde, som lønmodtageren udfører for sin arbejdsgiver mod betaling af lønnen, ikke gør lønmodtageren til producent efter produktansvarsloven, skønt han ved sit arbejde fremstiller et produkt. Skærsliberen, som sliber kniven, bliver heller ikke af den grund producent af kniven.

Er det offentlige producent?

I det moderne samfund stiller det offentlige mange ydelser til rådighed for borgerne. Nogle af disse ydelser kan udmærket være produkter, der falder ind under produktansvarsloven, mens andre er tjenesteydelser, der falder udenfor. Når det offentlige driver elektricitetsværker, gasværker og vandværker, leverer det offentlige produkter til brugerne, der falder ind under loven. Når det offentlige driver biblioteker, hospitalsvæsen, alderdomshjem, togdrift, vejvæsen og kystsikringstjeneste er der tale om tjenesteydelser, der falder uden for loven. Men selv sådanne ydelser kan indbefatte overgivelsen af produkter, der selvstændigt betraget falder ind under loven. Blodtransfusionen på hospitalet og ostemaden på alderdomshjemmet er produkter. Hvad man skal mærke sig er, at producentbegrebet i produktansvarsloven ikke som sådan udtaler sig om, hvorvidt producenten har et forretningsmæssigt motiv med sine produkter. Det centrale kendemærke er, at producenten har at gøre med selve fremstillingsindsatsen eller - hvis det drejer sig om naturprodukter - står for indsamlingen af naturproduktet.

Producentbegrebet giver rigelig plads til, at en offentlig forvaltningsgren, der er ansvarlig for et givet administrationsområde, efter omstændighederne kan betragtes som producent. Har hr. Hansen besøgt miljøministeriet og nydt dagens ret i kantinen, og må han holde sengen på grund af sygdomsfremkaldende bakterier i maden, kan han sagsøge ministeriet. Når en offentlig myndighed sagsøges som producent, kan myndigheden som enhver anden producent forsøge at påberåbe sig, at der foreligger en gyldig ansvarsfrihedsgrund, f.eks. at produktet hverken er fremstillet eller bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed. I nogle tilfælde ville denne indsigelse være en farbar vej ud af produktansvaret, navnlig hvis der er tale om produkter, som helt og holdent indgår som en bestanddel af det offentliges almindelige servicevirk-

somhed og ikke udveksles mod betaling som ved en sædvanlig erhvervs-mæssig transaktion. Produktansvarslovens ansvarsfrihedsgrunde omtales nærmere i kapitel 8.

Værksleje

I juraen kender man et begreb ved navn »værksleje«. Det går ud på, at en part - værksmesteren - for en anden part - værksherren - skal udføre et stykke arbejde, f.eks. i form af bearbejdelse af et stykke løsøre. Hvis en mand henvender sig til en snedkermester med en god træstamme og beder ham om at fremstille en duelig stige heraf, så foreligger der et eksempel på værksleje. I dette tilfælde medbringer bestilleren selv råmaterialet, og værksmesterens opgave er at bearbejde materialet til det ønskede formål. Såfremt stigen viser sig defekt og bliver skyld i personskade, er spørgsmålet, om snedkeren skal betragtes som producent efter produktansvarsloven. Svaret må være nej. Snedkerens reelle produkt er hans arbejdsindsats. Han kan ikke anses som producent af stigen, eftersom han ikke selv har indkøbt det råmateriale, som stigen laves af. På tilsvarende vis forholder det sig med urmageren, der samler det adskilte ur for kunden, smykkesliberen, der forarbejder kundens ravklump til et halssmykke, og syersken, der syer husmoderens lagner om til beklædningsgenstande. Den, der tilvirker andres materialer, er ikke producent af det tilvirkede produkt. Kun hvis tilvirkeren selv bidrager med råmaterialet, opstår der et producentforhold.

De uegentlige producenter

De uegentlige producenter er en umage gruppe af erhvervsdrivende, som har det til fælles, at de udgør et indskudt mellemlid mellem den egentlige producent - produktfremstilleren eller produktindsamleren - og forbrugeren af produktet. De uegentlige producenter har samme ansvar som de egentlige producenter. Produktansvarslovens § 4, stk. 1 betragter dem simpelthen som producenter. Til de uegentlige producenter hører først og fremmest de såkaldte »private label«-sælgere - dvs. erhvervsdrivende, som køber en færdigvare hos producenten og videresælger produktet med eget varemærke, således at produktet fremtræder som produceret af sælgeren. »Private label«-varer er kendt i mange brancher, f.eks. i kosmetikbranchen og fødevarerbranchen. Mange store forretningskæder markedsfører deres egne mærkevarer udsty-

ret med forretningskædens navn og logo, skønt varen er købt som et anonymt produkt hos en producent.

Om en sådan mærkning af produktet skal have til følge, at sælgeren skal anses som producent, afhænger af om varemærkningen generelt giver publikum indtryk af, at mærkevaresælgeren selv har produceret varen. At en enkelt eller få kunder er bekendt med, at varen i virkeligheden fremstilles »uden for huset« på en fabrik i Grækenland, betyder intet. Det afgørende er, om produktet over for offentligheden som helhed fremtræder som produceret af den sælgende virksomhed. Hvis virksomhedens mærke alene er påført varen sammen med den virkelige producents mærke, kan virksomheden ikke betragtes som producent efter »varemærke-reglen« i produktansvarslovens § 4, stk. 1, eftersom produktionsforholdet derved er synliggjort udadtil. I de tilfælde, hvor mærkningen fører til, at man må betragte den sælgende virksomhed som producent, betyder dette ikke, at den virkelige producent dermed er fredet. Den virkelige producent er stadigvæk producent og kan sagsøges som sådan. Den skadelidte forbruger har blot fået en ekstra producent at rette kravet imod, nemlig sælgeren af mærkevaren, der i kraft af mærkningen har udgivet sig for producent. Denne »mærkevare-producent« kan ikke skyde ansvaret fra sig ved forsyne den skadelidte med oplysninger om det reelle produktionsforhold. Det afgørende er som nævnt ikke den enkelte forbrugers kendskab til, hvem der faktisk fremstiller produktet, men om mærkningen efter sin karakter er egnet til at give publikum udseende af, at produktet er produceret af sælgeren.

EF-importører

Til gruppen af de uegentlige producenter hører også de erhvervsdrivende, der driver næring med import af produkter ind i EF-området fra et tredieland, når importen sker med henblik på videresalg, udlejning, leasing eller anden form for omsætning. EF-importørerne er omtalt i produktansvarslovens § 4, stk. 2. Det er et vigtigt element i producentbegrebet. Det betyder nemlig, at importøren af frugter fra Afrika anses for at være producent. Importøren af sovjetiske biler er producent. Importøren af elektronikprodukter fra Taiwan er producent. Importøren af medicinalvarer fra Amerika er producent. Meningen bag denne bestemmelse om at ligestille EF-importøren med producenten er at sikre, at den skadelidte part altid kan adressere sit erstatningskrav til en ansvarlig part inden for EF-området. Den skadelidte, som er blevet påført helbredsskader som følge af fortæring af jordnødder fra Guinea Bissau, be-

høver ikke at bekymre sig om at indlede et sikkert håbløst retsligt søgsmål mod nøddeavleren i Vest-afrika. Han kan altid rette sit krav mod den i EF hjemmehørende importør, som har ført nødderne ind i EF-området.

Ikke import til eget brug

Det er i den forbindelse værd at notere sig, at EF-importøren kun kan drages til ansvar som producent, hvis hans indførsel af produktet vitterligt er sket med henblik på erhvervsmæssig omsætning. Den privatperson, der har en pose nødder med fra Afrika, er ikke importør. Det samme gælder den privatperson, der sælger en bil i Danmark, som han har købt under et ophold i Polen. Hverken nødderne eller bilen er erhvervsmæssigt indførte produkter. Den træskovirksomhed, der køber træbearbejdningsmaskiner uden for EF til brug for virksomhedens egen produktion af træsko, og som senere afhænder disse maskiner på ny, er ej heller at betragte som producent. Maskinerne er indført som driftsmidler, ikke som salgsartikler. Det er import med henblik på videredistribution, som gør importøren til producent, ikke import til eget brug. Et europæisk flyselskabs køb af amerikanske fly til brug for passagerbefordring, bevirker derfor ikke, at flyselskabet betragtes som producent af flyene - heller ikke selv om flyene mærkes med købers navn, idet denne mærkning ikke kan betragtes som en udtryk for, at flyselskabet udgiver sig som flyproducent.

Import til udlejningsformål

Det er ligeledes værd at bemærke, at bestemmelsen om EF-importører også omfatter importører af artikler, der ikke skal sælges, men blot udlejes. Hvis flyselskabet importerer små privatfly til udlejning, vil flyselskabet blive anset som producent, fordi produktet nu er bragt i omsætning gennem udlejningsvirksomheden. Et stilladsfirma, der køber stilladsmateriel i Ungarn til brug for udlejning til danske bygningsentreprenører, må betragtes som producent, såfremt et stillads på grund af en svejsedefekt bryder sammen og forvolder personskade. En virksomhed, som køber biler i Japan til brug for udlejningsvirksomhed i Danmark, hæfter som producent overfor skadelidte for skader, der skyldes defekter i motorkøretøjet, f.eks. defekte bremses.

Melleghandlere

I en produktansvarssag om et defekt produkt vil opmærksomheden samle sig om producenten, fordi produktet stammer fra hans hånd. Det kan imidlertid meget vel være en besværlig opgave for den skadelidte at finde ud af, hvem der i grunden har produceret det skadevoldende produkt. Nutidens internationale handelssamkvem fører et utal af varer tværs over landegrænserne. Der kan være mange mellemled mellem producenten og forbrugeren, og det kan nemt kræve et indviklet og kostbart detektivarbejde for skadelidte og hans advokat at finde frem til producenten af den defekte motorreservedel, der ødelagde bilen, eller fabrikanten af de dåsesardiner, som påførte skadelidte et uønsket sygeleje og dermed en tabt arbejdsfortjeneste.

Produktansvarsloven har imidlertid skænket skadelidte et juridisk våbenarsenal, som løser dette problem til fulde.

For det første har loven bestemt, at skadelidte kan tillade sig at betragte enhver mellemhandler af produktet som producent, hvis han ikke kan finde ud af, hvem i EF-området, der har produceret det, eller hvem der har indført det til EF-området.

For det andet har loven indført en slags kautionsordning for mellemhandlere, hvilket indebærer, at enhver mellemhandler af det skadevoldende produkt automatisk hæfter overfor skadelidte for produktansvaret - med den virkning, at mellemhandleren, når han har betalt erstatning til skadelidte, da selv må sørge for at inddrive erstatningen hos sin leverandør eller hos producenten.

Hvem er mellemhandler?

Det er enhver, der erhvervsmæssigt bringer et produkt i omsætning uden at anses som producent. Det fremgår af produktansvarslovens § 4, stk. 3. Ostermanden, der køber ost hos osteriet, er mellemhandler. Tandlægen, der køber sølvplomber hos plombefabrikanten, er mellemhandler. Elektrikeren, der køber elektriske pærer hos grossisten, er mellemhandler. Grossisten, som har købt pærerne fra fabrikken, er selv mellemhandler.

Handelsagenter

Derimod er *handelsagenter* ikke mellemhandlere. En handelsagent er en selvstændigt virkende person, der mod vederlag virker for både salg og

indkøb af varer for agenturgiverens regning og i agenturgiverens navn. En rejsende handelsagent i frisørartikler drager rundt fra by til by og besøger de lokale frisørmestre med henblik på at få dem til at afgive bestillinger på de artikler, som handelsagenten har agentur på. Når ordren er i hus, lader handelsagenten denne gå videre til agenturgiveren, der udmærket kan tænkes at være producenten af artiklerne, og agenturgiveren leverer derpå de bestilte varer til frisørmesteren - og handelsagenten får sit vederlag. Som det ses, lever handelsagenten af at skaffe ordrer til agenturgiveren. Men handelsagenten er ikke mellemhandler af varerne, for kunden køber ikke af ham, men direkte hos agenturgiveren. Agenten er nok et mellemlid, men ikke et omsætningsled. Alt foregår i agenturgiverens navn og for hans regning.

Forhandlere

Anderledes forholder det sig med *forhandlere*. Forhandlere er selvstændige næringsdrivende, der køber og sælger varer i eget navn og for egen regning. Den mand, der køber en radio hos radioforhandleren, indgår en købeaftale direkte med forhandleren, ikke med fabrikken, der producerede radioen. Forhandleren er en mellemhandler efter produktansvarsloven.

Kommissionsforhold

Hvis en mand ejer et sjældent vægur, som han gerne vil sælge, kan det være, at det lønner sig bedst at overlade salget til en kyndig antikvitetshandler. Det kan han gøre ved at give uret i *kommission* til antikvitetshandleren. I så fald optræder antikvitetshandleren som *kommissionær*. Han har påtaget sig den opgave at sælge uret i eget navn, men for ejerens regning. Kommissionsforholdet medfører, at antikvitetshandleren må anses som mellemhandler. Han handler ganske vist for ejerens regning, idet han skal afregne den indkomne salgssum til ham med fradrag af sit eget salgsvederlag. Men i forhold til omverdenen fremstår antikvitetshandleren som sælger af uret, eftersom han »erhvervsmæssigt bringer et produkt i omsætning«, som det hedder i produktansvarslovens § 4, stk. 3. Hvis uret viser sig at gemme på en overraskende defekt, der medfører skade - f.eks. hvis urværket på grund af en konstruktionsfejl udvikler ekstrem tandhjulsfriktion, der afstedkommer ildebrand i køberens hus - kan et erstatningskrav rettes mod antikvitetshandleren i medfør af den nedenfor omtalte mellemhandlerhæftelse, såfremt grundlaget for produktansvar i øvrigt er tilstede.

Melleghandlerens hæftelse for produktansvar

Alle de handelsled, der er skudt ind mellem forbrugeren af produktet og producenten, er mellemhandlere, fordi de erhvervsmæssigt har bragt et produkt i omsætning. Der er derfor pålagt dem en medhæftelse over for forbrugeren, såfremt produktet på grund af en defekt bliver skyld i en skade. Bestemelsen om mellemhandlerens hæftelse findes i produktansvarslovens § 10, der lyder:

§ 10. En mellemhandler hæfter for produktansvar umiddelbart over for skadelidte og senere mellemhandlere i omsætningskæden.

Hvis ostemandens ost er befængt med sygdomsfremkaldende bakterier hidrørende fra osteriet, må ostemanden indstille sig på at betale erstatning, hvis skadelidte vælger at rette sit krav mod ostemanden fremfor mod osteriet. Ostemanden må da selv have besværet med at fremsætte et videreførelseskrav - et regreskrav - mod osteriet. Dette hæftelsesansvar gælder for alle mellemhandlere, og hæftelsen består ikke blot over for den umiddelbart skadelidte, men også overfor efterfølgende mellemhandlere. Grossisten hæfter over for elektrikerer ligeså vel som over for skadelidte selv. Det er klart, at dette hæftelsesansvar forudsætter, at der er et grundlag for selve produktansvaret. Hvis produktet slet ikke er defekt, eller hvis produktet ikke falder ind under lovens produktbegreb, kan der selvfølgelig ikke rettes noget krav mod mellemhandleren med støtte i produktansvarsloven. Melleghandlerens ansvar er en hæftelse for det ansvar, som ellers påhviler producenten. Hæftelsen hviler på, at producenten under en retssag selv ville kunne gøres ansvarlig for den indtrådte produktskade. Melleghandleren hæfter ikke i videre omfang end producenten. Hvis producenten derfor ville klare frisag, fordi der foreligger en gyldig ansvarsfrihedsgrund - f.eks. hvis den indtrådte skade ikke skyldes en defekt ved produktet, men skadelidtes eget misbrug af produktet - så må mellemhandleren ligeledes gå fri.

Melleghandleren må betale for den konkursramte producent

Skadelidtes fordel ved at gøre brug af mellemhandlerens hæftelse kan ligge i, at skadelidte er bekendt med, at producenten af det defekte produkt er gået konkurs og derfor ikke kan betale erstatningskravet. I så fald bliver det

melleghandleren, der umiddelbart kommer til at bære byrden ved erstatningskravet, hvis han ikke selv kan opnå betaling fra et tidligere led i omsætningskæden, f.eks. grossisten eller importøren. Det kan også tænkes, at den defekt ved produktet, som er skyld i skaden, først er opstået efter produktet forlod fabrikken. I så fald kan producenten ikke pålægges produktansvar. Hvis bilen var i orden, da den blev leveret til forhandleren, kan producenten ikke bebrejdes, at der senere sker skade som følge af bremsesvigt. I så fald kan melleghandleren ej heller pålægges noget hæftelsesansvar. Hvis skadelidte uden videre anlægger retssag mod melleghandleren ud fra den betragtning, at bilens bremseser må have været defekte, da skadelidte fik bilen fra ham, må melleghandleren frifindes, eftersom hans melleghandlerhæftelse kun kommer på tale, såfremt producenten kan gøres ansvarlig for produktskaden. Hvis der er et leverandørled mellem bilproducenten og forhandleren, der kan gøres ansvarlig, f.eks. en EF-importør, hæfter forhandleren for dennes produktansvar, eftersom loven jo holder EF-importøren ansvarlig som producent.

Melleghandlerens hæftelse gælder også for produktansvar efter culpereglen

Der er den særlige finurlighed ved produktansvarslovens § 10 - der først kom ind i billedet ved folketingets sidste behandling af lovforslaget - at melleghandlerens hæftelse ikke alene gælder for det produktansvar, der kan pålægges en producent efter produktansvarsloven, men også for det produktansvar, som både producenter og melleghandlere vil kunne ifalde efter culpereglen i retspraksis. Produktansvarslovens § 10 om melleghandlerhæftelsen gælder altså både inden for produktansvarslovens område og uden for lovens område.

Hvis grossisten i elektriske hårtørreser opbevarer varerne på et fugtigt lager, således at en hårtørreser bliver defekt og forvolder skade på forbrugeren ved kortslutning, vil grossisten ikke kunne gøres ansvarlig efter produktansvarsloven, fordi han ikke er producent. Da producenten heller ikke er ansvarlig, fordi defekten først er opstået efter han bragte produktet i omsætning, lader det sig heller ikke gøre at drage grossisten til ansvar efter melleghandlerhæftelsen. Når defekten imidlertid ene og alene skyldes, at grossisten har begået fejl ved produktets opbevaring, vil skadelidte kunne drage grossisten til ansvar efter den i retspraksis udviklede culperegul. At grossisten kan drages til ansvar medfører i anden runde, at skadelidte også kan rette

sit erstatningskrav mod den detailhandel, der solgte hårtørreren. Detailbutikken er mellemhandler, og mellemhandlerhæftelsen efter produktansvarslovens § 10 omfatter også en tidligere mellemhandlers - her altså grossistens - produktansvar.

Mellemhandlere, der betragtes som producenter

Som nævnt betragtes EF-importøren som producent, skønt han ikke har fremstillet produktet. På tilsvarende vis kan mellemhandleren risikere at blive anset som producent, selv om heller ikke han har deltaget i produktets fremstilling. Man kan betegne EF-importøren og mellemhandleren som uegentlige producenter, fordi de i realiteten ikke har haft noget at gøre med produktets fremstilling. Men selv om de er uegentlige producenter, pålægger produktansvarsloven dem nøjagtig samme ansvar som de egentlige producenter. Situationen for mellemhandleren er altså den særlige, at han allerede har et hæftelsesansvar, fordi han har bragt produktet i omsætning, men tillige kan blive anset som producent af det omsatte produkt.

Det lokale supermarked kan være producent

Ved produkter, der er fremstillet inden for EF-området, kan mellemhandleren efter produktansvarslovens § 4, stk. 4 blive anset som producent, hvis den skadelidte ikke kan finde frem til den producent, der har fremstillet produktet. Hvis producenten af den giftige vindrukerneolie ikke lader sig identificere, kan skadelidte rette sit krav mod det lokale supermarked, hvor han købte vindrukerneolien, fordi loven da udpeger supermarkedet til producent. Der ligger en uundgåelig dobbelthed i disse regler, idet supermarkedet jo allerede har et hæftelsesansvar i sin egenskab af mellemhandler. Uanset om supermarkedet dømmes til at betale erstatning som producent eller som mellemhandler, har supermarkedet mulighed for at »sende sorteper videre« ved at tilbagesøge den erstatning, som det har måttet udrede til skadelidte, fra sin leverandør eller fra producenten, hvis det skulle lykkes at finde frem til denne. Hvis produktet stammer fra et land uden for EF, må supermarkedet finde sig i at blive betragtet som producent, hvis det ikke kan fastslås, hvem der i så fald har indført det i EF - eller hvem der har leveret det til supermarkedet.

Mellemhandleren kan slippe for producentstatus ved at hjælpe skadelidte videre

Det ses, at supermarkedet kun kan blive udnævnt til producent, hvis skadelidte ikke kan finde frem til EF-producenten eller EF-importøren. Men supermarkedet har en chance for at undgå denne udnævnelse ved inden »rimelig tid« at give skadelidte de oplysninger, han mangler. Det fremgår af produktansvarslovens § 4, stk. 5. Hvis supermarkedet er i stand til at fremkomme med pålidelige og tilstrækkelige oplysninger enten om producenten i EF, EF-importøren eller om supermarkedets egen leverandør, så bortfalder muligheden for at drage supermarkedet til ansvar som producent - selv om det stadigvæk kan sagsøges som mellemhandler. Alligevel har supermarkedet naturligvis en interesse i at forsøge at motivere skadelidte til hellere at gå løs på et tidligere led i handelskæden fremfor at interessere sig for detailleret. Det virkelige ansvar skal jo gerne ende hos den part, der til syvende og sidst har ansvaret for, at produktet fik en defekt.

Det er ikke nok, at supermarkedet kan udpege, hvem der har leveret den plasticflaske, som vindruekerneolien sælges i, eller trykt de etiketter, som flasken er forsynet med. Oplysningerne må som udgangspunkt dreje sig om helhedsproduktet, ikke om enkelte underkomponenter, medmindre skadens karakter fra starten af klart angiver, hvilken bestanddel af varen, som har skylden.

Henvisningen skal være inden for EF-området

Hvis der er tale om et produkt, som er fremstillet uden for EF-området, hjælper det ikke, at supermarkedet kender både navn og adresse på producenten. Som det klart fremgår af produktansvarslovens § 4, stk. 5 i slutningen kan mellemhandleren ikke henvisne skadelidte til en ansvarlig, der har hjemting uden for EF. Det ville nemlig indebære, at skadelidte, hvis han af en eller anden grund ikke måtte ønske at sagsøge mellemhandleren, da var henvist til at forfølge sit krav direkte over for producenten eller leverandøren i det pågældende tredjeland. Det ville sikkert være en tvivlsom fornøjelse at skulle anlægge produktansvarssag mod en vindrueolieproducent i Marocco eller i Togo. Hvis skadelidte derimod kan finde frem til en producent eller EF-importør i Italien, Frankrig eller et andet EF-land, er der mulighed for, at skadelidte i henhold til den særlige dømskonvention, der gælder mellem EF-landene, kan sagsøge producenten eller importøren på det sted, hvor skaden er

sket, f.eks. her i Danmark. Domskonventionen og spørgsmålet om, hvor en retssag om produktansvar skal anlægges, omtales i kapitel 9.

»Rimelig tid« er et flydende begreb

Spørgsmålet om, hvad »rimelig tid« er, er ikke let at besvare. Der kan ikke sættes et fast antal dage eller uger eller måneder på denne mærkat. Tidsfristens længde må afhænge af, hvilket produkt, der er tale om, og hvor vanskeligt det er at skaffe oplysninger om produktets gang gennem de enkelte omsætningsled. Også skadelidtes behov for eller ønske om at kunne gennemføre sit erstatningskrav inden for en rimelig tid må tages med i betragtning.

Kun produktansvar for melleghandlere af det skadevoldende produkt

De melleghandlere, som har en melleghandlerhæftelse og som er udsat for såfremt de ikke kan lede skadelidte videre til en EF-producent, EF-importør eller blot deres i EF hjemmehørende leverandør af produktet - at blive betragtet som producenter, er kun de melleghandlere, som har haft at gøre med selve det skadevoldende produkt. Loven kunne på det punkt lægge op til en misforståelse, fordi § 4, stk. 3 bredt taler om »enhver melleghandler af produktet«. Selv om en flaske vindrukerneolie er defekt og forvolder skade, betyder det ikke, at alle de købmænd og supermarkeder rundt om i landet, som sælger samme fabrikat af vindrukerneolie, dermed kan drages til ansvar som melleghandlere eller producenter. Her spiller den gamle engelske doktrin om »privity of contract« - at der skal være et kontraktsforhold mellem parterne - en indirekte, men vigtig rolle. Det er kun det supermarked, hvor skadelidte har købt den dårlige vindrukerneolie, der er ansvarlig som melleghandler og muligt også som producent. Hvis skadelidte retter ansvaret mod tidligere led i omsætningskæden, f.eks. grossisten, kan kun den grossist, hvorfra det skadevoldende eksemplar er kommet, betragtes som melleghandler eller muligt som producent. Andre grossister, der handler med samme vare, men som beviseligt ikke har leveret til det supermarked, hvor skadelidte købte vindrukerneolien, kan ikke drages til ansvar. Med andre ord: det er alene i den handelskæde, hvorigennem selve det defekte produkt har bevæget sig, at de enkelte led er ansvarlige. Andre forsyningskilder, som tilfældigvis også har det pågældende fabrikat i sit varelager, kan ikke gøres til skydeskive for skadelidtes erstatningskrav. Hvis det forholdt sig anderle-

des, kunne den skadelidte, som havde købt en defekt stige hos den lokale isenkræmmer - og som han på grund af mangeårigt bekendtskab ikke ønsker at forulempe med et erstatningskrav - istedet kræve erstatning hos det store pengestærke varehus inde i byen, blot fordi man der har samme stigefabrikat i sit sortiment.

Mellemhandlerens regreskrav

Den mellemhandler, der i kraft af mellemhandlerhæftelsen har måtte betale erstatning til skadelidte, har ret til at søge regres mod det tidligere omsætningsled eller mod producenten. Det samme gælder den mellemhandler, der har været udsat for at blive betragtet som producent, fordi han var første importør af produktet til EF-området, eller fordi han ikke formåede at lede skadelidte videre til sin egen leverandør eller til producenten af produktet. Regreskravet indebærer, at mellemhandleren, som har udredt erstatningen, så at sige overtager skadelidtes erstatningskrav og dermed kan søge at inddrive kravet fra de tidligere led i omsætningskæden, såfremt det nu skulle lykkes ham at opspore den tidligere leverandør eller selve producenten. Kun hvis mellemhandleren selv har begået fejl i sin omgang med produktet og dermed medvirket til skadens indtræden eller omfang på en måde, der kan tilregnes ham som forsætlig eller uagtsom, kan han blive nødt til at tåle en beskæring af sit regreskrav.

Produktansvarslovens ufravigelighed

Produktansvarsloven er en lov, der er ment som en beskyttelse af forbrugerne mod de produktskader, som uundgåeligt må forekomme i et moderne industrisamfund. Det er derfor ingenlunde overraskende, at loven ikke kan sættes ud af kraft ved en aftale med forbrugeren, f.eks. ved at skrive på produktet eller købefakturaen, at al brug af produktet sker på køberens eget ansvar og risiko. Den slags *ansvarsfraskrivelser* er ugyldige efter Produktansvarslovens § 12, der nemlig bestemmer, at loven ikke ved forudgående aftale kan fraviges til skade for skadelidte. Noget andet er, at loven godt kan fraviges ved *efterfølgende* aftale, f.eks. i form af et forlig i en produktansvarssag, hvor skadelidte går ind på at modtage et mindre erstatningsbeløb, end han strengt taget har krav på efter loven, for at få en afslutning på sagen her og nu med kontant udbetaling af erstatningsbeløbet.

Også mellemhandleren er beskyttet

Loven har taget det ekstra skridt også at udstrække beskyttelsen til mellemhandleren, der jo i virkeligheden udmærket kan være et uskyldigt mellemled mellem producenten, hos hvem defekten i produktet kan være opstået, og den skadelidte person, der kræver erstatning. Lovens § 12 fastslår nemlig også, at det krav, som mellemhandleren overtager fra skadelidte, når han må punge ud med erstatningen til denne, heller ikke kan fraskrives på forhånd ved en aftale mellem mellemhandleren og hans grossist eller producenten.

De almindelige salgs- og leveringsbetingelser

I erhvervslivet er det en sædvanlig foreteelse, at de erhvervsdrivende anvender et sæt almindelige salgs- og leveringsbetingelser i deres indbyrdes handelssamkvem. Det er en kendt sag for advokater, at mange erhvervsdrivende er lidet opmærksomme på indholdet af sådanne handelsvilkår, der ofte står trykt med små bogstaver bag på tilbudet eller ordrebekræftelsen. Der er mange gode grunde til at interessere sig for sådanne handelsvilkår, eftersom de i vid udstrækning indeholder juridiske ansvarsfraskrivelser og ansvarsbegrænsninger for krav, der kan opstå i parternes løbende handelssamkvem, og som derfor kan berede den ene af parterne en ubehagelig overraskelse den dag, hvor der opstår en tvist med modparten. Men når det drejer sig om produktansvar, er mellemhandleren altså beskyttet mod ublu forsøg på at skubbe produktansvaret endegyldigt over på hans skuldre. Hvidevareforhandleren, der betaler erstatning til en skadelidt forbruger, hvis badeværelse er udbrændt som følge af en elektrisk defekt i den nys leverede tørretumbler, kan altså sende regningen videre til sin leverandør og i sidste instans til producenten - uanset om hvidevareforhandleren har skrevet under på, at leverandøren eller producenten ikke kan mødes med erstatningsansvar for tab, der skyldes mangler og fejl i de leverede hvidevarer.

Ansvarsaftaler mellem visse producenter er gyldige

For de producenter, som er omfattet af produktansvarslovens § 4, stk. 1, er der derimod intet, der forhindrer, at de laver deres egne aftaler om, hvorledes erstatningen ved et eventuelt produktansvar skal fordeles mellem dem indbyrdes. Det betyder, at også den mellemhandler, som betragtes som producent, fordi han har anbragt sit mærke på varen og dermed udgivet sig for

producent, må se i øjnene, at de aftaler, som han måtte have indgået med den faktiske fabrikant af produktet - enten ved en direkte kontrakt eller ved nogle almindelige leveringsvilkår, som er en vedtagen bestanddel af handelssamkvemmet - er juridisk bindende for ham. Den helsebutik, der fører egen shampoo med butikkens logo og derved fremstår som producent af shampoo'en, skønt den i virkeligheden fremstilles på en stor kemisk fabrik, vil derfor være bundet af en klausul i købeaftalen med fabrikken, som begrænser fabrikkens ansvar for eventuelle produktskader. At det forholder sig på den måde, kan ses af produktansvarslovens § 11, stk. 2, som netop handler om, hvorledes erstatningsansvaret mellem flere producenter skal fordeles. Som det ses af udtrykket i paragraffen »...i mangel af aftale herom ...«, så kommer lovens fordelingsløsning kun på tale, hvis parterne - producenter omfattet af produktansvarslovens § 4, stk. 1 - ikke selv har truffet deres egen aftale om spørgsmålet. Har de det, er det den, der gælder.

Melleghandlerreglerne er en dansk opfindelse

Det må erkendes, at hele regelværket om melleghandlerens ansvar er meget indviklet. Det hænger sammen med, at reglerne er et påfund, som det danske folketing har indført som et tillæg til de produktsansvarsregler, der rummes i EF-direktivet om produktansvar. Der er intet i direktivet, som forpligter Danmark til at have lovregler om melleghandlerens medhæftelse for producentens produktansvar. I virkeligheden bygger EF-direktivet på den grundtanke, at en melleghandler, som kan identificere producenten for den skadelidte forbruger, derved er ude af billedet. Hvis ostemanden kan fortælle det syge postbud, hvorfra den dårlige ost er kommet, så skal ostemanden ikke bekymre sig om at blive part i en produktansvarssag, for postbudet må så kræve sin tabte arbejdsfortjeneste hjem fra direkte fra producenten. Men sådan blev reglerne altså ikke. Enhver melleghandler i den kæde, der fører en vare fra producenten til forbrugeren, kan nu risikere at blive inddraget i en produktansvarssag, uanset om melleghandleren har opbevaret sit produkt i bedste overensstemmelse med alle forskrifterne for produktet.

Kapitel 6

Hvornår er et produkt defekt?

Kun produktansvar ved defekte produkter

Ingen producent eller mellemhandler kan gøres ansvarlig for et produkt, der intet fejler. En hammer er ikke defekt, fordi brugeren slår sig over tommelfingeren med den. Men hvis hammerens hoved uden videre ryger af, fordi det aldrig har været ordentligt fæstnet til skaftet, vil hammeren blive bedømt som defekt. Produktansvar forudsætter, at der foreligger et produkt, som er belastet med en defekt, og at denne defekt er årsag til den indtrådte skade. Hvis huset brænder ned, fordi forbrugeren rejser på ferie uden at slukke brødristeren, er brødristeren ganske vist årsag til den indtrådte skade, men brødristeren er ikke defekt, og fabrikanten er ikke ansvarlig.

Defekter er en stor familie

Som tidligere omtalt, kan defekter bero på mange forskellige forhold. Et produkt kan være defekt, fordi det har en medfødt *konstruktionsfejl*, der er opstået allerede på tegnebrættet - af den grund også kaldet *designfejl*. En fejl i et elektrisk diagram medfører måske, at en vaskemaskine på et tidspunkt går over til at udelukkende at køre på kogeprogram og derved ødelægger finvasken.

Der kan også foreligge *fabrikationsfejl*, som det kendes fra »mandagsprodukter«, hvor produktet forlader fabrikken med en eller flere enkeltstående fejl. Hjulet på en cykel sidder løst. Kapslen på en flaske saltsyre er ikke ordentligt skruet til. Ildslukkerens betjeningshåndtag er brækket.

Der kan også være tale om, at produktet må anses for defekt, fordi brugsvejledningen og producentens præsentationsmateriale til produktet indeholder forkerte eller utilstrækkelige oplysninger om produktet og dets anvendelse,

eller hvis brugsanvisningen ikke svarer til produktet. Sådanne fejl kaldes gerne for *instruktionsfejl*, fordi forbrugeren fejlinstrueres om produktet. Hvis brugsvejledningen oplyser, at brødristeren er udstyret med en automatisk afbryderordning, som slukker for apparatet efter 20 minutters brug, og den glemsomme forbruger forlader sig på denne sikkerhedsanordning, når han på trappen kommer i tanke om den tændte brødrister, vil produktet blive bedømt som defekt, hvis det viser sig, at brugsanvisningen i virkeligheden vedrører et andet produkt end forbrugerenes mærke. Hvis brochuren til et tøjfarvemiddel oplyser, at farven ikke går af i vask, og dette alligevel sker, er produktet defekt som følge af den fejlagtige produktinformation. Produktet er ikke blot sig selv, men indbefatter også den kreds af informationer, som omgærdet det og følger det på vej ud i omsætningslivet.

En særlig type produktskader forekommer i forbindelse med forvekslingsfejl ved produktudlevering. Hvis hr. Hansen køber en dunk petroleum og på grund af en fejl på tankstationen i stedet får udleveret benzin, er grunden lagt for en sikker produktansvarssag. Hvis man køber petroleum og får benzin, er det en afgjort defekt ved det købte produkt, at det ikke svarer til det forventede. Husmoderens hjemmebagte julekringle, der ødelægges af sukkeret, der viste sig at være salt istedet for sukker, giver på samme måde anledning til en overvejelse om produktansvar.

Defektbegrebet efter produktansvarsloven

Produktansvarsloven har forsøgt at indkredse, hvad der nærmere skal forstås ved det helt centrale begreb »defekt«. Lovens § 5 lyder således:

§ 5. Et produkt lider af en defekt, når det ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes. Ved bedømmelsen heraf tages hensyn til alle omstændigheder, navnlig til:

- 1. produktets markedsføring,*
- 2. den anvendelse af produktet, som med rimelighed kan forventes, og*
- 3. tidspunktet, da produktet er bragt i omsætning.*

Stk. 2. Et produkt anses ikke for at være defekt, alene fordi der senere er bragt et bedre produkt i omsætning.

Dette er produktansvarslovens definition af defektbegrebet. Når der tales om »sikkerhed« i § 5, må dette forstås meget bredt. Et produkt kan udmærket være

defekt, selv om det i grunden ikke kan siges at være farligt. En dybfryser, der viser sig ude af stand til at fryse varerne ned, er ufarlig, men er alligevel skadevoldende på kødvarene og må derfor betragtes som defekt.

Hvem har bevisbyrden for, at produktet er defekt?

Efter produktansvarslovens § 6, stk. 2 er det skadelidte, der må bevise, at der er indtrådt en skade, at produktet er defekt, og at skaden er forårsaget af denne defekt. Denne bestemmelse er helt i tråd med dansk rets almindelige bevisregler inden for erstatningsretten. Den part, der hævder, at en anden er ansvarlig for en skade, må naturligvis godtgøre rigtigheden af sin påstand. Det er ikke den indklagede part, der skal bevise sin uskyld, men klageren, der skal bevise den indklagedes skyld.

Hvilket tidspunkt er afgørende for defektbedømmelsen?

Lovbestemmelsen om skadelidtes bevispligt udtaler sig ikke om, på hvilket tidspunkt den pågældende defekt skal foreligge. Er det på tidspunktet for produktets omsætning eller er det på tidspunktet for skadens indtræden? Om dette spørgsmål hersker der delte meninger i den juridiske litteratur. Det synes dog at være mest logisk at fortolke produktansvarsloven på den måde, at skadelidtes bevisførelse for defekten efter lovens § 6, stk. 2 sigter til tidspunktet for skadens indtræden, ikke til det tidspunkt, hvor produktet blev bragt i omsætning. Kan skadelidte føre et bevis for, at produktet var defekt på skadestidspunktet, og at defekten just var årsag til den skade, der overgik ham, kan producenten måske alligevel slippe for ansvar, hvis han kan sandsynliggøre, at den påviste defekt er opstået efter produktet forlod fabrikken, dvs. på det tidspunkt da producenten bragte produktet i omsætning. Har producenten ret, vil han i så fald blive ansvarsfri i henhold til produktansvarslovens § 7, stk. 2, jfr. herom senere i kapitel 8. Hvis flæskekødet var i orden, da det forlod slagteriet, kan slagteriet jo ikke gøre for, at en køber får maveforgiftning, fordi han har opbevaret kødet i et almindeligt skab og derefter lavet sig en portion frikadeller til trods for kødets suspekte udseende.

Skønt skadestidspunktet formentligt må lægges til grund for skadelidtes bevisførelse for defekten, er der intet til hindring for, at en domstol kan nå til, at produktet, skønt det havde en egenskab, der fremkaldte skaden, alligevel ikke er defekt. Lovens § 5, stk. 1, nr. 3 og stk. 2. indebærer nemlig, at defektbe-

grebet skal ses i lyset også af de forhold, som var gældende på det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning. Skadelidte må bevise, at produktet var defekt ved skadens indtræden, men spørgsmålet om, hvorvidt produktet overhovedet er defekt kræver også et tilbageblik til produktets omsætnings-tidspunkt.

Der er forskel på købeloven og produktansvarsloven

Som det tidligere er blevet omtalt, så kan køberen af et mangelfuldt produkt - f.eks. en radio, der ikke kan spille - kræve sælgeren til ansvar for den udelige handelsvare. Men dette er et rent *køberetligt* anliggende. Om produktet lider af en mangel i køberetlig forstand er ikke afgørende for, om det også lider af en defekt efter produktansvarsloven. Radioen, der ikke kan spille, er givetvis mangelfuld efter købelovgivning, fordi man må kunne forlange, at den skal kunne give lyd fra sig. Men denne mangel bevirker ikke, at den også skal anses for defekt ud fra reglerne om produktansvar. En tavs radio kan næppe tænkes at medføre skade på person eller ejendom. Man kan altså ikke automatisk slutte fra en køberetlig mangel til en produktansvarsretlig defekt. Derimod vil den omvendte slutning ofte være mulig. Hvis radioen har en elektrisk fejl, der gør kabinetets metaldelen strømførende, vil dette utvivlsomt være en defekt efter produktansvarsloven. Men det vil også blive bedømt som en mangel efter købelovgivning, fordi man som køber må kunne forlange, at den købte genstand ikke er farlig ved sædvanlig brug.

De berettigede forventninger til produktet afhænger af publikum som helhed

Om et produkt ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes, afhænger ikke af køberen eller den enkelte forbrugers personlige forventninger til produktet. Der er tale om en målestok, der følger de generelle forventninger hos det publikum, som produktet henvender sig til. Og ikke nok med det - *alle* omstændigheder, som loven siger, må tages med i betragtning. Defekten kan ligge i, at et produkt savner egenskaber, som man må regne med, at det har. Producenten af trapezudstyr til cirkusartister må indstille sig på, at brugerne forventer, at hans produkter lever op til de belastningskrav, som artisternes brug udsætter udstyret for. Hvis linerne savner evne til at klare en belastning på over 40 kilo, er kimen lagt til en tvist mellem producent og bruger. Defekten kan også ligge i, at et produkt har egenskaber, som man

må regne med, at det netop ikke har. Et mundskyllemiddel bør ikke være tandopløsende. Et kaffefilter må ikke afgive bismag. En hårshampoo må ikke fremkalde hårtab.

Hvis offentlige forskrifter er tilsidesat

For en lang række produkter, navnlig fødevarer, gælder der omfattende offentlige sikkerhedsforskrifter. Meningen med sådanne forskrifter er just at forebygge skader på publikum. Hvis et produkt ikke opfylder de gældende forskrifter på tidspunktet for dets markedsføring til forbrugerne, består der en *forhåndsformodning* for, at det også må bedømmes som defekt. Netop fordi forskrifterne er givet til beskyttelse af produktets brugere, vil manglende efterlevelse være et indicium for, at produktet ikke er, som det skal være. Hvis en indtrådt skade direkte kan føres tilbage til produktets manglende opfyldelse af sikkerhedskravene, har producenten ikke store chancer for at klare frisag i en produktansvarssag. Kan skaden ikke *årsagsmæssigt* sættes i forbindelse med bruddet på sikkerhedsforskrifterne, er der dog intet grundlag for at pålægge producenten ansvar. At en faldskærm er defekt, fordi dens udfoldningsudstyr ikke er fremstillet som foreskrevet, kan ikke gøre producenten ansvarlig for falmskærmsudspringerens død, hvis ulykken skyldes, at udspringeren i selvmorderisk hensigt undlod at udløse faldskærmen.

Hvad man med rette kan forvente af et produkt, ligger ikke fast som en uforanderlig sum af bestemte krav. Man kan forlange af hovedpinepiller, at de hjælper på hovedpinen. Men kan man også forlange, at de ikke giver maveproblemer eller træthed?

Ved bedømmelsen af hvilket forventningsniveau, der med rette kan stilles til produktet, henviser produktansvarslovens § 5 til 3 bestemte forhold, som navnlig - men altså heller ikke alene - skal tages i betragtning.

Produktets markedsføring

Den danske markedsføringslov bestemmer, at der ved markedsføringen af et produkt skal gives en »... efter formuegodets eller ydelsens art forsvarlig vejledning, når denne er af betydning for bedømmelsen af godets eller ydelsens karakter eller egenskaber, herunder især brugsegenskaber, holdbarhed, farlighed og vedligeholdelsesmulighed« (markedsføringslovens § 3). Når produktansvarsloven taler om markedsføring, er det ikke med speciel adresse til den danske markedsføringslov, men der tænkes på hele den præsentation

tion, som omverdenen får af produktet i kraft af annoncer, reklamer, brugsvejledninger osv. Markedsføringen spænder vidt og dækker over al den produktinformation, som producenten og leverandørerne videregiver til offentligheden i forbindelse med produktets omsætning. Man kan derfor ikke gå ud fra, at et produkt er defekt som følge af utilstrækkelig produktinformation, blot fordi informationerne af en eller anden grund ikke lever op til markedsføringslovens krav. Under henvisning til den danske markedsføringslov har Forbrugerombudsmanden i en afgørelse udtalt, at en brugsanvisning bør være affattet på dansk. En fremmedsproget brugsanvisning til et produkt er imidlertid ikke i sig selv ensbetydende med, at produktet af den grund bliver defekt, navnlig ikke hvis anvisningen indeholder illustrationer og symboler, som på enkel vis anskueliggør produktets funktioner. Det afgørende er, om brugsanvisningen er egnet til at bibringe forbrugeren den nødvendige oplysning om produktets egenskaber.

Giftstofferne under køkkenvasken

Mange af de artikler, som findes i en almindelig husholdning, er højst farlige sager. Under køkkenvasken befinder der sig i reglen et helt arsenal af giftstoffer i form af diverse rengørings- og rensmidler. Det er almindeligt kendt, at sådanne artikler ikke kan indtages som fødemidler, men det betyder ikke, at producenten er fritaget for at advare om de farlige egenskaber ved produktet. Hvis toiletrens midlet er ætsende, må producenten sørge for at advare herom. Hvis produktet kan udløse en farlig kemisk reaktion, hvis det bruges sammen med andre rengøringsmidler, må der advares herom. Omvendt må den fornuftige forbruger sørge for at opbevare sådanne produkter på betryggende vis, så småbørn ikke får lejlighed til at pille ved sagerne. De advarsler, som produkterne indeholder, slår ikke altid til, og mange forældre tænker sig ikke altid godt nok om, når de stiller de farvestrålende flasker fra sig inden for børns rækkevidde. Alt for mange tragiske forgiftningstilfælde skyldes simpelt sløseri med at opbevare husholdningsmidlerne utilgængeligt for børn.

Ingen advarselspligt ved oplagt farlige produkter

En lang række produkter er så indlysende farlige, at det ville være overflødigt at advare om dem. Barberblade, fyrværkeri, benzin, saltsyre, nitroglycerin og våben - her må man regne med, at brugeren er udmærket klar over, at han skal passe på. Den biologistuderende, som opbygger en exotisk hjemme-

samling af levende skorpioner og edderkopper, må indstille sig på, at deres bid kan medføre ubehageligheder, som dyrehandleren ikke kan drages til ansvar for.

Hvis produktet misbruges

Mange produkter er farlige, hvis de misbruges. A-vitamin er i normale doser et nyttigt og uundværligt stof. Men i overdoser medfører det forgiftning med en række symptomer såsom opkastning, vægttab, hårtab og leverforstørrelse. I passende doser er alkohol et nyttigt og beroligende stof med en dybtgående indvirkning på legeme og sjæl. I gamle dage blev det brugt som bedøvelsesmiddel ved operative indgreb, fordi det forjager angst og uro og dulmer smerten. Men i overdoser indtræder der spiritusforgiftning. En koncentration på 5 promille i blodet betragtes som dødelig dosis.

Alkoholens virkemåde er så velkendt i vor kulturkreds, at ingen vil finde på at hævde, at snapsen, som medførte hr. Hansens død, skulle være defekt, fordi brændevinsproducenten ikke skrev på flasken, at man skulle passe på med overdreven indtagelse. Det samme gælder med tobak. Sådanne stimulanser har været brugt så længe af det store publikum, at de kortsigtede og de langsigtede bivirkninger ikke længere er nogen hemmelighed. Skader, der opstår som følge af brug af den slags forbrugsartikler, kaldes for *systemskader* og kan ikke lægges produktet eller producenten til last. Vil man have fornøjelsen, må man også tage ubehaget. Produktansvarslovens synspunkt er, at den slags skader slet ikke er omfattet af loven. Det er ikke en *defekt* ved alkoholen eller tobakken, at helbredet kan lide skade - lige så lidt som det er en defekt ved skjøjterne, at man kan risikere at falde og slå sig, eller ved køkkenkniven, at man kan skære sig i fingeren.

Kan systemskader medføre ansvar alligevel?

I andre lande har der dog været rejst spørgsmål om, hvorvidt tobaksindustrien kan gøres ansvarlig også for systemskader, hvis varerne ikke på tilstrækkelig klar og tydelig måde advarer publikum om farerne ved produktet. Ikke overraskende er det i USA, at sådanne sager har fundet vej ind retssystemet. Disse sager, som endnu ikke har fundet noget endegyldigt svar i den juridiske verden, men har skabt udbredt bekymring blandt producenterne, har haft som tema, at selv om cigaretindustrien sætter nok så mange advarselsmærkater på cigaretpakningerne, så er dette ikke tilstrækkeligt til

at fritage producenten for ansvar, når han samtidig i annoncer og biografreklamer fremstiller sit produkt i et udpræget positivt lys, som modvirker den negative effekt af advarslerne mod lungekræft m.v.

Efter produktansvarsloven forekommer det lidet sandsynligt, at en sådan problemstilling skulle kunne rejses i Danmark. En dansk domstol vil næppe nå til, at cigaretrygeren er berettiget til at bygge nogen positiv forventning på de indtryk, som markedsføringen har efterladt i publikums bevidsthed, når det immervæk er alment kendt, at tobaksrygning er en sikker bidragyder til udviklingen af både lungekræft og en lang række kredsløbssygdomme. Det samme vil gælde i relation til de passive rygere, som for en stor dels vedkommende muligt må siges at have et mere beslutningspræget standpunkt om tobaksrygning og derfor ikke har noget egentligt informationsbehov med hensyn til særlige advarsler mod tobakkens farer.

Defektspørgsmålet kræver en helhedsbedømmelse

Som produktansvarsloven siger, så skal der ved defektbedømmelsen tages hensyn til *alle* omstændigheder. Det må derfor afgøres fra sag til sag, om producentens markedsføring og brugervejledning er tilstrækkelig til at sætte forbrugeren i stand til at anvende produktet uden at komme til skade. Om en parfume bliver defekt som følge af manglende eller utilstrækkelig advarsel om brandfarlighed kan derfor ikke afgøres uden at inddrage en række almindelige synspunkter om forbrugernes forventninger og indsigt i kosmetiske artikler. Ligeledes må man tage hensyn til, om producenten kunne forudse, at hans produkt ville blive anvendt under omstændigheder, hvor åben ild kan forekomme. Kan man udelukke, at parfumebrugeren har en tændt cigaret i munden? Hvis producenten kan forudse, at hans produkt vil finde anvendelse i situationer, hvor kombinationen af flere forskellige faktorer kan udløse en skade, bør han ganske afgjort tage højde for dette i sin produktinformation. Hvis producenten hører om tilfælde, hvor skader var ved at ske, men blev undgået som følge af tilfældighedernes spil, bør dette også give anledning til en forbedring af produktinformationerne, således at erfaringerne om produktets eventuelle side-risici spredes til forbrugerne. Det vil nemt kunne fremstå som et belastende moment for producenten i en retssag om produktansvar, at han allerede forud for det aktuelle skadetilfælde havde fået nys om en bestemt skadesrisiko, men undlod at benytte denne erfaring til at skole forbrugerne i en klogere og sikrere brug af produktet.

Advarsel med tilbagevirkende kraft

Naturligvis er der grænser for, hvor meget man kan forlange af producenten i den retning. Hvis han hører om, at hans børnelegetøj ved et par lejligheder har medført skader, skal han måske overveje at forbedre legetøjets konstruktion og forsyne forældrene med en bedre brugsvejledning fremover. Men det kan næppe kræves, at han indrykker annoncer eller efterlyser tidligere købere for at advare dem om en muligt skadevoldende u hensigtsmæssighed ved legetøjet. Efterlysning og eventuel hjemkaldelse af en produktserie er et meget vidtgående skridt, som kan føre til producentens ruin. Derfor kan man kun kræve sådanne drastiske foranstaltninger, når det viser sig, at produktet er decideret farligt og efter al forventning vil blive skyld i bestemte skader, såfremt forbrugerne ikke underrettes.

Kan producenten advare sig fra ansvar?

Når produktinformationen er en bestanddel af produktet, kan man rejse det spørgsmål, om producenten kan rette op på svagheder ved sit produkt ved udtrykkeligt at advare om dem. Hvis producenten ved, at hammerens hoved har det med pludseligt at ryge af - kan han da blot advare herom i sin brugsanvisning med den virkning, at hans produkt dermed slipper for at blive bedømt som defekt? Svaret er nej. Som tidligere omtalt udelukker produktansvarslovens § 12, at der kan indgås forhåndsftaler om ansvarsfraskrivelse. Hvis producentens advarsler om produktets farlige egenskaber i virkeligheden må bedømmes som et forsøg på at fraskrive sig ansvaret for, at produktet ikke kan leve op til elementære sikkerhedskrav, så fritager producentens advarsler ham ikke for ansvar. Det hjælper ikke at skrive på indpakningen: »Vær forsigtig, når De bruger denne hammer! Hovedet kan nemt ryge af!«

Som absolut hovedregel kan åbenhjertighed i produktinformationen ikke erstatte kravene til et ordentligt produkt, når den pågældende svaghed ved produktet nemt eller dog for en ringe meromkostning kunne have været undgået ved en bedre konstruktion og udførsel. Hvis en maskine har en udpræget farlig egenskab, f.eks på grund af manglende afskærmning mod roterende knive og lign., så bør producenten sætte anstrengelserne ind på at forbedre apparatets sikkerhed fremfor at belære forbrugeren om at udvise påpasselighed. Kun hvis produktet er således beskaffent, at sikkerheden ikke kan forbedres ved nogle få og prismæssigt overkommelige konstruktionsændringer, vil producenten kunne holde produktet defektfrit ved i stedet klart

og tydeligt at advare forbrugeren mod produktets indbyggede risikomomenter.

Den forventede brug af produktet

Ved ethvert produkt kan der forekomme atypiske skader, som i realiteten ikke skyldes produktet, men særlige forhold hos skadelidte. Hvis et par børn har vist sig allergiske over for bestemte materialer i produktet, vil der være tale om rene undtagelser, som ikke gør produktet defekt. På tilsvarende vis, hvis produktet anvendes på en helt uforudset eller dumdristig måde.

Det er ikke altid muligt for en producent på forhånd at gøre op, hvordan hans produkt vil blive anvendt. Et harmløst kosttilskud, som markedsføres som et bidrag til den daglige ernæring, kan som følge af en tilfældig presseomtale slå an i publikums bevidsthed og blive anvendt i et videre og andet omfang end tilsigtet, f.eks. af sportsfolk, der tror, at produktet forhøjer deres præstationsevne, eller af en bestemt patientgruppe, som mener, at præparatet hjælper på deres sygdom. Det ændrede brugsmønster kan danne baggrund for en række helt uventede skadesvirkninger, som producenten hverken havde mulighed for at forebygge eller at advare imod.

Ethvert produkt er fremstillet med et eller flere bestemte formål for øje. En hammer er et slaginstrument, der kan bruges til at slå søm i med. En skrue-trækker er lavet til at skrue skruer i med. Hvis hammeren benyttes på skruen, og skrue-trækkeren benyttes som slagtøj på sømmet, kan der opstå skader, som i virkeligheden skyldes fejlanvendelse af værktøjet. I så fald kan producenten ikke gøres ansvarlig. Hans produkt er ikke defekt. Det er ikke en anvendelse af produktet, der - som det hedder i lovens § 5 under nr. 2 - »med rimelighed kan forventes«. Den, der »sniffer« lighther-gas er måske nok original i henseende til produkthanvendelsen, men han må selv tage følgerne af sin originalitet.

Produktansvarsloven betragter som hovedregel kun et produkt som defekt, hvis det bruges inden for sit normalområde eller til atypiske brugsformål, som producenten måtte forvente, at det også ville blive brugt til, f.eks. fordi han havde fået kendskab til sådanne sideanvendelser. Misbrug af produktet til helt fremmede formål er producenten uvedkommende og kan ikke gøre produktet defekt, når det svigter og forvolder skade. Hvis amatørklatreren benytter almindelige lavt dimensionerede værktøjskramper til sit klatreudstyr og styrter ned, vil producenten som udgangspunkt ikke kunne gøres ansvarlig. Hvis pladesamlere benytter et sætsende opløsningsmiddel til af-

rensning af sine yderst sarte lakplader, og pladerne tager skade, skal han heller ikke regne med at få erstatning fra producenten af opløsningsmidlet. Hvis amatør fotografen tror, at han kan fremkalde sin film ved først at komme den i fixervæsken og dernæst i fremkaldervæsken, er producenten også ansvarsfri. Hvis den kåde violinist anvender sin violin som flitsbue og skyder stokken af sted over hovedet på publikum i tillid til stokkens flyveegenskaber og rammer en person i øjet, er producenten af stok og violin ligeledes ansvarsfri.

Sideanvendelser af produktet

Det er ikke enkelt at angive, hvilke atypiske, men forventelige sideanvendelser, som producenten eventuelt kan blive ansvarlig for, ifald produktet viser sig defekt under sådanne sideanvendelser. Det må afhænge af det enkelte produkt - og navnlig hvor nærliggende og let forudsigeligt en sådan sideanvendelse må forekomme. En fabrikant af hårtørrere må nok forvente, at hans produkt også anvendes til at tørre andet end hår, f.eks som limtørringsredskab ved opklæbningsarbejder inden for den grafiske branche. En tandbørstefabrikant må nok forvente, at hans tandbørster også anvendes til andet end at børste tænder med. En fabrikant af små hjemmekaffekværne må nok regne med, at familien kan finde på at putte andet end kaffebønner i kværnen - f.eks jordnødder. Mange producenter forsøger gerne at skrive sig fra ansvaret ved at anføre i deres almindelige salgs- og leveringsbetingelser, at der ikke anerkendes noget ansvar, hvis produktet anvendes i strid med det tilsigtede formål. Den slags klausuler er helt uden virkning, hvis den alternative anvendelse vitterligt må siges at stå i naturlig og nærliggende forbindelse med produktets anvendelsesmuligheder. En producent af sølvpudsemidler må regne med, at hans varer meget vel kan tænkes brugt også som pudsningsmiddel på andre metaller. I brugsanvisningen må det derfor anføres, hvad produktet skal anvendes til, og hvad det absolut ikke egner sig til.

Producenten skal ikke være spåmand

Fra tid til anden laves produkter om. Årenes erfaringer med et produkt fører til forbedringer. Den stadige produktudvikling hos producenten skaber mulighed for at fremstille nye og forbedrede udgaver af et gammelkendt produkt. Nutidens sæbemidler har bedre vaskeegenskaber end for tyve år siden. Dagens elektriske artikler skal opfylde andre og strengere krav end de skulle for

år tilbage. Kravene til fødevarer er blevet skrappere. Et væld af lovregler omgærdede den menige forbruger og indeholder alskens krav til de tekniske enkeltheder i en lang række helt almindelige forbrugsprodukter, lige fra mælken, der skal mærkes med en sidste salgsdato, til fugtighedscremen, der ikke må indeholde visse kemiske stoffer.

Eftertiden er klogere end fortiden, og det er derfor ikke retfærdigt at bedømme gårdsdagens produkter efter de sikkerhedsstandarder, der gælder idag. For 30 år siden var bilerne ikke forsynet med sikkerhedssele, og de var derfor ikke så sikre for bilisterne som nutidens biler.

Det er af den grund, at produktansvarslovens § 5 udtaler, at man ved bedømmelsen af, om et produkt er defekt, skal tage hensyn til det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning. Det er den viden og de forskrifter, der var aktuelle på det tidspunkt, da produktet blev sendt på markedet, som er afgørende - ikke den indsigt og de offentlige forskrifter, som fulgte sidenhen. Hvis man ikke havde en sådan regel, ville man reelt udsætte producenten for at blive dømt med tilbagevirkende kraft. Man ville forlange af ham, at han som en spåmand skulle have forudset de skadesmuligheder, som man først senere fik øje på. Navnlig ved medicinske stoffer kan der gemme sig skjulte bivirkninger, der først viser sig efter mange års forløb. Hvis producenten har foretaget alle de undersøgelser af stoffet, som man med rimelighed kan forlange ud fra den bestående videnskabelige indsigt, f.eks. ved omfattende kontrolundersøgelser og dyreforsøg m.v., kan man ikke senere bebrejde ham, at stoffet, overraskende for alle, efter tyve års brug alligevel viste sig at fremkalde helt uventede skader.

Ikke ansvar for udviklingskader

Man betegner sådanne skadestyper for *udviklingskader*. I nogle lande kan der indtræde ansvar for udviklingskader, mens man i andre lande anser dette for urimeligt. Efter EF-direktivet var der givet de enkelte medlemslande mulighed for at lade producentens ansvar omfatte også udviklingskader. Det valgte man at lade være med i Danmark og i de fleste af de øvrige EF-lande, bl.a. England, Grækenland og Italien. I Luxembourg tog man derimod udviklingskaderne med, ligesom man også lod produktansvaret omfatte uforarbejdede landbrugsråvarer m.v. Vigtigt på dette sted er imidlertid at bemærke, at selve defektbegrebet bygger på, at man tager skyldigt hensyn til det tidspunkt, hvor produktet blev bragt i omsætning. Hvis produktet på dette tidspunkt opfyldte alle gældende krav, og ingen havde grund til at mene, at

produktet havde skjulte risici, så vil produktet alt andet lige ikke blive anset for defekt. Det er dog ikke *nok* blot at opfylde de på omsætningstidspunktet gældende offentlige forskrifter. Offentlige forskrifter er ikke noget juridisk frikort, men er blot minimumsregler, som produktet skal leve op til. Produktet kan udmærket opfylde alle gældende forskrifter og alligevel have en fejl, der gør det defekt, f.eks. hvis produktet afslører sig som ekstraordinært farligt, når forbrugeren finder på at bruge produktet til en ellers let forudsigelig sideanvendelse.

Tanken om, at det er forholdene på omsætningstidspunktet, der tæller ved defektbedømmelsen, understreges også i produktansvarslovens § 5, stk. 2, der siger, at et produkt ikke anses for at være defekt, alene fordi der senere er bragt et bedre produkt i omsætning. Det kan godt være, at det gamle produkt er defekt, men det bliver ikke defekt, bare fordi det har fået en bedre efterfølger. De blokeringsfrie bremsesystemer, som kom frem for nogle år siden, er sikkert bedre og sikrere end de tidligere bremsesystemer. Men det betyder ikke, at biler med gamle bremsesystemer skulle være gjort defekte. Den generation af P-piller, som medicinalindustrien udviklede for nogle år tilbage med et lavere indhold af aktive hormonstoffer, betragtedes ligeledes som værende et mere sikkert og mere bivirkningsfrit præparat end de tidligere versioner. Men det forvandler ikke de tidligere præparater til defekte produkter.

Et forsinket produkt er ikke defekt

Som det blev nævnt i forbindelse med omtalen af elektricitet under produktbegrebet, er et produkt ikke defekt, blot fordi det ikke når frem til brugeren i rette tid. Hvis en livsvigtig modgift mod et slangebids ikke når frem til hospitalet, fordi kureren forsinkes på grund af motorstop eller lignende, så skyldes patientens død ikke noget defekt produkt. Produktet er som det skal være, det nåede blot ikke frem til tiden. Et ansvar kan ikke baseres på produktansvarsloven. Hvis producentens kurer derimod har valgt at drive den af på en kaffebar, skønt han vidste udmærket besked med opgavens hastende karakter, vil producenten og også kureren kunne drages til ansvar efter de almindelige erstatningsregler uden for produktansvarsloven.

Hvis modgiften når frem til hospitalet i rette tid, men den viser sig at være et helt forkert præparat, der slet ikke kan bruges til at redde patienten, vil der kunne være grundlag for et produktansvar, såfremt der er afgivet bestilling på det rigtige produkt. I så fald må det fremkomne produkt nemlig anses for at være defekt.

Manglende mængder

Vanskeligere stiller det sig, hvis det rette produkt når frem til hospitalet i tide, men i utilstrækkelig mængde til at redde patienten. Hvis det ligger fast, at hospitalet har bestilt en bestemt mængde, og denne mængde netop er afgørende for, om præparatet kan opfylde sit formål, må det formodes, at den utilstrækkelige leverance vil blive bedømt som ensbetydende med et defekt produkt. Normalt må manglende mængder dog nok bedømmes som forsinkelse eller udeblivelse med en del af varen. Det vil bero på mængdens betydning for produktets specielle brugsegnethed. En ildslukker, der kun er halvt fyldt op, er defekt, hvis den manglende påfyldning efter en normal brandteknisk målestok gør ildslukkeren ude af stand til at bekæmpe en almindelig gennemsnitlig juletræsbrand.

Defektbedømmelsen minder om en culpabedømmelse

Skønt produktansvarsloven hviler på princippet om det objektive ansvar, kan man forstå, at selve bedømmelsen af, om produktet er defekt, i udpræget grad har karakter af en *culpabedømmelse*, altså en bedømmelse af, om producenten (eller eventuelt mellemhandleren, hvis han har stået for produktinformationerne m. v.) har bragt et produkt i omsætning, som ikke lever op til de krav, herunder vedrørende sikkerhed, som man med rette må kunne forvente. Udtrykket »med rette« genspejler netop, at bedømmelsen hviler på en skønmæssig og helhedsbetonet afvejning af producentens interesser over for forbrugers interesser.

Hvis defekten skyldes mellemhandleren

Det må forventes, at skadelidtes advokat i en produktansvarssag derfor som standardargument vil gøre gældende, at uanset om selve produktet har en defekt, så må produktet alligevel bedømmes som defekt på grund af utilstrækkelig brugsanvisning og produktinformation fra producentens eller mellemhandlerens side. Det skal navnlig mellemhandleren have in mente, hvis han selv står for produktinformationen og markedsføringen af produktet. Hvis det er mellemhandlerens markedsføring, der ikke kan stå for en nærmere prøve (»Denne stige kan holde til en mand på 125 kilo«), så er det også mellemhandleren, der alene kommer til at udrede erstatningen. Mel-

lemhandlerens regresadgang over for producenten forudsætter, at produktet var defekt på det tidspunkt, hvor producenten bragte det i omsætning. At det senere bliver defekt i lyset af misvisende markedsføring fra mellemlhandlerens side medfører ikke ansvar for producenten.

Kapitel 7

Hvilke skader gælder produktansvarsloven for?

Skader kan være mange ting

Indtil nu har vi set på produktansvarets almindelige karakter af objektivt ansvar. Vi har set på, hvilke produkter, der er omfattet af produktansvarsloven, og hvilke produkter, der falder uden for loven. Vi har set på, hvem der kan drages til ansvar efter produktansvarsloven, og hvornår et produkt er defekt. Hvis der foreligger et defekt produkt, som har voldt skade, vil den skadelidte kunne rette sit erstatningskrav mod producenten eller mellemhandleren. Men dermed er der ikke taget stilling til, hvilke *skader*, som den skadelidte kan kræve erstattet efter produktansvarsloven. Skader kan være mange ting, lige fra død og invaliditet til tabt arbejdsfortjeneste og til almindeligt formue-tab beroende på, at et defekt produkt fik en god forretning til at gå i vasken. Spørgsmålet om, hvilke skadestyper, som omfattes af produktansvarsloven og dermed hvilke tabsposter, som den skadelidte part kan kræve erstattet hos den ansvarlige, er lige så vigtigt for forståelsen af produktansvaret som spørgsmålet om, hvilke produkter, der omfattes af loven.

Hvilke skader dækkes efter culpa-reglen?

Efter den almindelige danske erstatningsret er det hovedreglen, at den skadelidte skal stilles som om skaden aldrig var indtrådt. Det tab, som den ansvarlige skadevolder har påført skadelidte, skal rettes op. Skadevolderen må svare erstatning i selvsamme omfang, som skadelidte har lidt et økonomisk tab. Hvis skadelidte har mistet sin ejendom, må værdien af ejendommen fastsættes ved en vurdering, og skadevolderen må betale vurderingssummen. Skadelidte skal ikke berige sig på en skade, men han skal have en

erstatning, som gør det muligt for ham på rimelig vis at genetablere sin situation. Hvis ejendommen var gammel og forfalden, må der tages højde for værdiforringelsen i erstatningssummen.

Ikke erstatning for mistet tipsgevinst

Erstatningsansvaret efter culpa-reglen omfatter i princippet alle de skader, som er overgået skadelidte og som kan udmåles i penge eller sættes til penges værd. Det bevirker, at også de mere indirekte følgeskader må erstattes. Undertiden kan dette føre til, at en skadevolder står tilbage med en meget tung erstatningsbyrde, der ikke står i rimeligt forhold til uforsvarligheden af hans handling. Som tidligere omtalt løser man dette problem ved at afskære erstatningsansvar for visse fjerne og usædvanlige følger af selve hovedskaden. Hvis husejeren forsømmer at gruse sit vinterglatte fortov, og en fodgænger falder og brækker benet og ikke får afleveret sin heldige tipskupon hos kiosken, ville det ikke synes rimeligt, om husejeren også skulle erstatte den mistede milliongevinst på skadelidtes tipsseddel. Den såkaldte adækvanslære medfører her, at husejerens erstatningsansvar begrænses til de skadesfølger, der står i naturlig tilknytning til hans forsømmelse, dvs. erstatning for det brækkede ben, ødelagte klæder, tabt arbejdsfortjeneste, skadelidtes sygeleje m.v.

Skadelidte må bevise tabets størrelse

På samme måde som skadelidte har bevisbyrden for, at skadevolderen er skyld i den indtrådte skade, påhviler det også skadelidte at føre bevis for størrelsen af sit påståede tab. Hvis skadelidte hævder, at hans tab løber op i kr. 823.325,89, må han dokumentere denne påstands rigtighed ved nøje at godtgøre de enkelte tabsposter, således at en domstol kan efterprøve påstandens rigtighed. I mange tilfælde kan det være vanskeligt for skadelidte at føre et sikkert bevis for tabets størrelse. Hvis vandskaden i viktualieforretningen har medført, at forretningen måtte lukke, mens skaden blev udbedret, har forretningen givetvis lidt et indtægtstab, mens reparationsarbejdet stod på. Efter almindelig dansk erstatningsret skal skadevolderen i princippet betale dette indtægtstab. Men det kan være svært præcist at opgøre, hvilken indtægt forretningsindehaveren ville have oppebåret, hvis forretningen havde holdt åbent som normalt. Det må bero på en bevisførelse om kundesøgningen og forretningens normale indtjening på sit salg. I de fleste tilfælde ender sådanne sager med, at retten fastsætter erstatningen efter et samlet skøn.

Legemsdele har ingen fast markedsværdi

Når det drejer sig om personskader og erstatning for tab af forsørger m.v. har vi her i landet en helt særlig lov, der indeholder faste regler for, hvorledes man skal gøre tabet op. Det er en enkel sag at udmåle erstatningen for en totalskadet jakke. Man behøver blot finde ud af, hvad en jakke af tilsvarende type og kvalitet koster. Men når det drejer sig om tabet af et øje eller en finger, stiller tingene sig ikke helt så ligetil. Den slags effekter har ikke nogen på forhånd givet markedsværdi. Den danske lov om erstatningsansvar løser dette problem ved simpelt hen at sætte pris på legemsdelene. Derudover rummer loven eksakte regler for udmålingen af erstatning for helbredelsesudgifter, tabt arbejdsfortjeneste, varigt men, erhvervsevnetab, tab af forsørger, svie og smerte m.v.

Produktansvarsloven respekterer de nationale lovregler om erstatningsudmåling

Den danske lov om erstatningsansvar er det danske prissystem for de personskader, som skadevolderen bærer ansvaret for. EF-direktivet bag produktansvarsloven bygger på det synspunkt, at det må overlades til de enkelte medlemslande, hvorledes de vil udmåle selve erstatningsbeløbet til skadelidte. Det betyder, at den danske lov om erstatningsansvar også skal bruges i forbindelse med personskader, der er forvoldt af et defekt produkt. Den ødelagte finger koster det samme, hvad enten den forvoldes ved en påkørselsulykke eller en defekt jagtpatron.

Skadelidtes egen skyld

Det er en fast regel i dansk erstatningsret, at hvis skadelidte har båret sig uforsvarligt ad og derved selv har medvirket til skadens indtræden, så må han tåle et nedslag i erstatningen og i grove tilfælde et fuldstændigt bortfald af erstatningen. Den, der i dumdrigt overmod bruger skydeklubbens revolvere til at spille russisk roulette med, må regne med, at hans erstatningskrav for skadelige følger - om han overlever - vil møde strenge blikke fra dommeren.

Produktansvarslovens § 9 lovfæster den almindelige regel om, at erstatningen kan nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed. Både grov uagtsomhed og simpel uagtsom-

hed kan således gøre skår i skadelidtes erstatningsmuligheder. Det er en kendt tommelfingerregel i retspraksis, at hvis skadelidtes egen skyld må bedømmes til under en trediedel, så slipper han almindeligvis for en nedsættelse af erstatningsbeløbet. I så fald betragter man nemlig forholdet sådan, at hovedskylden for skaden trods alt ligger hos skadevolderen, som derfor bør bære det fulde ansvar. Det er vanskeligt at dele skyld op i fine brøkdeler, og domstolene foretrækker i reglen at holde sig til forholdsvist anskuelige sorteringsmål i form af halvdele og tredjedele.

Produktansvarsloven dækker kun visse skader

Mens man efter culpereglen kan ifalde ansvar for enhver skade, der kan gøres op som et økonomisk målbart tab, forholder det sig anderledes efter produktansvarsloven. Produktansvarsloven omfatter nemlig kun nogle ganske bestemte typer skader. Det fremgår af produktansvarslovens § 2, der lyder:

§ 2. Loven omfatter erstatning og godtgørelse for personskade og erstatning for tab af forsørger. Endvidere omfatter loven erstatning for skade på ting i de tilfælde, der er nævnt i stk. 2.

Stk. 2. Skade på ting er omfattet af loven, hvis den pågældende genstand efter sin art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse og hovedsagelig er anvendt af skadelidte i overensstemmelse hermed. Loven omfatter ikke skade på selve det defekte produkt.

Som det fremgår af bestemmelsen, er der to grupper af skader, som falder ind under produktansvarsloven. Den ene skadestype er *personskader*, som altså også indbefatter tab af forsørger, som f.eks. når et barn mister sine forældre. Den anden skadestype er *tingsskader*, som omfatter skader på fysiske for-mueværdier.

Personskader

Hvis hr. Hansen køber et æble i supermarkedet, og æblet viser sig at være præpareret med den farlige gift Bladan, vil enkefru Hansen kunne rejse en produktansvarssag mod supermarkedet. Tab af forsørger henhører under personskader og giver den efterlevende ægtefælle eller samlever eller afdødes børn et erstatningskrav mod den ansvarlige skadevolder. Hvis Hansen overlever i svært invalideret tilstand, vil han selv kunne kræve erstatning

svarende til invaliditetsgraden. Under personskader hører også Hansens tabte arbejdsfortjeneste, hans udgifter til at genvinde helbredet, medicin og specialbehandling m.v. Den tid, som Hansen må tilbringe i sygesengen og den tid, hvor han er oppegående patient, er ligeledes en personskade, som godtgøres efter særlige takster. Endelig skal Hansen også have erstatning for det såkaldte erhvervsevnetab. Det består i, at han varigt har mistet eller fået nedsat sin evne til at skaffe sig indtægt ved arbejde. Udover disse tabsposter har Hansen også krav på at få dækket andre udgifter, som er en følge af skaden. Det kan f.eks. dreje sig om familiens transportudgifter i forbindelse med sygebesøg, og Hansens rimeligt og nødvendigt afholdte udgifter til advokatbistand for at opgøre sit erstatningskrav hos skadevolderen - hvis skadevolderen anerkender ansvaret så i almindelighed 2/3 af et retssagssalær efter de gældende advokattakster. Endelig skal Hansens erstatningskrav forrentes efter særlige regler, hvilket bevirker, at skadevolderen eller hans forsikringsselskab sjældent vil vinde noget ved at trække en sag i langdrag.

Personskadebegrebet i EF-retligt lys

Skønt produktansvarsloven overlader det til den danske lovgivningsmagt at afgrænse kredsen af de tabsposter, der skal dækkes og med hvilke erstatningsbeløb, så kan det ikke ganske afvises, at selve begrebet personskade i EF-retlig belysning kan tænkes at have et indhold, der ikke fuldt og helt falder sammen med dansk tænkemåde. Hvis et svangerskabsforebyggende middel indeholder for lidt hormonstof, er midlet uden tvivl defekt efter produktansvarsloven. Hvis det medfører, at brugeren gennemgår et uønsket svangerskab og får et barn, er det et spørgsmål, om den økonomiske byrde, som opfostringen af et ekstra familemedlem jo uundgåeligt indebærer, udgør en personskade i produktansvarslovens betydning, som kan kræves erstattet af medicinalproducenten - evt. med nedsat erstatning, fordi moderen har givet afkald på at afbryde svangerskabet. Efter dansk ret har svaret hidtil været et nej. I en retssag fra 1961 var en kvinde blevet steriliseret på et hospital, men kirurgen havde begået en fejl under operationen, idet han kun havde afbrudt den ene æggeleder. Kvinden blev gravid og nedkom med et barn. Hun søgte nu erstatning både for den fornyede sterilisationsoperation og for den økonomiske byrde ved fremover at skulle forsørge det uventede barn (hun havde 5 børn i forvejen). Hun fik medhold i erstatningskravet på det første punkt, men ikke i det andet. Retten fastslog simpelthen, at den økonomiske belastning, der var forbundet med barnets forsørgelse, opdragelse og uddannelse, blev

opvejet af »goder af ideel natur«, hvorfor barnet ikke kunne betragtes som en skade, der var påført forældrene.

Dommen er trykt i Ugeskrift for Retsvæsen 1961. s. 239.

Skønt et barn uundgåeligt indebærer en langvarig driftsomkostning for forældrene, har dansk retspraksis altså ikke vist sig lydhør for den tanke, at et uønsket forældreskab lader sig anskue som en erstatningsberettiget skade. Produktansvarslovens skadesbegreb er imidlertid blevet til i den store europæiske støbeske. Det er derfor tænkeligt, at EF-domstolen, som jo er den øverste dommer i spørgsmål om EF-rettens produktansvarsbegreber, kan anlægge en mere nuanceret synsvinkel på problemet end hidtil set herhjemme. Man kunne forestille sig, at et svangerskab, der ikke udmunder lykkeligt, men resulterer et i svært handicappet barn, hvor det er så som så med forældreskabets ideelle goder, må ses i et mere kritisk lys. I de lande, hvor der er adgang til fri abort under betryggende hospitalsformer, vil den skadelidte kvinde dog sikkert blive mødt med den indvending, at hun, når hun dog påstår sig skadelidt ved graviditeten, så også burde have begrænset sit tab ved at vælge den »billigste« løsning, nemlig en svangerskabsafbrydelse. Der kan også rejses den indsigelse, at selv om et ekstra barn er ensbetydende med et økonomisk tab for barnets forsørger, så er tabet ikke en følge af en personskade, men er et almindeligt formuetab, der ikke dækkes af produktansvarsloven.

Tingsskader

Den anden hovedgruppe af skader, som berettiger til erstatning efter produktansvarsloven, er tingsskader. Når man taler om tingsskader i juridisk sammenhæng, tænker man almindeligvis på skader på fysiske genstande, både når genstanden går fuldstændig til grunde (totalskade), og den kun beskadiges delvist (delskade). Efter dansk retsopfattelse omfatter tingsskadebegrebet også det afledte tab, der følger i kølvandet på selve tingens beskadigelse, f.eks. tabet ved det afsavn, som tingens ejer lider ved ikke at have en funktionsduelig ting til sin rådighed. Hvis en hærværksmand kommer sukker i tanken på hr. Hansens bil, lider Hansen et tab udover skaden på bilens motor, fordi han må afholde udgifter til andet transportmiddel, mens bilen er ude af drift i reparationsperioden.

Ligesom med personskaderne hviler produktansvarsloven også for tingsskadernes vedkommende på det synspunkt, at selve erstatningsudmålingen må afgøres efter de regler, der nu engang gælder i de enkelte EF-medlemslan-

de. Det betyder, at erstatning for tingsskade som udgangspunkt også skal afgøres efter dansk rets almindelige erstatningsregler, hvorefter skadelidte skal have fuld erstatning for det individuelle økonomiske tab, der er en følge af produktskaden.

Produktansvarsloven omfatter kun skader på forbrugerting

Men det er kun et teoretisk udgangspunkt. I forhold til de erstatningsmuligheder, som den almindelige danske erstatningsret grundet på culpereglen giver skadelidte, indeholder produktansvarsloven nemlig en meget betydelig *begrænsning* af tingsskadebegrebet. Det fremgår direkte af produktansvarslovens § 2, stk. 2, at loven kun omfatter skader, der rammer *forbrugerting*.

Efter den danske køberetlige lovgivning betragter man et køb som et forbrugerkøb, når køberen har foretaget købet hos en erhvervsdrivende, der har solgt genstanden som led i sit erhverv, og når den købte genstand hovedsagelig er bestemt til ikke-erhvervsmæssig anvendelse for køberen, og sælgeren vidste eller burde vide dette.

Produktansvarsloven har sit eget forbrugertingsbegreb

De danske forbrugerbegreber kan ikke omplantes til produktansvarsloven. Den gør nemlig brug af sin egen særlige definition. Som det fremgår af lovens § 2, består forbrugertingsbegrebet efter produktansvarsloven af to komponenter, nemlig:

1. at den skadesramte genstand efter sin art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse
2. at den skadesramte genstand også hovedsagelig er anvendt af skadelidte til ikke-erhvervsmæssig benyttelse

Begge disse krav skal som hovedregel være opfyldt for at åbne mulighed for erstatning. Det rækker ikke, at kun ét af kravene er opfyldt. Kun hvis det første krav *ikke* fører til noget klart resultat, vil man kunne nøjes med en vurdering ud fra det andet krav alene.

Man kan betragte det første krav som et *objektivt* krav. Det angår selve genstandens generelle beskaffenhed. Er den almindeligvis fremstillet med tanke på den private forbruger?

Det andet krav er et *subjektivt* krav. Det drejer sig om, hvordan den konkrete skadelidte rent faktisk har brugt genstanden. Har han hovedsageligt anvendt den til privat brug, eller er den snarere blevet benyttet som led i hans erhverv?

Hvilke genstande er efter deres art sædvanligvis beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse?

Udtrykket »ikke-erhvervsmæssig« er blot et tungere ord for »privat«. Mange ting er overvejende fremstillet med henblik på brug i privatlivet. Tandbørsten og barbermaskinen i toiletskabet er redskaber til den personlige hygiejne, ikke erhvervsmæssige driftsmidler. Det samme gælder naturligvis personlige effekter som forlovelsesringe og giftringe og smykker. Proteser i form af kunstige lemmer, kunstige tænder, glasøjne og parykker og andet tilsvarende hjælpeudstyr er ligeledes af ikke-erhvervsmæssig natur. Som privatting må også betragtes cykler (ikke budcykler), formentligt også almindelige personvogne, barnevogne, campingtelte og ferieudstyr, børns legetøj, familiens almindelige fritidsbeklædning og i det hele taget alle gængse forbrugsvarer, som optræder på hjemmehusholdningens indkøbsseddel. Størstedelen af de indbogenstande, som findes inden for hjemmets fire mure, er ting, som efter deres art sædvanligvis er beregnet til netop at blive benyttet i privatboligen og i fritiden.

Genstande, som er både og

Men mange genstande kan bruges til både det ene og det andet. En kuglepen kan bruges til at skrive private julekort med. Den kan også bruges af den travle købmand til at skrive leveringssedler med. Kuglepenne kan lige vel bruges privat som erhvervsmæssigt. Det samme kan en telefon. Kuglepenne og telefoner kan ikke siges at være artsbestemte til privat brug frem for erhvervsmæssig brug.

Når der er tvivl, er den faktiske benyttelse udslagsgivende

Under behandlingen i Folketinget af produktansvarsloven blev der rejst spørgsmål om, hvorvidt en motorsav, en elektronisk skrivemaskine, en personlig computer, en trailer, en finmekanisk drejebænk og en gasmåler skulle betragtes som genstande, der efter deres art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig anvendelse.

Hertil måtte justitsministeriet svare, at det kunne man ikke afgøre. Tingene kunne nemlig både bruges til private formål og til erhvervsmæssige formål. De var ikke efter deres art øremærket til det ene eller det andet formål. Når en ting ikke klart falder ned i enten »privatkassen« eller »erhvervskassen«, så skal sagen afgøres efter det andet krav i forbrugertingsbegrebet. Man må se på, hvorledes skadelidte da hovedsageligt har benyttet tingen.

Lønmodtagere og foreninger

Efter de danske forbrugerbegreber antages det, at en lønmodtagers køb af arbejdstøj til brug for sit daglige virke, også må betragtes som et forbrugerkøb, selv om tøjet udelukkende skal anvendes på jobbet. Det antages desuden, at ikke-erhvervsdrivende foreninger, idrætsklubber og andre sammenslutninger med et ideelt formål kan optræde som forbrugere, selv om de indkøb, som en sådan forening foretager, for så vidt ikke er til »privat« brug, men foretaget i foreningens almene interesse.

Det er et åbent spørgsmål, om disse antagelser også er gyldige i forbindelse med produktansvarsloven, der som tidligere nævnt ikke er bundet af de indenlandske synsmåder, men bygger på EF-direktivet. Med baggrund i de EF-betragtninger, som ligger til grund for skadesbegrebet i produktansvarsloven, må svaret formentligt være, at produktansvarslovens forbrugertingsbegreb skal undergives en snævrere tolkning end det danske køberetlige begreb om forbrugerkøb. »Ikke-erhvervsmæssig benyttelse« i produktansvarslovens § 2, stk. 2 skal forstås bogstaveligt, sådan at effekter, som hovedsageligt benyttes i arbejdssammenhæng, hvad enten der er tale om en lønnet ansættelse eller selvstændig næring, falder uden for lovens forbrugertingsbegreb. Med hensyn til foreningers ejendele må det ligeledes antages, at produktskader på sådanne ejendele ikke er omfattet af loven, da der ikke er tale om privat benyttede genstande.

Erhvervsting

Det volder færre vanskeligheder at udpege en række genstande, som klart hører hjemme i erhvervssektoren. Større industrimaskiner, entreprenørmateriel, traktorer, varevogne og lastvogne, kraner og slæbebåde, fragtskibe og passagerfly, kontorudstyr og butiksinventar osv. - alt sådant løsøre er af en art, der sædvanligvis ikke fremstilles til ære for den enkelte forbrugers private indkøbsønsker. Landmandens grønthøster, mejetærsker, korntøringsanlæg og gylletank er erhvervsting. Brygmesterens mæskekar og urtekedel er erhvervsting. Skomagerens skærebædt og pløkhammer er erhvervsting. Smedens essetrug og bladtang er erhvervsting, og det samme er tandlægens bor og spytfontæne.

Erhvervstingsskader er ikke omfattet af produktansvarsloven

Skader, der rammer sådanne erhvervsting, omfattes ikke af produktansvarsloven. Mens det *skadevoldende* produkt er et særdeles vidtfavnende begreb, der spænder over snart sagt enhver løsørengstand, så er den *skadesramte* ting til gengæld et meget snævert begreb, der alene omfatter forbrugerting og således holder alle erhvervsgenstandene udenfor. Hvis landmanden ønsker erstatning, fordi en defekt reservedel har spoleret hans mejetærsker, vil produktansvarsloven ikke være ham til nytte. Han må søge tilflugt i den almindelige culperegulering.

Er fast ejendom en ting?

Selve tingsbegrebet efter produktansvarsloven omfatter også fast ejendom, både i form af bygninger og grunde. Men den faste ejendom skal stadigvæk opfylde de to krav i lovens § 2. Det er just karakteristisk for fast ejendom i det hele taget, at brugsformålet ikke er givet på forhånd. Fast ejendom er på samme måde som telefoner lige fuldt anvendelig til private formål og erhvervsmæssige formål. En almindelig villa kan tjene til familiens bolig, men den kan også benyttes som kontor for en revisor. Et sommerhus vil i reglen blive brugt til ejerens fritidsformål, men kan også være et objekt for udlejning.

Såfremt en defekt radiatorventil medfører vandskade i et hus, er spørgsmålet derfor, om den skadesramte ting, huset, hører med til den kreds af genstan-

de, som produktansvarsloven regner for erstatningsberettigende. Da huset er en »både-og«-genstand, vil svaret afhænge af, om den uheldige husejer kan klare prøven efter det andet krav i produktansvarslovens § 2, nemlig om han hovedsageligt anvendte huset til »ikke-erhvervsmæssig benyttelse«.

Ikke erstatning for skader på udlejet ejendom

Hvis huset tjente til familiens bolig, vil skaden falde ind under loven. Hvis huset var fraflyttet af ejeren og udlejet til en lejer, vil skaden ikke være omfattet af loven. Udlejning er ikke privat benyttelse, men må betragtes som erhvervsmæssig anvendelse. Bemærk at lovens § 2, stk. 2 taler om, at tingen skal være anvendt af »skadelidte« i overensstemmelse med kravet om ikke-erhvervsmæssig benyttelse. Lejeren bruger ganske vist huset til privat ophold, men det gør den skadelidte husejer ikke. Hvis også lejerens ting går til grunde ved vandskaden, vil lejeren kunne fremsætte erstatningskrav efter produktansvarsloven for så vidt angår de ødelagte ting, hvis de i øvrigt opfylder kravene. Er lejeren en erhvervslejer, f.eks. en arkitekt, og er de ødelagte genstande hans erhvervseffekter, er han ligesom husejeren afskåret fra at opnå erstatning efter produktansvarsloven.

Skadelidtes private benyttelse

Nu skal man lægge mærke til, at det andet krav i lovens § 2 indeholder et vigtigt ord, nemlig udtrykket »hovedsagelig«. Det betyder, at skadelidte ikke ganske mister retten til erstatning, selv om han i et vist mindre omfang også har benyttet den skadesramte genstand til erhvervsmæssige formål. Hvis husejeren i forbindelse med nogle få måneders studietur til udlandet har fremlejet huset til et par studerende under sit fravær, vil han med rette kunne gøre gældende, at han hovedsageligt anvender huset til sit private beboelsesformål og altså dermed til ikke-erhvervsmæssig benyttelse. I sådanne tilfælde må man altså foretage en helt konkret vurdering af, hvor stor en del af benyttelsen, der falder på den private brug, og hvor stor en del, der falder ind under den erhvervsmæssige benyttelse. Står huset tomt under husejerens bortrejse, opstår der selvfølgelig ikke noget problem i den retning.

Taxachaufføren, som ind imellem benytter sin bil til privatkørsel, vil ikke kunne komme igennem med, at han hovedsageligt benytter bilen til ikke-erhvervsmæssig benyttelse. Ved bedømmelsen af det andet krav i lovens § 2 spiller det en vigtig rolle, om genstanden indgår som et fast driftsmiddel eller

et stykke driftsinventar i skadelidtes erhverv. Hvis familiens gamle radio flytter ned på familieværkstedet, hvor der drives virksomhed med snedkeri, er radioen gledet ud af den private benyttelse. Hvis omvendt husets søn efterhånden overtager en gammel slagbænk fra værkstedet og pudser den op til prydggenstand for den hjemlige stue, er bænken blevet til en privatting.

Hvad med det offentlige?

Det afgørende kendemærke for de forbrugerting, som produktansvarsloven anerkender som hørende under lovens tingsskadebegreb, er netop, at de almindeligvis er produceret til brug i den private husholdning og anvendes derefter. Ting, som anvendes i den offentlige sektor falder udenfor. Uanset om man vil anskue det offentliges virksomhed som en art skattefinansieret erhvervsvirksomhed, hvor borgerne betaler for de offentlige ydelser via skattekroneernes store fælleskasse, så ligger det fast, at selve den brug, som det offentlige gør af en genstand som led i varetagelsen af de offentlige funktioner, ikke berettiger det offentlige til som skadelidt at kræve erstatning efter produktansvarsloven. Selv om genstanden efter sin art lever op til det første krav i § 2, så er det offentliges benyttelse ikke privat. Den offentlige myndighed, hvis ejendele ødelægges ved en produktskade, er derfor henvist til at forfølge sit krav på andet grundlag end produktansvarsloven.

Hvis ejendommens brug er reguleret i offentlige forskrifter

Hvis der er tale om en fast ejendom, som ifølge offentlige forskrifter kun må anvendes til erhvervsmæssige formål, f.eks. en industrigrund, vil det klare udgangspunkt være, at grunden falder uden for produktansvarsloven. Men der er kun tale om et udgangspunkt, for det er stadigvæk den faktiske benyttelse, som til syvende og sidst er afgørende. En landbrugsejendom, der i tingbogen er noteret som landbrug, kan udmærket tænkes anvendt alene til rene beboelsesformål, fordi landmanden har afviklet sin bedrift og solgt sin besætning. At ejendommen i de offentlige registre formelt er registreret som en landbrugsejendom, sætter ikke produktansvarsloven ud af kraft, hvis realiteten er, at der ikke drives noget landbrugserhverv fra ejendommen. Offentlige reguleringer i f.eks. lokalplaner med hensyn til anvendelsen af fast ejendom kan gerne tjene som en første rettesnor, når der skal foretages en bedømmelse efter produktansvarslovens § 2. Men da produktansvarsloven hviler på de EF-retlige regler, vil det ikke være afgørende, om skadelidte har

forbrudt sig ved at se stort på lokalplanens bestemmelser om erhvervsmæssig benyttelse og f.eks. har omdannet sin skrantende gartnerbutik til privat beboelse. Den faktiske brug af ejendommen, ikke den lovlige brug, vejer tungest efter produktansvarsloven.

Hvis hotelejereren i feriebyen i strid med alle regler indretter en af hotellets attraktive ejerlejligheder, som ellers er beregnet til udlejning til gæsterne, til sit private domicil, vil en produktskade i ejerlejligheden næppe forhindre hotelejereren i at kræve erstatning efter produktansvarsloven. Når det ligger fast, at hotelejereren hovedsageligt benyttede ejerlejligheden til sig selv, er forsyndelser mod diverse myndighedsforskrifter sagen uvedkommende.

Kan offentlige myndighedsforskrifter definere tingens art?

Man kunne tænke sig, at et forsikringsselskab, der bliver afkrævet erstatning for en produktskade på en fast ejendom, ville fremkomme med den indsigelse, at ejendommen *ikke* »efter sin art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse«, fordi de offentlige myndigheder ved diverse reguleringsbestemmelser på bindende måde har fastsat, at ejendommen kun må anvendes til erhvervsformål. Efter denne tankegang er ejendommens art ikke længere et svævende anliggende, som gør det fornødent at søge tilflugt i skadelidtes faktiske benyttelse. Den offentlige regulering har så at sige omdannet ejendommen til en erhvervsting, der må betragtes helt på linie med en havnekran eller en rotationspresse. Skaden er herefter en regulær erhvervstingskade, som falder uden for loven.

Tingens typiske brugsformål er afgørende

Det må antages, at et sådant ræsonnement ikke holder stik. Den vurdering, som skal foretages efter det første krav i produktansvarslovens § 2, bygger på tingens typiske brugsformål i lyset af tingens faktiske egenskaber, ikke på den anvendelse, som offentlige myndigheder i andet øjemed har fastsat for tingens konkrete brug. En lokalplan kan udmærket bestemme, at stueetagen på et gadestrøg skal anvendes til butikserhverv. En sådan regulering, der er hjemlet i den danske planlovgivning, kan imidlertid ikke binde fortolkningen af produktansvarsloven. Gartneren, som efterhånden har fået sig indrettet hyggeligt og bekvemt i sin gamle butik, skal derfor ikke lade sig nøje med, at producenten eller leverandøren af den defekte radiatorventil, der forårsager

oversvømmelse af boligen, henviser til, at den skadesramte genstand så sandelig er en erhvervsting, fordi kommunen har bestemt, at lokaliteterne skal bruges til butiksformål - og altså ingen erstatning.

Forureningsskader

Det er ikke uden betydning, at produktansvarslovens tingsbegreb også omfatter fast ejendom. Forureningsskader på et privat grundstykke kan medføre meget ubehagelige konsekvenser for grundens ejer. Hvis hr. Hansen lader nedgrave en fabriksny olietank på sin villagrund, og tanken som følge af en svejsedefekt lækker olien ud i jorden, kan Hansen blive stillet over for meget drastiske oprensningskrav fra miljømyndighederne. Private grundejere er sjældent forsikrede mod sådanne forureningsbegivenheder, og udgifterne til at få løst problemet skal derfor afholdes af Hansen selv. Hvis leverandøren, som har fremstillet olietanken, viser sig at være et kapitalsvagt anpartsselskab, skal Hansen måske ikke regne med at kunne sende regningen videre.

Hvad med dyr?

Tingsbegrebet efter produktansvarsloven omfatter også dyr. Men dyr skal også, ligesom fast ejendom, leve op til de to grundkrav i § 2 for at kunne blive betragtet som forbrugerting. Det rejser et noget særpræget fortolknings-spørgsmål. Om hvilke dyr kan man sige, at de efter deres art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse og hovedsageligt anvendes i overensstemmelse hermed? Naturen har ikke inddelt dyr i juridiske kategorier efter, om dyrene er beregnet til menneskers private brug eller erhvervsmæssige brug. En vurdering er derfor henvist til at søge vejledning i de almindelige traditionsbestemte grænser for, hvilke dyr, der sædvanligvis lever sammen med mennesker i privat sameksistens, og hvilke dyr, som overvejende anskaffes i erhvervsmæssigt øjemed, f.eks. med henblik på føde-varefremstilling.

Hunde og katte

Alle de velkendte kæledyr som hunde og katte, kanariefugle og akvariefisk opfylder kravene i produktansvarslovens § 2. Andre dyr er udprægede »erhvervsdyr« i den forstand, at de sjældent anskaffes som kæledyr, men som regel kun holdes af mennesker i forbindelse med egentlig erhvervsmæssig

besætningsdrift. Det gælder naturligvis landbrugsbesætningen, skønt der kan rejses en vis tvivl om heste, som i vid udstrækning også er et skattet »husdyr« for mange mennesker. Også mink og ræve og andre lignende pelsdyr er at betragte som typiske erhvervsdyr. Målestokken må være, om dyret efter sin art almindeligvis indgår i en kommercielt betonet dyreholdsbedrift eller opdrætsvirksomhed.

Hundeopdræt

Selv om hunde i almindelighed er private kæledyr, så er hundeflokken i hundekennelen en erhvervsmæssig besætning. Den privatperson, der som hobby giver sig af med raceavl på egne hunde, som kan udmønte sig i præmiering og avlsindtægter, kan ikke være ganske sikker på at kunne påberåbe sig produktansvarsloven, hvis et forgiftet hundefoder afliver besætningen. Et indarbejdet erhvervsmæssigt aspekt ved et større hundehold med udvidede indhegningsfaciliteter og pleje og pasningsbehov, kan efter omstændighederne tale imod at anskue hundebestanden som forenelig med en ikke-erhvervsmæssig benyttelse. Igen vil det her spille en rolle, om aktiviteterne *hovedsageligt* har et privat sigte eller betegner en mere målrettet opbygning af en egentlig virksomhedsdrift. Hvis indsatsen ikke har givet sig udslag i andet end sporadisk indtjening, f.eks. lejlighedsvis præmieindtægter, må dyrebestanden anses omfattet af produktansvarslovens tingsbegreb.

Biavlere

Også for biavlernes vedkommende må det antages, at en skade på bestanden, herunder på bigårdens bistader og udstyr, kan blive mødt med en lignende afvisning fra den produktansvarliges side som ved større hundehold. Biavlere giver sig udslag i et direkte slutprodukt, honning, og det synspunkt lader sig derfor forfægte, at biavleren reelt ikke giver sig af med »dyrehold« til ikke-erhvervsmæssig benyttelse, men bruger de summende væsener som grundlag for en egentlig produktion af erhvervsmæssigt tilsnit. Hvis honningen imidlertid kun tjener til forsødelse af familiens private madkultur, må biavleren være berettiget til at opnå erstatning efter produktansvarsloven for eventuelle produktskader.

En lov om biavl

I Danmark findes der i øvrigt en helt særlig lov om biavl. Loven bestemmer, at giftmidler kun må spredes over blomstrende planter, såfremt der ikke derved forårsages forgiftningsskader på bier. Er det nødvendigt at bruge giftmidler til at bekæmpe pludselige, uforudsigelige og omfattende angreb af plantesygdomme eller skadedyr på særlig værdifulde plantekulturer, eller bruge giftmidler som led i en offentlig bekæmpelse af særlig ondartede plantesygdomme eller skadedyr, må hensynet til bierne dog vige for hensynet til plantesygdomsbekæmpelsen. Sker der skade på biavlen under en sådan bekæmpelsesaktion, vil giftsprederen være erstatningsansvarlig på objektivi grundlag overfor biavleren. Erstatningsansvaret efter lov om biavl er imidlertid ikke et produktansvar, eftersom skadeskilden - giften - ikke er defekt.

En konkret vurdering er nødvendig

Problemstillingen om, hvilke dyr og andre organismer, herunder planter, der er omfattet af tingsbegrebet i produktansvarsloven, må afgøres fra tilfælde til tilfælde og i lyset af den skadelidte ejers hele situation. Der findes givetvis en række gråzoner på dette område, hvor bedømmelsen kan svinge til begge sider. Det er oplagt, at den skade, som dambrugets ørreder lider ved forurenede foderstof, ikke kan fordres erstattet efter produktsansvarsloven, eftersom der klart er tale om en erhvervsmæssig fiskebestand. Men hvad med familien på det nedlagte landbrug, der har en snes trivelige høns gående, og som ind i mellem sælger en håndfuld æg til gode bekendte udover forbruget til eget køkken?

Selvrisiko ved skade på forbrugerting

Efter produktansvarslovens § 8 gælder der en selvrisiko på kr. 4.000,00. En selvrisiko er det beløb af en skade, som den skadelidte selv må bære. Hvis malingsfabrikantens træmalning ødelægger køberens paneler på grund af en fejl i malingsblandingen, og udskiftningen af panelerne koster kr. 6.000,00, skal fabrikanten kun betale køberen kr. 2.000,00. Selvrisikoen på kr. 4.000,00 virker som en slags nedre bundgrænse, der frasorterer alle de små produktskader fra produktansvarsloven. Selvrisikoen skal kun trækkes fra én gang. Det indebærer, at hvis den samme skadesbegivenhed medfører skade på flere af skadelidtes ting, så lægges erstatningsbeløbene på de enkelte ting sam-

men, hvorefter selvrisikobeløbet trækkes fra i den samlede erstatningssum. Der skal ikke trækkes kr. 4.000,00 fra i erstatningen for hver enkelt skadesramt ting for sig. Ved produktansvar, der hviler på culpereglen, gælder der ingen selvrisiko. En skadelidt vil også af den grund have interesse i at basere sin sag både på produktansvarsloven og på det almindelige erstatningsansvar efter retspraksis. Selvrisikoen gælder kun ved tingsskader, ikke ved personskader.

Hvis skadelidte må tåle en nedsættelse af erstatningen på grund af egen skyld - han har f.eks. pillet bagbeklædningen af sit tændte fjernsyn og rodet rundt med en skruetrækker i de strømførende dele for at finde fejlen - så skal nedsættelsen af erstatningsbeløbet ske i den resterstatning, som fremkommer, når selvrisikoen på de kr. 4.000,00 er trukket fra.

Intet loft over erstatningen ved serieskader

Efter EF-direktivets artikel 16 var der givet de enkelte medlemslande mulighed for, at man kunne lægge et øvre loft over størrelsen af den erstatning, som en producent kunne ifalde for produktansvar forårsaget af identiske genstande med samme effekt. Loftet skulle være på 70 millioner ECU (europæiske regningsenheder) svarende til ca. 560 millioner kroner. Et sådant loft kunne navnlig få betydning ved meget omfattende serieskader, hvor et bestemt produkt, f.eks. en fødevarer eller et lægemiddel, måtte vise sig at være skadevoldende på publikum. Justitsministeriet mente imidlertid ikke, at der var grund til at indføre noget økonomisk loft, bl.a. fordi loftet jo kun ville gælde inden for produktansvarslovens område, ikke for produktansvar efter culpereglen. Foreningen af Danske Medicinalfabrikker rettede i den forbindelse henvendelse til justitsministeriet og gav udtryk for, at en erstatningsmaksimering var af væsentlig betydning for branchen og kunne bidrage til, at medicinalbranchen fik mulighed for at etablere en frivillig erstatningsordning med forsikringsdækning for branchens medlemmer. Men justitsministeriet viste sig ikke lydhør for medicinalbranchens synspunkter og valgte i stedet at udskyde spørgsmålet ved gennemførelsen af produktansvarsloven.

Stiller produktansvarsloven et ibrugtagningskrav?

Produktansvarslovens § 2, stk. 2 om forbrugertingsskader bygger på EF-direktivets artikel 9. Artikel 9 lyder i sin helhed:

Ved »skade« i artikel 1 forstås:

- a) personskade, herunder død;
- b) skade på eller ødelæggelse af en anden ting end selve det defekte produkt, med fradrag af en selvrisiko på 500 ECU, forudsat at den pågældende ting
 - i) er af en art, som sædvanligvis er beregnet til privat brug eller fortæring, og
 - ii) hovedsagelig er anvendt af skadelidte til privat brug eller med henblik på privat fortæring.

Nationale bestemmelser om ikke-økonomisk skade påvirkes ikke af denne artikel.

Når et EF-land skal omplante et EF-direktiv til et stykke national lovgivning, vil der være behov for en omskrivning af direktivets sprogbrug, således at lovens ordvalg passer med det enkelte lands egen juridiske udtryksform. Samtidig skal loven dog være en loyal omskrivning af direktivets tekst, sådan at der ikke opstår et såkaldt gennemførelsesproblem, hvilket vil sige, at loven ikke korrekt lovfæster direktivets indhold og mening.

Da man i England gennemførte EF-direktivet med kapitel 1 i den engelske »Consumer Protection Act« (Forbrugerbeskyttelsesloven), var de engelske lovgivere opmærksomme på den særlige detalje, der gemmer sig i artikel 9's formulering om, at en skadesramt ting kun er omfattet af loven, hvis den »... hovedsagelig er anvendt af skadelidte til privat brug eller med henblik på privat fortæring.«

Nøgleordet er udtrykket »er anvendt«. Spørgsmålet er, om der heri ligger et krav om, at tingen skal være *ibrugtaget*, før den kan være omfattet af produktansvaret. En genstand kan udmærket lide skade, endnu før den er taget i brug af skadelidte, f.eks. hvis skaden indtræder, mens tingen transporteres hjem, eller mens den henstår i ubrudt emballage i skadelidtes skab. Hvis familiens nybyggede parcelhus (som man har glemt at besørge brandforsikret) brænder ned til grunden som følge af en defekt i en elektrisk kondensstørrer, som står og arbejder natten over i det tomme hus, vil det være afgørende for familiens erstatningsmulighed efter produktansvarsloven, om loven kræver, at familien skal have taget huset i brug ved indflytning.

Den engelske løsning

I England gik man ud fra, at direktivet med sin formulering i artikel 9 faktisk stillede et forlangende om, at tingen skulle være taget i brug for at falde ind under loven. Derfor valgte man at give skadelidte en bedre retsstilling i den engelske gennemførelseslovgivning. EF-direktivet forhindrer nemlig ikke, at de enkelte lande giver den skadelidte forbruger en udvidet beskyttelse i forhold til direktivets minimumskrav. Det gjorde man på den måde, at man i den til artikel 9 svarende lovbestemmelse i den engelske produktansvarslov skrev, at skader på ting var dækket af loven, hvis tingen - udover efter sin art at være beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse af skadelidte - også hovedsageligt var *tiltænkt* at skulle anvendes til ikke-erhvervsmæssig benyttelse. Man lagde dermed afgørende vægt på, hvad skadelidte havde til hensigt at anvende tingen til, ikke hvad han - som efter direktivets artikel 9 - hovedsageligt havde anvendt den til. Man var ikke tilfreds med, at en skadelidt person skulle være afskåret fra at påberåbe sig produktansvarsloven, blot fordi det skadesramte produkt endnu ikke var taget i anvendelse på det tidspunkt, hvor skaden indtraf.

Den danske lov svarer til direktivet

Den danske gennemførelse af EF-direktivets artikel 9 fremstår som en korrekt og teksttro dansk genformulering af artiklen og rummer ikke nogen afvigelse i stil med den engelske formulering. Det må medgives, at artikel 9 sprogligt synes at forudsætte, at tingen skal være taget i anvendelse, eftersom bestemmelsen jo netop arbejder med en sondring mellem de ting, der hovedsageligt er anvendt til privat brug, og de ting, der hovedsageligt ikke er anvendt til privat brug. Man kan kun foretage en vurdering af benyttelsens karakter, hvis man netop forudsætter, at benyttelse er sket. En ubrugt ting kan ikke være brugt til hverken det ene eller andet formål. Den bedømmelse kan først ske, når tingen er taget i brug.

Denne tolkning af direktivet og loven synes fremmed i forhold til retsstillingen om produktansvar efter culpereglen, hvor der ikke kendes noget krav om, at den ting, som lider skade, skal være ibrugtaget. Hvis tolkningen er korrekt, må man sige, at det ikke er nogen gunstig situation for den skadelidte part. Hvis hr. Hansens fabriksnye bil står til afhentning hos autoforhandleren, købt og betalt, men forsømt afhentet til aftalt tid af den sendrægtige

Hansen, der istedet er draget på sommerferie uden at underrette autoforhandleren, og en utvivlsom defekt i bygningens EL-installationer afstedkommer en brand, hvorunder bilen totalskades - må Hansen da se i øjnene, at hans nyerhvervede køretøj ganske enkelt slet ikke er omfattet af produktansvarsloven, fordi han endnu ikke har sat sig bag rattet? Hvis svaret er bekræftende, må Hansen i stedet lade sig nøje med produktansvarsreglerne i retspraksis og eventuelt de særlige ansvarsregler, der gælder for den, der har andres ting i sin forvaring, men ikke udviser tilstrækkelig omhu med opbevaringen.

Et ibrugtagningskrav betyder et hul i loven

Hvis en domstol under en retssag udlægger lovens § 2 på denne måde - og det kan ske med god støtte i lovens ordlyd og direktivbaggrund - vil situationen være den, at der er et hul i den skadelidtes beskyttelse efter loven. Risikoen for skader på en købt vare overgår normalt til den købende part ved varens levering eller på det tidspunkt, hvor varen holdes rede til afhentning efter aftale med køberen. Hvis lynet slår ned i avlsgrisen, efter bondemanden har modtaget den af sælgeren på markedet, kan bondemanden ikke klage til sælgeren over sit uheld. Hvis lynet slår ned i grisen, før den overgives til bondemanden, er det grisehandlerens problem. Har bondemanden allerede forudbetalt købesummen, må sælgeren give ham pengene tilbage eller levere en anden ligeværdig gris.

Skønt reglen om risikoens overgang i forbruger køb forudsætter en særlig aftale med forbrugeren, antages det, at forbrugeren forsømmelse med hensyn til at overholde en klar afhentningsaftale kan medføre, at risikoen for varens hændelige undergang eller forringelse glider over på forbrugeren.

I de tilfælde, hvor risikoen for den købte genstand er overgået til forbrugeren, uden han har nået at tage tingen i brug - tingen er fremskaffet til ham, men han har undladt at lade den afhente, eller tingen er afhentet af hans eget bud og undervejs til ham - har sælgeren ikke noget ansvar for tingens hændelige undergang. Produktskader, der uden sælgerens skyld rammer tingen i denne fase, kan derfor efter produktansvarsloven strandе i et juridisk tomrum, hvis producenten af det skadevoldende produkt kan komme igennem med en påstand om, at det skadesramte produkt ikke berettiger til erstatning, fordi det endnu ikke var ibrugtaget af køberen på skadestidspunktet. I så fald må købers erstatningskrav fremsættes på grundlag af culpa reglen mod den ansvarlige producent eller mellemhandler af det skadevoldende produkt.

Denne forskel kan synes akademisk, al den stund det afgørende for skade-

lidte er at kunne bevise, at det skadevoldende produkt havde en defekt, der var skyld i skaden. Kan dette bevis føres, skulle vejen til erstatning være banet allerede efter culpa-reglen. Alligevel synes det lidet velbegrunder, at ibrugtagningsspørgsmålet skulle stille skadelidte ringere efter produktansvarsloven end efter culpa-reglen. Det må erindres, at en produktansvarssag efter culpa-reglen ikke sjældent vil rette skytset mod den umiddelbare mellemhandler af det skadevoldende produkt, simpelthen fordi det ud fra et advokatmæssigt arbejdssynspunkt kan stille sig som en hurtigere og mere praktisk fremgangsmåde end at sagsøge en udenlandsk producent. En produktansvarsag mod en mellemhandler efter culpa-reglen kræver i princippet, at skadelidte fører bevis for, at mellemhandleren har båret sig uforsvarligt ad i relation til det defekte produkt, en bevissituation, der til trods for det i retspraksis meget strenge culpaansvar over for mellemhandlere, ikke er identisk med den bevislættelse, som produktansvarslovens objektive ansvarsregler skænker skadelidte.

Skade på selve det defekte produkt er uden for loven

Som det fremgår af sidste sætning i produktansvarslovens § 2, stk. 2, omfatter loven ikke skade, som rammer selve det defekte produkt. Dette er en vigtig begrænsning, som må antages at svare til, hvad der også gælder for produktansvar efter culpa-reglen. Den skade, som overgår selve det defekte produkt, skal bedømmes efter købelovgivningen, ikke efter produktansvarsreglerne. Sondringen mellem skade, som rammer selve det defekte produkt, og skade, som udgår fra det defekte produkt og rammer andre ting, gav anledning til en del debat under lovens forberedelse. Det hænger sammen med, at der er væsentlige forskelle mellem lovreglerne om køb og produktansvarsloven. Hvis man køber et fjernsyn, der viser sig at være behæftet med fejl, så skal man klage til sælgeren senest inden 1 år efter fjernsynets overgivelse. Ellers er sælgerens ansvar forældet. En sådan ét-årig forældelsesfrist gælder ikke efter produktansvarsloven. Her er der nemlig to forældelsesfrister, en på 3 år og en på 10 år, som senere vil blive omtalt. Det er af den grund ikke ligegyldigt, om den skade, som et defekt produkt fremkalder på sig selv, skal bedømmes efter købelovgivningen eller efter produktansvarsloven.

Hvis Hansens bil brænder hjemme i garagen

Hvis hr. Hansens nye bil på grund af en fejl i bilens akkumulator selvantænder og brænder ud, mens den står i garagen, så rammer skaden selve det defekte produkt. Hansen har jo købt bilen som en helhed, ikke som hjul, karosseri, motor, lygter og akkumulator osv. Det indebærer, at Hansen må basere sit krav mod bilsælgeren på de køberetlige regler ud fra det synspunkt, at den købte vare var behæftet med en mangel. Den skade, som overgår Hansens garage, kan derimod kræves erstattet efter produktansvarsloven, fordi garagen udgør en anden ting end selve det defekte produkt, bilen.

Underordnet at defekten kan lokaliseres

Efter justitsministeriets opfattelse er Hansen i nøjagtig samme situation, selv om han nøje kan påvise, at defekten helt og holdent lå i akkumulatoren, som er leveret til bilproducenten af en ganske bestemt akkumulatorfabrikant. Det produktansvar, der i princippet ellers burde påhvile akkumulatorfabrikanten, forsvinder så at sige i det forhold, at akkumulatoren er blevet indføjet i bilen, før den blev solgt til Hansen som en enhed. I betragtning af, at EF-direktivet i sine indledende betragtninger udtaler, at »... enhver, der har andel i produktionsprocessen, skal kunne gøres ansvarlig, for så vidt som et færdigt produkt eller et delprodukt af et sådant eller et leveret materiale lider af en defekt...«, kan det forsåvidt vække til undring, at man har valgt at afgrænse begrebet »selve det defekte produkt« i produktansvarslovens § 2 på denne måde, ikke mindst fordi produktbegrebet efter lovens § 3 ikke tillægger det nogen betydning, om en genstand måtte være indføjet som en bestanddel af en anden løsøregenstand - som det jo netop er tilfældet med akkumulatoren i Hansens bil. Just når det drejer sig om maskiner og apparater, der er opbygget af mange forskellige enkeltdele, produceret af mange forskellige producenter, kan skadevoldende defekter ofte lokaliseres meget præcist, navnlig hvis der er tale om en seriefejl hos en bestemt underkomponent.

Efterfølgende udskiftning af originaldele

Hvis Hansen får sin akkumulator udskiftet nogen tid efter, at han har købt bilen, tager situationen sig anderledes ud. Hvis brandskaden skyldes, at den nye akkumulator er defekt, kan Hansen nu rette krav mod sælgeren og producenten af akkumulatoren. Når akkumulatoren er købt for sig, udgør den

nemlig en selvstændig salgsgenstand, og når den volder skade på noget andet end sig selv, herunder den bil, hvori den monteres, så gælder produktansvarsloven. Baggrunden for udskiftningen af akkumulatoren skulle ikke gøre nogen forskel. Hvis der er tale om en erstatningsakkumulator, som Hansen har fået sat i af den forhandler, hvor han har købt bilen, fordi den oprindelige akkumulator efter kort tid viste sig mangelfuld, vil bilforhandleren ikke kunne sige sig fri for ansvar. Akkumulatoren betragtes nu som en selvstændig salgsgenstand, også selv om Hansen har fået den sat i uden beregning i henhold til forhandlerens garanti eller ét-årige ansvar efter købeloven.

Hansen kan bruge culpereglen

Selv om Hansen efter justitsministeriets udlægning er afskåret fra at rette et direkte krav mod akkumulatorfabrikken efter produktansvarsloven, når købet angår bilen som helhed, så kan Hansen formentligt gøre dette efter de almindelige produktansvarsregler efter culpereglen. Hvis dette lader sig gøre, vil Hansen desuden have adgang til at adressere kravet til eventuelle mellemhandlere af akkumulatoren, idet mellemhandlerhæftelsen efter produktansvarslovens § 10 også dækker produktansvar uden for produktansvarsloven.

Den skadelidte nabo

Vejen til erstatning efter produktansvarsloven ligger åben for den udenforstående tredjemand, som lider skade ved den ildebrand, som den defekte akkumulator har afstedkommet. Hvis Hansens nabo må se sin smukke havepavillion gå op i flammer på grund af ildspredning fra Hansens garagebrand, kan akkumulatorfabrikanten ikke afvise naboens erstatningskrav med henvisning til, at akkumulatoren blot var en medkøbt bestanddel af Hansens bil. I forholdet mellem naboen og akkumulatorfabrikanten, spiller den nærmere afgrænsning af den defekte salgsgenstand ingen rolle. Naboen er en selvstændig skadelidt. Akkumulatorfabrikanten er dog fri til at forsøge at påberåbe sig, at der foreligger et tilfælde af upåregnelig skadesforårsagelse - næppe troligt - eller at naboen har udvist egen skyld, fordi han f.eks. opbevarede en åben dunk benzin ved sin pavillion.

Det afgørende er, hvad der er købt

Når der skal tages stilling til, hvad der hører med til det defekte produkt, må man se på, hvad der er købt i henhold til aftalen mellem sælger og køber. Er der købt en bil, et fjernsyn, en boremaskine, kan hverken sælgeren eller producenten af bilen, fjernsynet eller boremaskinen drages til ansvar efter produktansvarsloven for den skade, der rammer det købte produkt selv. Køberen må ty til købeloven. Hvis en forbruger i en forretning køber et litografi fremstillet af en kendt kunstner og aftaler med forretningen, at litografiet skal leveres indrammet, og rammen på grund af en defekt får litografiets farver til at løbe ud, så vil forbrugeren kunne påberåbe sig produktansvarsloven, hvis der reelt er tale om to køb, nemlig et separat køb af litografiet og et separat køb af rammen. I så fald forvolder den defekte ramme nemlig skade på noget andet end sig selv. Købes litografiet indrammet, er der tale om ét køb af én salgsgenstand, hvilket indebærer, at det selvsamme skadesforløb må betragtes som ensbetydende med det defekte produkts skade på sig selv - produktansvarsloven kan ikke anvendes.

Hvad med arbejdsskader?

Efter loven om arbejdsskadeforsikring er der lovpligtig arbejdsskadeforsikring for arbejdsgivere, der har ansatte i sit brød. Loven bestemmer, at enhver, der mod løn eller som ulønnet medhjælper antages i en arbejdsgivers tjeneste til at udføre arbejde her i landet, er dækket af lovens forsikringsordning i tilfælde af arbejdsskade. Det betyder, at den skadelidte medarbejder er vis på, at han kan få sin erstatning hjem for en arbejdsskade, selv om arbejdsgiveren måtte være gået fallit efter skadens indtræden. Loven om arbejdsskadeforsikring bestemmer desuden, at forsikringsselskabet ikke kan søge den udbetalte erstatning tilbage hverken fra arbejdsgiveren eller en anden ansvarlig skadevolder.

Det har betydning for den producent og mellemhandler, som fremstiller og sælger industrimaskiner til erhvervslivet. Hvis producenten sælger et skærebrennerapparat til et svejseværksted, og lærlingen kommer slemt til skade på grund af en defekt i apparaturet, vil producenten i princippet være ansvarlig efter produktansvarsloven for lærlingens personskade.

I forbindelse med gennemførelsen af produktansvarsloven var man inde på forholdet mellem arbejdsskadeforsikringsloven og produktansvarsloven.

Det var tanken, at reglen om den afskårne regresadgang i arbejdsskadeforsikringsloven ikke skulle gælde for arbejdsskader, der skyldtes produktskader. Der skulle med andre ord være adgang til, at arbejdsskadeforsikringen, når den havde betalt erstatning til skadelidte, da ubeskåret kunne sende regningen videre til producenten af det defekte maskineri. Tanken blev imidlertid opgivet igen, og den ansvarlige producent af det defekte svejseapparat kan derfor højst komme til at betale de erstatningsposter, som ikke dækkes af arbejdsskadeforsikringen - det gælder bl.a. erstatning for tabt arbejdsfortjeneste og godtgørelse for svie og smerte.

Denne ordning er også videreført i den nye lov om forsikring mod følger af arbejdsskade fra 1992. Ydelser i henhold til loven kan ikke danne grundlag for regreskrav mod en skadevolder, der har pådraget sig erstatningspligt over for skadelidte eller dennes efterladte.

Uanset det indskrænkede omfang af producentens erstatningspligt ved arbejdsskader bør produktansvarsloven bestemt have in mente også hos den virksomhed, der beskæftiger sig med fremstilling eller salg af industrielt maskineri til brug i andre erhvervsvirksomheder. Adskillige af dagligdagens arbejdsulykker står netop i forbindelse med maskiner og arbejdsredskaber, hvor maskinellet ikke er tilstrækkeligt sikret mod skadesforvoldelse på grund af manglende afskærmning af bevægelige dele.

Hospitalsskader

I 1991 vedtog folketinget en ny lov om patientforsikring. Loven giver krav på erstatning til patienter, som er blevet påført fysisk skade på offentlige hospitaler eller på hospitaler, som det offentlige har driftsoverenskomst med. Det sidste kan f.eks. være et privathospital, som efter aftale med myndighederne har påtaget sig at udføre visse behandlingsformer. Ansvar for patientforsikringsloven er ikke et objektive ansvar som efter produktansvarsloven. Men der er tale om et meget strengt fagligt ansvar, der i en række situationer nok vil være ganske svært at skelne fra det objektive ansvar. Ved behandlingsskader vil sygehuset være ansvarlig, hvis den indtrufne skade på patienten med overvejende sandsynlighed er forvoldt ved en behandling, som en erfaren lægelig specialist ikke ville have valgt, men hvor specialisten tværtimod ville have valgt en anden behandling, hvorved skaden ville være undgået.

Forholdet til produktansvarsloven

I den oprindelige udgave af patientforsikringsloven fra 1991 var det bestemt, at patienten, når skaden var dækket af patientforsikringsloven, da ikke kunne rette sit erstatningskrav mod andre i det omfang, der var ydet erstatning efter loven. Hvis skaden skyldtes et defekt narkoseapparat, ville patienten efter produktansvarsloven være berettiget til at kræve erstatning hos producenten. Men denne mulighed blev altså indskrænket med patientforsikringsloven. Det var kun den skadelidte patient selv, der måtte tåle denne indskrænkning. Patientforsikringen selv kunne udmærket videreføre sit erstatningskrav til den producent, der måtte være ansvarlig for narkoseapparatet, og et sådant regreskrav måtte da bedømmes efter de almindelige erstatningsregler.

Ændring af patientforsikringsloven

I 1992 lavede lovgiverne om på denne ordning. Da vedtog man nemlig, at indskrækningsreglen ikke skulle gælde, når produktansvarsloven kom ind i billedet. Hvis skaden har sin årsag i det defekte narkoseapparat, kan patienten nu også vælge at rette sit krav direkte mod den ansvarlige producent af apparatet eller mod den mellemhandler, som har leveret apparatet til hospitalet.

Kapitel 8

Ansvarsfrihedsgrunde

Hvad er en ansvarsfrihedsgrund?

Der kan være visse situationer, hvor en person efter alle kendte solemærker er skyldig i en forbrydelse, men hvor det alligevel vil være i strid med helt grundlæggende retfærdighedsforestillinger at kræve ham til ansvar. De fleste retssystemer anerkender, at visse bestemte undskyldninger kan være så tungtvejende, at de kan annullere både et strafansvar og et erstatningsansvar. Sådanne undskyldninger er i grunden slet ikke undskyldninger. Der er jo kun brug for at sige undskyld, hvis der er begået en uret, som man vil rette op på med undskyldningens forsonende gestus. De undskyldninger, som falder ind under rubrikken ansvarsfrihedsgrunde, ophæver i virkeligheden uretten og bevirker, at handlingen må betragtes som retmæssig og lovlig. I dansk strafferet kender vi ansvarsfrihedsgrunde i form af nødværge, nødret og samtykke. Det sagesløse offer for et røverisk overfald, som i sin desperation slår røveren omkuld, så han knuser kraniet mod brobelægningen, har teknisk set forvoldt overfaldsmandens død. Men den overfaldne er straffri og erstatningsfri, fordi han handlede i nødværge. Nødværge er en gyldig ansvarsfrihedsgrund.

Det samme er *nødret*. Nødret er der tale om, når man begår en ellers strafbar handling for at afværge truende skade på person eller gods, og når lovovertrædelsen må anses for at være af forholdsvis underordnet betydning. Hvis en mand på havnen får øje på en fortabt svømmer ude på vandet, der råber om hjælp, og han fluks tilegner sig en fortøjret motorbåd for at redde den druknende - så kan han ikke straffes for brugstyveri af motorbåden. Hensynet til at redde den druknende opvejer hans ellers ulovlige overgreb på anden mands ejendom. Der findes ovenikøbet en hengemt regel i arbejdsskadefor-

sikringsloven om, at den dristige redningsmand, der kommer til skade under et forsøg på at redde andres liv, har krav på erstatning efter loven.

Nødret og kannibalisme

Nødret er en juridisk figur, der har en lang historie bag sig. I den berømte engelske sag *Regina v. Dudley and Stephens* fra 1884 påberåbte to forliste søfolk sig nødretsdoctrinen, da de blev anklaget for at have dræbt og spist en ung skibsdreng. Deres skib var gået ned i en storm på en rejse fra England til Australien, og det lille mandskab måtte redde sig bort i en lille åben båd. Efter 3 uger på havet, den sidste uge uden mad og drikke, var situationen fortvivlet. Kun døden ventede. Skibsdrengen var allerede i ringe forfatning og lå i en døs i bunden af båden. Kaptajnen dræbte ham med en kniv, og man drak hans blod og spiste hans kød. Dette forlængede deres liv nogle få dage, sådan at de ved skæbnens gunst nåede at blive reddet af et forbigående skib. Under straffesagen i England gjorde de gældende, at deres forfald til kannibalisme var affødt af en desperat nødsituation, der måtte gøre dem straffrie. Det gjaldt liv eller død. De fik ikke medhold. Retten fandt dem skyldige i mord, og efter lovens faste princip var straffen herfor døden ved hængning. Domstolen henstillede dog på det kraftigste, at de blev benådet under hensyn til de helt ekstreme omstændigheder omkring drabshandlingen. Benådningen kom, og straffen blev i stedet 6 måneders fængsel.

Også *samtykke* er i vid udstrækning en gyldig straffrihedsgrund. Samtykke er en ulovfæstet straffrihedsgrund, mens nødværge og nødret er direkte lovfæstet i straffeloven. Hvis naboen har givet samtykke til, at hr. Hansen må fælde et af hans store flotte kastanietræer, fordi det skygger for solen, kan han ikke bagefter, når han fortryder sin letsindighed, kræve Hansen til ansvar for tingsødelæggelse. Uden samtykke ville handlingen være strafbar og erstatningspådragende, men et gyldigt samtykke er en ansvarsfrihedsgrund, som gør Hansens handling straffri og retmæssig.

Visse lovovertrædelser er så alvorlige, at samtykke ikke kan befri lovovertræderen fra strafansvar. Det vil ikke hjælpe narkotikahandleren, at narkomanen ivrigt samtykkede i at købe narkotika. Det vil heller ikke befri drabsmanden for strafansvar, at hans offer fremsatte en bestemt og utvetydig begæring til drabsmanden om at blive aflivet, f.eks. på grund af en uhelbredelig sygdom. Aktiv dødshjælp er i princippet strafbar, og samtykkets virkning er alene at flytte forbrydelsen fra straffelovens strengeste drabsparagraf, der

kan give livsvarigt fængsel, til en mildere drabsparagraf, der kan medføre fængselsstraf op til 3 år.

Ansvarsfrihedsgrunde i produktansvarsloven

Det er klart, at ansvarsfrihedsgrunde, som er stærke nok til at fritage for strafansvar, også må tages i betragtning, når det drejer sig om erstatningsansvar. Ganske vist kan der ikke automatisk sættes lighedstegn mellem de to ansvarsformer. En handling kan være så forståelig ud fra den handlendes særlige situation, at det må synes urimeligt at straffe den pågældende. Men handlingen kan alligevel være så kritisabel, at den handlende i det mindste ikke ikke bør slippe for at betale erstatning for sin fremfærd.

I produktansvarsloven er der opregnet en række nøje definerede ansvarsfrihedsgrunde, som kan føre til, at producenten ikke er ansvarlig for en indtrådt produktskade. Selv om det altså ligger fast, at der er tale om et defekt produkt, som ubestrideligt har voldt skade på produktets bruger, sådan at alle de gældende betingelser for produktansvar klart er opfyldt, så vil eksistensen af en ansvarsfrihedsgrund bevirke, at producenten må gå fri. Hvis producenten går fri, må mellemhandleren også gå fri. Hans hæftelse er jo kun et vedhæng til producentens hæftelse. Skal mellemhandleren gøres ansvarlig uafhængigt af producenten, må der være et særligt grundlag herfor, som f.eks. ved ansvar efter culpereglen. De ansvarsfrihedsgrunde, som produktansvarsloven taler om, er ikke de samme som de ovenfor nævnte fra straffelovgivningens område. Man forestiller sig almindeligvis ikke, at en producent er tvunget til i nødværge eller på grund af en nødretssituation eller efter et samtykke fra forbrugerne at sende defekte produkter på markedet. Det betyder dog ikke, at sådanne ansvarsfrihedsgrunde ikke vil være virksomme, såfremt den rette situation foreligger. Man kan tænke sig nødsituationer, hvor et produkt må bringes i begrænset omsætning for at hjælpe brugerne mod en truende skade, f.eks. en ellers dødeligt forløbende sygdom, og hvor produktet erkendes som værende behæftet med alvorlige bivirkningsmuligheder, som man blot håber ikke skal manifestere sig, og hvor valget altså i virkeligheden står mellem to onder. Man kan også tænke sig, at en apoteker i nødværge over for en ophidset og bevæbnet person på dennes forlangende må blande et medikament, som viser sig at være defekt og forvolder skade på modtageren. Hverken nødværge eller nødret er omtalt i produktansvarsloven. Men begge disse ansvarsfrihedsgrunde hviler på helt fundamentale retsgrundsætninger og vil derfor også kunne påberåbes i en produktansvarssag.

Produktansvarslovens ansvarsfrihedsgrunde findes i lovens §7, som lyder:

§ 7. Producenten er ikke ansvarlig, hvis denne beviser:

- 1) at denne ikke har bragt produktet i omsætning,*
- 2) at produktet af denne hverken er fremstillet, frembragt, indsamlet eller bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed,*
- 3) at defekten skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter udstedt af offentlig myndighed, eller*
- 4) at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning, ikke var muligt at opdage defekten.*

Stk. 2. Producenten er endvidere ikke ansvarlig, hvis det må antages, at den defekt, der har forvoldt skaden, ikke var til stede på det tidspunkt, da denne bragte produktet i omsætning.

Stk. 3. Producenten af et delprodukt er ikke ansvarlig, hvis denne beviser, at defekten ved produktet skyldes udformningen af det produkt, i hvilket delproduktet indgår, eller anvisninger, som er givet af den, der har fremstillet det færdige produkt.

Hvem har bevisbyrden for en ansvarsfrihedsgrund?

Det fremgår af indledningsordene i § 7, at det er producenten, der skal bevise, at en ansvarsfrihedsgrund foreligger. Producenten kan altså ikke skubbe bevisbyrden over på skadelidte. Skadelidte skal selvfølgelig godtgøre, at det skadevoldende produkt stammer fra den pågældende producent, hvilket måske allerede fremgår af produktets mærkning eller af oplysninger fra den grossist, som har købt varen hos producenten og som kan fremlægge fakturabilag m.v. for sine indkøb. Producentens bevisbyrde gælder for samtlige de ansvarsfrihedsgrunde, som rummes i lovens § 7 og knytter sig naturligt til skadelidtes bevisbyrde efter lovens § 6, stk. 2, der bestemmer, at skadelidte skal bevise, at der foreligger en skade, at produktet er defekt, og at der er årsagsforbindelse mellem defekten og skaden. Når skadelidte har mestret dette bevis, vil producenten være ansvarlig -medmindre han nu kan befri sig for ansvaret ved et modtræk i form af en ansvarsfrihedsgrund. Producentens indsats i bevisførelsen ligger altså efter skadelidtes. Kun hvis skadelidte har held til at løfte sin bevisbyrde, er det nødvendigt for producenten at bestræbe

sig på at mobilisere en ansvarsfrihedsgrund. I praksis vil en producent dog allerede fra sagens start skyde sine mulige ansvarsfrihedsgrunde frem i første række, sådan at en overflødig retssag kan undgås. Hvis skadelidtes advokat allerede fra begyndelsen kan se, at producenten vitterligt kan gøre en ansvarsfrihedsgrund gældende, er det spildt møje at inddrage ham i et søgsmål. Man skal dog være opmærksom på, at produktansvarslovens ansvarsfrihedsgrunde knytter sig til produktansvarsloven og ikke automatisk kan overføres til produktansvarssituationer uden for loven. Det må dog antages, at flere af de synsmåder, som ligger bag produktansvarslovens ansvarsfrihedsgrunde, er så grundlæggende, at de også vil have gennemslagskraft i en retssag om produktansvar efter culpareglen.

Hvem gælder ansvarsfrihedsgrundene for?

Produktansvarslovens § 7 taler kun om producenten, og det samme gør EF-direktivets artikel 7, som danner forbillede for lovens § 7 om ansvarsfrihedsgrunde. Det er ikke mærkværdigt, at direktivets artikel 7 ikke omtaler mellemhandleren, idet direktivet bygger på den grundtanke, at mellemhandleren altid skulle kunne slippe ud af produktansvaret ved at lede den skadelidte videre til producenten af det skadevoldende produkt - efter den fremgangsmåde, som loven omtaler i § 4, stk. 4 om mellemhandlerens oplysning til skadelidte om producentens eller importørens navn og adresse m.v. Som tidligere omtalt er hele konstruktionen om mellemhandlerhæftelsen i produktansvarslovens § 10 en dansk opfindelse, og den kan desværre ikke roses for at have bidraget til lovreglernes klarhed.

Ansvarsfrihedsgrundene retter sig mod producenten

Det danske folketinges viderebrodering på de EF-retlige produktansvarsbegreber indebærer, at mellemhandleren, hvis han sagsøges af den skadelidte, har ret til at påberåbe sig lovens ansvarsfrihedsgrunde. Det giver selvfølgelig sig selv, hvis mellemhandleren har gjort sig til producent ved at anbringe sit forretningsmærke på produktet. I så fald anskues han jo helt og holdent som producent og er direkte omfattet af lovens § 7. Men også rene mellemhandlere, der ikke kan anskues som producenter efter lovens § 4, såsom grossister og detailhandlende, kan påberåbe sig ansvarsfrihed med henvisning til § 7 i samme udstrækning, som de kan bevise eksistensen af en ansvarsfrihedsgrund for *producenten*.

Netop fordi hele konstruktionen om mellemhandlerhæftelsen så at sige blev »klistret« udenpå det oprindelige lovforslag, der var modelleret direkte efter EF-direktivet, er mellemhandleren ikke i stand til at påberåbe sig ansvarsfrihedsgrundene anvendt på eget forhold, men alene på producentens forhold. Det havde ikke været udelukket og i næppe i strid med EF-direktivet at gøre ansvarsfrihedsgrundene direkte anvendelige på mellemhandlerens eget selvstændige erhvervsforhold, men det skete altså ikke. På samme måde som mellemhandlerens hæftelse afleder sig fra producentens ansvar, må mellemhandleren tilsvarende affinde sig med, at hans brug af ansvarsfrihedsgrundene skal afledes fra en bedømmelse af producentens forhold.

En mellemhandler, der blot har købt produktet hos producenten med henblik på videresalg i egen bedrift, har en åbenlys interesse i at bevise, at producenten slet ikke kan gøres ansvarlig, fordi der foreligger en af ansvarsfrihedsgrundene i § 7. Hvis mellemhandleren kan bevise, at defekten i produktet skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige myndighedsforskrifter - lovens § 7, stk. 1, nr. 3 - så vil producenten ikke kunne gøres ansvarlig og følgelig kommer mellemhandlerhæftelsen efter § 10 heller ikke ind i billedet.

Ikke bragt produktet i omsætning

Den første ansvarsfrihedsgrund for producenten er, at han ikke har bragt produktet i omsætning. Et produkt, der volder skade, mens det endnu befinder sig på samlebåndet i producentens fabrik, kan ikke medføre ansvar efter produktansvarsloven. Hvis en konservesdåse på grund af overtryk pludselig eksploderer foran manden, der overvåger etiketteringsmaskinen, og forvolder ham skade, vil erstatningsspørgsmålet skulle afgøres efter reglerne om arbejdsskader. Da produktet ikke er bragt i omsætning, vil den skadelidte medarbejder ikke kunne anvende produktansvarsloven over for sin arbejdsgiver. Hvis kravet alligevel ønskes forfulgt som en produktskade, er det igen culpareglen, der må ind i billedet. Skyldes eksplosionen, at selve dåsen har en oplagt metalteknisk defekt, og er dåsen leveret af en selvstændig dåsefabrikant, vil *denne* fabrikant kunne drages til ansvar efter produktansvarsloven. Han har jo netop bragt sit produkt i omsætning ved at sælge det til konservesfabrikken.

Hvornår er et produkt bragt i omsætning?

Et produkt, der endnu er under fremstilling, er ikke bragt i omsætning, selv om producentens medarbejdere på adskillige måder er i berøring med det. Et produkt er først bragt i omsætning, når det har forladt producentens rådhedssfære og er overgivet til det første led i den distributionskæde, hvorigennem produktet sendes på markedet. Producentens gasflasker, der er under transport med producentens egen lastbil til forhandleren, er endnu ikke bragt i omsætning, fordi gasflaskerne fortsat er undergivet producentens kontrol, eftersom chaufføren jo er producentens medarbejder. Men hentes gasflaskerne ved fabriksporten af forhandlerens transportør, er flaskerne bragt i omsætning. De er nu i hænderne på første led i distributionsskæden og dermed ude af producentens rådhed. Hvis gasflaskerne hentes af et selvstændigt vognmandsfirma, betalt af producenten, må flaskerne ligeledes anses for bragt i omsætning. Ganske vist har producenten fortsat muligheden for at udøve en vis rådhed over varepartiet, indtil vognmanden afleverer det til modtageren, men produkterne er nu fysisk i hænderne på trediemand og dermed bragt i omsætning som transportgods.

Man skal lægge mærke til, at det er selve det skadevoldende produkt, der skal være bragt i omsætning. Det er ikke nok, at tilsvarende, men fejlfrie produkter, er bragt i omsætning, hvis det skadevoldende eksemplar fortsat beror på fabrikken.

Produkter på lager

Hvis produktet er færdigfremstillet og henstår på producentens lager, er det ej heller bragt i omsætning. Det gælder også, selv om der er tale om et fjernlager ejet af producenten. Den omstændighed, at producenten har hyret et selvstændigt vognmandsfirma til at befordre produkterne fra fabrikken til fjernlageret, bringer ikke produkterne i omsætning. Situationen må bedømmes anderledes, hvis producenten ikke er ejer af lagerfaciliteterne. Hvis en producent lejer sig ind i et depotmagasin for at få opbevaret sine produkter, er produkterne bragt i omsætning i relation til depotmagasinet. Hvis et af produkterne er defekt og forvolder skade på en af magasinets medarbejdere, vil produktansvarsloven kunne påberåbes.

Returtagne produkter

Produkter, der én gang har været bragt i omsætning og senere er returneret til fabrikken, genvinder ikke deres jomfruelige status. Når de har været i omløb, har producenten mistet adgangen til at påberåbe sig ansvarsfrihedsgrunden om omsætning. Hvis produkterne tilbagetages for at undergå væsentlig forarbejdning og omdannelse, må det bero på en konkret vurdering, om produktet derved ændres så markant, at der reelt er tale om et nyt produkt. Hvis dette er tilfældet, og produktet efter omdannelsen volder skade på en medarbejder kan producenten på ny gøre ansvarsfrihedsgrunden gældende. Er der derimod blot tale om, at det hjemtagne produkt skal efterses og justeres, vil den skadelidte medarbejder ikke kunne mødes med den indvending, at producenten er ansvarsfri, fordi produktet ikke har været bragt i omsætning. For medarbejderen er der dog også tale om en erstatningsberettiget arbejdsskade, der vil være dækket efter reglerne om arbejdsskadeforsikring.

På hvilken måde kan et produkt bringes i omsætning?

Den gængse måde at bringe et produkt i omsætning på er naturligvis ved salg. Men produktet kan også bringes i omsætning på anden vis. Som det fremgår af produktansvarslovens § 4, stk. 2, så anser man EF-importøren som producent, når han som led i sin erhvervsvirksomhed indfører et produkt i EF med henblik på »videresalg, udlejning, leasing eller anden form for omsætning«. Produktansvarsloven tilkendegiver dermed, at andre omsætningsformer end det blotte salg er nok til at bringe loven ind i billedet. Der er heller ikke nogen særlig grund til at drage hårfine sondringer på dette punkt. Et fjernsyn, der er defekt og kan forvolde ildebrand, er ligeså farligt for den, der har købt det, som for den, der kun har lejet det. Det er ikke selve omsætningsformen, der er afgørende, men det forhold, at produktet i erhvervsmæssigt øjemed er sendt ud i omverdenen og under denne videredistribution kommer i berøring med personer og ting, der kan tage skade, hvis produktet ikke er i orden.

Gaver og lotterigevinster og markedsføring

Også produkter, som omsættes ved at blive bortskænket som gaver, f.eks. til kunder og forretningsforbindelser, er bragt i omsætning. Det samme gælder

produkter, der udloddes som præmier til publikum i lotterier og spil. Hvis produktet udlejes til udstillings- og messeformål og lignende til brug for forhandlernetkets markedsføring og kundekontakt, og under sådan brug forvolder skade, må det formentligt også betragtes som værende bragt i omsætning, selv om det ikke er bortsolgt, men alene stillet til rådighed for forretningspartnerne i henhold til en lejeaftale eller udlånsaftale.

Når produkter bruges til udførelsen af tjenesteydelser

Det må dog ikke forveksles med, at publikum udmærket kan komme i berøring med ting, uden tingen derved er bragt i omsætning i forhold til det berørte publikum. Som det blev nævnt i kapitlet om producentbegrebet, så vil et europæisk flyselskabs køb af amerikanske fly til brug for passagerbefordring, ikke gøre flyselskabet til producent, eftersom købet er til eget brug, ikke til videredistribution. Alligevel kommer passagererne i berøring med flyet, når de lader sig befordre med det, og de kommer også i allerhøjeste grad til at føle virkningerne på deres egen krop, hvis flyet på grund af en teknisk defekt havarerer. Ikke desto mindre må produktansvarslovens begreb om omsætning i forbindelse med ansvarsfrihedsgrunden i lovens § 7, stk. 1, nr. 1. fortolkes således, at det *ikke* er ensbetydende med omsætning at stille flyet (med kaptajn og personale m.v.) til publikums disposition til brug for befordring. Hvis flyet derimod direkte udlejes til en gruppe luftkaptajner til brug for deres private sommerekskursion, er det selvsagt bragt i omsætning i forhold til dem. Flyselskabet med det defekte fly kan afvise den almindelige luftpassagers erstatningskrav, grundet på produktansvarsloven, med henvisning til, at flyet ikke er bragt i omsætning, når flyet benyttes af selskabet til befordring af selskabets passagerer. Dog er det ikke utænkeligt, at en skadelidt flypassager vil kunne finde frem til en ansvarlig producent, såfremt skaden - hvad der jo ingenlunde er sjældent - står i forbindelse med en defekt ved en bestemt komponent i flyet. Producenten af *denne* defekte komponent kan i så fald drages til ansvar.

Forklaringen på denne forskel i omsætningsbegrebet ligger i, at en direkte udlejning af en genstand til en lejer indebærer, at lejeren i lejeperioden opnår råderet over den lejede genstand, mens en ren befordringsaftale alene indebærer, at passageren får krav på en *tjenesteydelse*, nemlig at blive transporteret fra et sted til et andet. Lejeren får et produkt i hænderne, passageren en ydelse. Lejeren af en bil kan kræve udlejningsfirmaet til regnskab efter pro-

duktansvarsloven for sin personskade forvoldt ved bilens defekte bremses, taxipassageren kan ikke (men her vil færdselslovens objektive ansvarsregler i stedet komme passageren til undsætning). Forskellen kan udtrykkes på den måde, at tjenesteydelser udført ved hjælp af et produkt ikke indebærer, at tjenesteyderen har bragt produktet i omsætning i forhold til modtageren af tjenesteydelsen, hvorimod salg og udlejning er ensbetydende med, at sælgeren og udlejereren har bragt produktet i omsætning i forhold til køberen og lejeren.

Som nævnt er det - trods ordlyden i produktansvarslovens § 7 - ikke kun producenten forundt at påberåbe sig ansvarsfrihedsgrundene. Også mellemhandleren har denne mulighed, men - og det er et ret så vigtigt men - kun for så vidt angår producentens forhold. Det har den praktiske konsekvens, at hvis en emsig kunde hos værktøjshandleren kommer til skade, fordi han tillader sig at gå ind på lageret og pille ved en prøveopstillet slibemaskine, der tilfældigvis viser sig defekt, så kan værktøjshandleren ikke sige sig fri for ansvar ved fortrøstningsfuldt at henvise til, at han ikke havde bragt produktet i omsætning, og at kunden derfor må rette sin vrede mod det tidligere led i handelskæden, grossisten, importøren og i sidste instans producenten. Værktøjshandleren har ganske vist ikke selv bragt produktet i omsætning, men det er uden betydning, for det har producenten. Værktøjshandleren kan ikke melde hus forbi. Nok kan han påberåbe sig produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 1, men han kan ikke indsætte sig selv i producentrollen og kræve sit eget ansvarsforhold underkastet producentens ansvarsfrihedsgrunde.

Hvis et produkt stjæles

Hvis en tyv stjæler et fjernsyn hos fjernsynsproducenten og hygger sig hjemme i stuen ved sit nyvundne gods, er det nok de færreste, der vil ofre mange tårer, hvis han erhverver sig et ufrivilligt sygeleje efter et kraftigt elektrisk stød på grund af en defekt ledningsforbindelse i fjernsynet. Guderne retfærdighed. Sikkert er det, at hvis tyven er dristig nok til at kræve producenten til ansvar efter produktansvarsloven, er udfaldet givet på forhånd. Ud over den straf, som tyven høster for sin ulovlige selvbetjeningsvirksomhed, vil producentens advokat kunne gøre kort proces med tyvens klage, fordi fjernsynet ikke er bragt i omsætning af producenten. Omsætningsbegrebet forudsætter nemlig, at produktet er bragt i omsætning *frivilligt* fra producentens side. Det fremgår klart af de EF-retlige kilder, at produktansvaret ikke kan gennemføres, hvis produktet er bragt i omsætning

uden en beslutning truffet af producentens egen fri vilje. Stjæler tyven derimod det defekte fjernsyn hos en fjernsynsforhandler og kommer galt afsted på samme måde, ser tingene bedre ud for tyven. Han kan ganske vist ikke rejse krav mod fjernsynsforhandleren som mellemhandler, fordi forhandleren slet ikke er mellemhandler i forhold til tyven. Der er i sagens natur ingen handelsforbindelse mellem tyven og den bestjålne. Men producenten kan ikke sige sig fri for at have bragt produktet i omsætning, og mod ham kan der nu rejses krav. Situationen er helt den samme, hvis tyven har videresolgt sin stjålne vare til en hæler, som har ladet den gå videre til en køber, godtroende eller ikke, og køberen lider skade ved det defekte tyvegods. Den producent, fra hvem fjernsynet er stjålet, kan påberåbe sig ansvarsfrihedsgrunden i produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 1. Den producent, som allerede har bragt fjernsynet i omsætning til forhandleren, hos hvem det stjæles, kan ikke.

Dadelværdigt forhold kan gå ud over erstatningskravet

I princippet er der adgang til, at en domstol, der vredes over, at en kriminel person kan driste sig til at rejse produktansvarskrav for ting, han selv har stjålet eller købt af tyven, kan lade dette veje mod den skadelidte med deraf følgende beskæring af erstatningskravet. Det fremgår af produktansvarslovens § 9, at erstatningen kan nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed. En domstol, der er tyven eller hæleren ugunstigt stemt, er formentligt fri til at betragte den strafbare tilegnelse af fremmed mands gods som et selvforskyldt bidrag til den skade, som forbrydelsens genstand ender med at påføre gerningsmanden. Det må erkendes, at der ikke er nogen egentlig årsagsforbindelse mellem tyvens eller hælerens handlemåde og den defekt i fjernsynsapparatet, som forvolder skaden. Men det erstatningsretlige begreb »egen skyld« rækker udover den blotte årsagsforbindelse og rummer også mere moralsk betonedede vurderingsaspekter om den handlendes risikovillighed og tilsidesættelse af almindelige hensyn til god og ordentlig optræden. Grænserne for, hvilke byrder, der må bæres af den culpøst handlende, udvides, når den handlende har bevæget sig ind i området med grov uagtsomhed og forsæt og tillige ind i det dadelværdige gerningsområde, som omfattes af straffelovgivningen. Den almindelige fornuftige mand, som er kernen i culpabegrebet, stjæler ikke sit fjernsyn i nattens mulm og mørke, men køber det i forretningen i normal åbningstid.

Hvis et produkt bortkommer ved et hændeligt uheld

Et produkt kan også komme i uvedkommende hænder på anden vis end ved tyveri. Hvis et defekt medicinalprodukt tabes, mens det er under transport med producentens vognmand til grossisten, og forvolder skade på en person, der er dumdristig nok til at smage på varen, vil den skadelidte ligeledes blive mødt med den indsigelse, at produktet ikke var bragt i omsætning. Om produktet kommer på afveje ved en forsælig handling som tyveri eller ved et hændeligt uheld, som producenten ikke kan gøre for, er principielt uden betydning. Det bortkomne produkt er stadigvæk bortkommet uden producentens vilje, og det er derfor ikke bragt i omsætning. Igen: forsvinder produktet efter det tidspunkt, hvor det har forladt producentens rådighedssfære og er kommet det første handelsled i hænde, så kan hverken tyveri eller hændelig bortkomst benyttes af producenten som argument for ansvarsfrihed.

Produkter, der ikke er erhvervsmæssige

Efter produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 2 er det en ansvarsfrihedsgrund for producenten, at det skadevoldende produkt hverken er fremstillet, frembragt, indsamlet eller bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed.

Meningen med denne bestemmelse er bl.a. at holde privat fremstillede produkter fri for produktansvar efter loven. Den flinke husmoder, som byder naboen på tyttebærtærte fremstillet af havens egne bær, kan ikke drages til ansvar efter loven, hvis naboen må blive hjemme fra arbejde på grund af et maveonde som følge af dårlige bær. Husmoderen er ganske vist producent af tærten, eftersom hun egenhændigt har stået for dens tilblivelse, men hun har ikke lavet den som led i erhvervsvirksomhed eller bragt den i omsætning som led i erhvervsvirksomhed.

Salg af gamle maskiner gør ikke sælgeren til maskinhandler

Det følger af melleghandlerbegrebet i produktansvarslovens § 4, stk. 3, at en virksomhed, der står for at skulle forny sine maskiner, kan afhænde de gamle til en interesseret køber, uden at løbe nogen risiko for, at køberen, såfremt han skades af en defekt maskine, kan kræve virksomheden til ansvar efter produktansvarsloven. Afhændelse af udtjent maskineri er ikke ensbetydende

med, at virksomheden er *næringsdrivende* med sådant maskineri. Maskinerne er ikke bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed - det vil sige, de er nok bragt i omsætning, men *denne* omsætning sker netop ikke som led i virksomhedens normale erhverv, såfremt virksomheden da ikke samtidig driver handel med den pågældende type maskineri. Virksomhedens produktionsudstyr er driftsmidler, ikke omsætningsvarer. Barberen, som i forbindelse med fornyelse af sit salonudstyr, sælger de gamle barbermaskiner gennem brugtavisen, kan ikke sagsøges som mellemhandler efter produktansvarsloven, såfremt en defekt maskine forvolder skade på erhververen. Barberens erhverv er klipning og hårpleje, ikke handel med barbermaskiner.

»Hverken-eller«-formuleringen er vigtig

Man skal lægge mærke til ordvalget i produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 2. Bestemmelsen gør det klart, at ansvarsfriheden afhænger af, at producenten *hverken* har fremstillet, frembragt eller indsamlet det skadevoldende produkt som led i erhvervsvirksomhed *eller* bragt det i omsætning som led i erhvervsvirksomhed. Ordforbindelsen »hverken-eller« er her nok så betydningsfuld. Hvis producenten rent faktisk har fremstillet produktet som led i sit erhverv, vil det ikke hjælpe ham, at han afhænder det uden forbindelse med sit erhverv. Producenten af den giftige chokolade, der skænker en gavepakke bort til en opfindsom vinder af en slogankonkurrence for chokolademærket, vil blive ansvarlig, skønt modtageren får chokoladepakken vederlagsfrit. På samme måde forholder det sig, hvis chokoladefabrikanten i forbindelse med en byfest eller lignende uddeler chokolade til publikum. Produktet er fremstillet erhvervsmæssigt, og det er tilstrækkeligt til at afskære producenten fra at påberåbe sig lovens § 7, stk. 1, nr. 2.

Erhvervsmæssigt salg af private produkter

Det vil omvendt også afskære producenten fra at gøre denne ansvarsfrihedsgrund gældende, hvis omsætningen sker som led i hans erhverv, selv om produktet oprindeligt ikke er blevet til som led i hans erhverv. Landmanden, som i årevis har ladet de nedfaldne kastanier fra sit frodige kastanietræ gå i kompostmaskinen sammen med det øvrige haveaffald, men som på en vens snilde råd i stedet nedsætter sig som fast leverandør af fuldgode landkastanier til den lokale kro - han har ganske vist ikke indsamlet den første leverance af kastanier som led i erhvervsvirksomhed, men hans salg kan meget vel

medføre, at kastanierne nu betragtes som værende bragt i erhvervsmæssig omsætning. Den, der begynder at handle med ting, som han ellers har indsamlet af ren liebhaver-interesse eller af andre ikke-erhvervsmæssige grunde, bliver i kraft af sin handel forvandlet til udøver af erhvervsmæssig omsætning med de pågældende ting. Den flittige hjemmebrænder, som oprindeligt destilerede til eget forbrug, men som ved stadig øvelse har forøget udkommet af sit håndlag og nu kan sælge fra til venner og bekendte, risikerer ikke alene at komme i karambolage med straffelovgivningen på grund af sit vindskibelige metier, men også med produktansvarsloven, hvis produktet viser sig at være mindre forædlet end antaget.

En konkret bedømmelse er nødvendig

I hvert enkelt tilfælde, hvor der opstår spørgsmål om privat videresalg eller erhvervsmæssig omsætning, må der dog foretages en helt konkret bedømmelse af, om salget har karakter af en enkeltstående handel eller er udtryk for en egentlig erhvervsmæssig aktivitet. Der skal en vis omsætningsvolumen til, før et eller flere løse salg tager præg af en fast og kontinuerlig erhvervsdrift. Landmanden, som sælger en håndfuld æg til postbudet, er ikke ægghandler af den grund. Men har landmanden en fast overskudsproduktion fra hønsegården, som regelmæssigt afsættes til landsbyens beboere, kan billedet vende.

Sondringen mellem privatlivet og erhvervslivet

De almindelige danske tommelfingerregler for, hvornår der er tale om private aktiviteter eller erhvervsmæssig virksomhed er i princippet ikke afgørende for, hvorledes sondringen skal drages efter produktansvarsloven, der jo må tolkes i et EF-retligt lys. Alligevel er der næppe tvivl om, at de velkendte danske lodder i bedømmelsens vægtskål også kan tælles med inden for produktansvarsloven. Hertil hører, om den pågældende person har indrettet sine forhold på mere varig produktion og distribution af sine frembringelser, f.eks. i form af lokaler og lagerplads, faste afsætningskanaler, markedsføring og annoncering, momsregistrering og korrekt skattemæssig behandling af salgsindtægterne. Hvis der er antaget medarbejdere og oprettet selskabsform som juridisk ramme om virksomheden, må aktiviteterne altovervejende betragtes som erhvervsmæssige i relation til produktansvarsloven.

Er det offentlige erhvervsdrivende?

I kapitel 7 blev det nævnt, at de løsøregerstande, som det offentlige benytter ved udførelsen af sine mangfoldige opgaver, lige fra kommunegartnerens græsslåmaskine til statens isbryderskibe, ikke hører til den kreds af genstande, som berettiger til erstatning efter produktansvarslovens § 2. Selv om mange af genstandene efter deres art udmærket kan være beregnet til private formål, så er det offentliges benyttelse af genstanden ikke af ikke-erhvervs-mæssig karakter i den betydning, som bruges i lovens § 2, stk. 2.

Det er et andet spørgsmål, om det offentlige, såfremt det bliver sagsøgt som producent, vil kunne komme igennem med at påberåbe sig ansvarsfrihedsgrunden i produktansvarslovens § 7, skt. 1, nr. 2, under henvisning til det offentliges særlige status. Er de produkter, som det offentlige fremstiller, frembringer eller indsamler eller bringer i omsætning, bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed, eller er der tale om offentlige ydelser, som ligger udenfor det erhvervsmæssige gebet?

I en række tilfælde er svaret, at der er tale om regulære erhvervsmæssige produkter. Det gælder, hvor det offentlige udøver virksomhed på linie med enhver anden erhvervsvirksomhed. Den sandwich, der købes i kiosken på et af DSB's toge eller på en af DSB's færges, er et produkt, der er omsat erhvervsmæssigt. Er der sten i brødet, og knækker tanden, er DSB ansvarlig for produktskaden. På tilsvarende vis forholder det sig med det offentlige belysningsvæsen og vandvæsen, der leverer elektricitet og vand til køberne. På sådanne områder, hvor det offentlige er leverandør af en vare, er der ingen udsigt til, at det offentlige kan sige sig fri for ansvar under henvisning til, at det offentlige ikke har bragt varen i omsætning som led i erhvervsvirksomhed.

Udsigterne ser lysere ud, når der er tale om områder, hvor produktet leveres som led i det offentliges almindelige servicevirksomhed. Blodtransfusionen på det offentlige hospital kan næppe anses som et erhvervsmæssigt omsat produkt, til forskel fra blodtransfusionen på det private hospital. Som nævnt i kapitel 7 kan man i en vis forstand anskue det offentlige som en art skattefinansieret erhvervsvirksomhed, hvor borgerne betaler for de offentlige ydelser via skattekontonernes fælleskasse. Men erhvervsbegrebet i produktansvarsloven må sikkert fortolkes efter mere traditionelle synsmåder som sigtende til en bedrift, som ved individuelle handelstransaktioner omsætter sine produkter til individuelle kunder og modtager betaling svarende til de en-

kelte leverancer. Om overskuddet derimod - som f.eks. i en erhvervsdrivende fond - anvendes til velgørende formål eller lignende, er uden betydning.

Hvis defekten skyldes offentlige forskrifter

Den tredje ansvarsfrihedsgrund for producenten fremgår af produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 3. Den går ud på, at producenten ikke er ansvarlig, hvis defekten i produktet skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter udstedt af offentlig myndighed. Det kan synes indlysende, at det ville være uretfærdigt at drage producenten til ansvar for at overholde loven. Hvis de offentlige myndigheder ikke har efterladt ham noget valg med hensyn til produktets opbygning eller sammensætning, har producenten jo heller ikke haft nogen mulighed for at forebygge defekten ved en alternativ opbygning af produktet. Defekten er uundgåeligt indbygget i produktet som følge af de forskrifter, som det *skal* opfylde. Efter den almindelige culperegulering kan en producent imidlertid ikke regne med at slippe for ansvar, blot fordi han har fulgt en offentlig forskrift til punkt og prikke. Den offentlige forskrift kan ikke bruges som en sovepude for producenten, hvis han selvstændigt burde have opdaget, at det færdige produkt var defekt. Den minutøse overholdelse af offentlige forskrifter kan nok lægge en forhåndsformodning for, at skaden vanskeligt kan bebrejdes producenten. Men formodningen behøver ikke at holde stik, og den kan i hvert fald væltes over ende, hvis den skadelidte kan påvise, at producenten sad inde med særlige erfaringer, som burde have skærpet hans årvågenhed overfor produktets mulige skadevirkninger og givet ham anledning til at advare publikum mod visse anvendelser af produktet.

Efter justitsministeriets opfattelse er ansvarsfrihedsgrunden om de ufravigelige offentlige forskrifter ikke en ansvarsfrihedsgrund, der vil finde vid udbredelse. I langt de fleste tilfælde giver de offentlige forskrifter nemlig producenten en vis valgfrihed med hensyn til produktet. Er der tale om levnedsmidler, findes der en lang række tilladte tilsætningsstoffer på den såkaldte positivliste, som producenten har lov at benytte i levnedsmidlet. Hvis valget falder på et stof, der viser sig at gøre produktet defekt, kan defekten altså ikke siges at bero på *ufravigelige* offentlige forskrifter. Producenten kunne blot have valgt et andet.

Tvivel om tolkningen

Der kan dog sættes et spørgsmålstejn ved denne snævre udlægning af den tredje ansvarsfrihedsgrund. Hvis de offentlige myndigheder har tilladt en bestemt gruppe stoffer til brug for levnedsmiddelfremstilling, skyldes det, at disse stoffer er bedømt til at opfylde myndighedernes gældende sundhedskrav. Ufravigeligheden ligger i gruppen, ikke i det enkelte tilsætningsstof inden for gruppen. Når en producent har opfyldt alle gældende normer ved fremstillingen af sit produkt, virker det næppe helt rigtigt, at han alligevel kan blive ansvarlig, hvis de gældende normer har en medfødt brist, som helt og holdent er skyld i, at produktet bliver defekt. Når defekten netop beror på opfyldelsen af forskrifterne, er der forsåvidt ingen grund til at bedømme producentens ansvar strengere end myndighedernes ansvar for fejlagtige forskrifter. Bliver producenten i et sådant tilfælde gjort ansvarlig efter produktansvarsloven, må han have adgang til at sende sorteper videre til den myndighed, som har ansvaret for de pågældende forskrifter. Myndigheden vil da muligvis kunne gøres ansvarlig efter culpereglen. Slipper myndigheden for ansvar, fordi alle kendte erfaringer modsagde, at forskrifterne skulle være forkerte eller utilstrækkelige, turde dette sandsynligvis tale for, at producenten da skulle have haft en chance for at sige sig fri for ansvar ved hjælp af den fjerde ansvarsfrihedsgrund om udviklingsskader i lovens § 7.

Udviklingsskader

Producenten er ikke ansvarlig, hvis der er tale om en udviklingsskade. Udviklingsskader er som regel langsomt udviklede skader, der gerne over en længere årrække sniger sig ind på offeret og pludselig en dag manifesterer sig i en skade, ofte en alvorlig helbredsskade. I Asbest-sagen fra 1989, som blev omtalt i kapitel 2, kan man se et eksempel på problemstillingen om udviklingsskader. Eternitfabrikkens arbejdere havde gennem mange år været udsat for asbeststøv i fabrikken, og denne påvirkning medførte på langt sigt meget alvorlige personskader. Det kan diskuteres, om fabriksledelsen i det konkrete tilfælde var bekendt med de risici, som knytter sig til langvarig udsættelse for asbeststøv, og hvornår ledelsen havde eller burde have fået et sådant kendskab. Rent faktisk havde advarselsskiltet nemlig været rejst flere gange i årenes løb fra arbejdsmiljømyndighedernes side. Det er imidlertid en kendt sag, at interessen for asbest gennem mange år overvejende har samlet sig om materialets brandsikre egenskaber, og at erkendelsen af as-

beststøvet sundhedsskadelige virkninger først har bundfældet sig i takt med konstaterede arbejdsskader, bl.a. fra udlandet. I Asbest-sagen frigjorde højesteret sig fra alle usikre spekulationer om, hvornår Eternitfabrikken i givet fald vidste eller burde have vidst, at fabriksmiljøet frembød væsentlige sundhedsfarer. Højesteret dømte fabrikken efter et objektivi arbejds-giveransvar, ikke efter et culpaansvar baseret på fabriksledelsens konkrete indsigt i sundhedsfarerne i arbejdsmiljøet.

Producenten skal ikke være klogere end videnskaben

Produktansvarsloven fritager producenten for ansvar for produktskader, der har karakter af udviklingskader. Det afgørende kriterium er, om den defekt ved produktet, som fremkalder skaden, er af en sådan art, at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på produktets omsætningstidspunkt ikke var muligt at opdage defekten. Producenter skal ikke være synske. Hvis selv de bedste hjerner inden for den videnskabelige forskning ikke kunne have forudset, at et produkt gemte på en skadevoldende egenskab, så er det ikke rimeligt at forlange af producenten, at han skulle være klogere end de klogeste. Enhver ny produktudvikling er forbundet med en chance for, at produktet på længere sigt viser sig ikke at være risikofrit, men har bivirkninger, som først kommer op til overfladen efter mange års brug. Det gælder naturligvis navnlig lægemidler, hvor der i sagens natur er grænser for, hvor omfattende forsøg, der kan foranstalles, før produktet frigives til offentligheden. Ethvert lægemiddel har bivirkninger, men bivirkningerne er i reglen afsløret og bedømt ved de omhyggelige forsøg med produktet, som foretages både hos lægemiddelproducenten selv og hos uafhængige videnskabelige forskningsinstitutioner. Men de biokemiske processer i det menneskelige legeme og de mangfoldige kemiske stoffers komplicerede samspil med den biologiske fabrik i menneskekroppen er emner, som vi i sagens natur kun kan have en ufuldkommen viden om. Hvert skridt på videnskabens vej bygger på mange menneskers årelange indsats og målrettede undersøgelser. Undertiden viser det sig, at ellers pålidelige videnskabelige resultater, som man troede var urokkelige, alligevel må revideres i lyset af nye erfaringer. Samtidig kræver sygdomsbehandlingen og sundhedskravene, at mennesker, som kan hjælpes med et nyt lægemiddel, ikke holdes hen i årevis, mens undersøgelserne pågår. Risikoen for at frigive et virksomt lægemiddel for tidligt må vejes op mod skadesvirkningerne ved at frigive det for sent. De syge og

døende patienter kan ikke blot overlades til at vente i vånde, mens videnskaben diskuterer for og imod.

Mirakelmidlet Penicillin

Den første mand, der i begyndelsen af 1941 fik mirakelmidlet Penicillin - en politimand, der havde fået en blodforgiftning ved at rive sig på sine roser - døde af det. Ikke af Penicillinet - det bedrede faktisk hans tilstand - men fordi man løb tør for Penicillin, endnu inden stoffet havde fået bugt med sygdomsbakterierne i hans krop. Den næste patient, som man prøvede stoffet på, var en 4-årig dreng, der var dødsmerket af en fremskreden stafylokokinfektion. Penicillinet trak ham frelsende tilbage fra gravens rand og beviste derved sin livreddende kraft. Desværre døde også denne patient - et sygdomssvækket blodkar var bristet. I de følgende år indledte Penicillinet imidlertid en helt ny æra i medicinens historie og reddede utallige mennesker fra den visse død. Skulle man have ventet i årevis, mens man af forsigtighedsgrunde indledte et nøje studium af Penicillinets tænkelige bivirkninger, ville resultatet med sikkerhed have været at læse direkte i dødsstatistikken, eftersom infektionssygdommene dengang var en meget vægtig dødsårsag. Omvendt giver et så aktivt lægemiddel også anledning til betænkeligheder, fordi de behandlingsmuligheder, som det skænker, automatisk medfører, at midlet vil blive brugt på overordentligt mange mennesker. Gemmer et sådant middel mod al menneskelig forventning på en langsigtet destruktiv effekt, vil virkningen blive så meget desto mere følelig. Heldigvis har Penicillinet forlængst bevist, at det til fulde fortjener sit ry som et af medicinhistoriens store mirakelmidler.

Nyttevirkninger og skadevirkninger

Ved diskussionen om produktansvar er det vigtigt at holde sig for øje, at enhver industriel nyfrembringelse både skænker os nyttevirkinger og skadevirkninger. Det er i princippet fremskridtets pris. Hvis producenten altid og fuldstændig betingelsesløst skulle betale erstatning, hver gang en nydannelse viste sig skadevoldende, uanset årsagen og omstændighederne, ville dette lægge en alvorlig hæmsko på udviklingen og fremskridtet. Et moderne samfund rummer i titusindvis af komplicerede produkter, og det er ikke muligt eller rimeligt i et sådant samfund at forlange skudsikre garantier for, at forbrugeren skal kunne leve sin tilværelse i et absolut risikofrit miljø, hvor

alle produkter, som han vælger at benytte til befordring af livets bekvemmelighed, også samtidig skal være absolut effektive til deres formål.

Det vanskelige juridiske problem ligger i at finde en fornuftig balance mellem adgangen til at markedsføre nye produkter og pligten til at sikre, at de lever op til tidens almindelige krav om sikkerhed i lyset af vor viden om produktets egenskaber og brugen af produktet.

Ikke muligt at opdage defekten

Forudsætningen for, at en producent kan undgå ansvar ved hjælp af ansvarsfrihedsgrunden om udviklingsskader er, at han kan bevise, at det var umuligt at konstatere defekten i lyset af den tekniske og videnskabelige viden om sagen på tidspunktet for varens omsætning. Det hjælper ikke producenten, at det blot var umuligt for ham at komme på sporet af defekten, fordi han ikke rådede over særlige kundskabskilder til belysning af spørgsmålet. Målestokken for bedømmelsen er ikke den enkelte producent, men den ypperste ekspertise på området. Hvis den højeste sagkundskab inden for kunstige sødemidler ikke kunne have forudset, at et bestemt sødemiddel viste sig at have kræftfremkaldende egenskaber, vil en skade blive betragtet som en udviklingsskade, og producenten vil være uden ansvar. Ansvarsfrihedsgrunden om udviklingsskader bør på det punkt sammenholdes med produktansvarslovens § 5 om defektbegrebet. Det er kun, hvis produktet anses for defekt, at producenten i praksis får behov for at påberåbe sig en ansvarsfrihedsgrund. Men ved selve vurderingen af, om et produkt er defekt, spiller det også en rolle, om producenten har fremstillet sit produkt i overensstemmelse med den kendte tekniske og videnskabelige indsigt på det pågældende produktområde. Som det fremgår af lovens § 5, tages der ved defektbedømmelsen hensyn til det tidspunkt, hvor produktet blev bragt i omsætning. Som omtalt i kapitel 6 ville man uden en sådan regel reelt forlange af producenten, at han som en spåmand skulle have forudset de skademuligheder, som først efter tidens erfaringer gjorde det muligt at få øje på.

I entrepriseretten er byggetidens skik og brug afgørende

Efter almindelig dansk entrepriseret gælder der en grundsætning om, at en entreprenør, en arkitekt eller en ingeniør, som har brugt en bestemt teknisk

byggeløsning, som senere har vist sig fejlagtig og skadesfremkaldende på byggeriet, ikke kan drages til ansvar herfor, hvis den pågældende tekniske løsning var almindeligt accepteret og brugt på byggetidspunktet. Bedømmelsen heraf afhænger af et bredt fagkyndigt skøn over skik og brug i byggeriet på tidspunktet for opførelsen af det skadesramte byggeri. At en enkelt byggesagkyndig i et hjørne af landet allerede på det tidspunkt havde veldokumenterede erfaringer for, at den anvendte løsning var uegnet og behæftet med problemer, gør ingen forskel, hvis løsningen var almindeligt brugt blandt håndværkere og teknikere. Da man flittigt forsynede husene med flade tage for år tilbage, var der nok ikke mange, der forestillede sig den strøm af retssager, der senere skulle komme om problemer med vandindtrængning gennem tagkonstruktionen.

En ekspert kan fælde producenten

Som det ses, er det ikke en sådan grundsætning, som produktansvarsloven gør brug af for udviklingsskadernes vedkommende. Hvis der kan findes én ekspert i en afkrog af verden, som er klogere end alle andre, og som kan dokumentere, at den omstridte defekt kunne have været opdaget, så smuldrer producentens mulighed for at opnå ansvarsfrihed efter reglen om udviklingsskader, i hvert fald hvis loven skal fortolkes i tråd med de tilkendegivelser, der fremkom i EF i tilslutning til produktansvarsdirektivet.

Hvis en fodgænger kommer til skade, fordi et bygningsstillads styrter sammen, og det viser sig, at sammenstyrtningen skyldes en helt særegen defekt i en ny type samlemuffe af et nyt keramisk materiale, som stilladsfirmaet har købt i Japan, så kan stilladsfirmaet naturligvis søge at argumentere for, at man er ansvarsfri, fordi det ikke var muligt for producenten af samlemuffen at opdage defekten. Men hvis de mest vidende materialeingeniører hos en stor flyproducent i U.S.A. har indblik i egenskaberne ved det pågældende keramiske materiale, så slipper stilladsfirmaet ikke. Loven så at sige forudsætter, at producenten af samlemufferne havde mulighed for at drage nytte af den alkløgt, som de fjerntboende materialeingeniører havde udviklet i deres laboratorier. Det er selvfølgelig en fuldstændig urealistisk forestilling. Det bedste producenten i virkeligheden kan håbe på, er, at skadelidte nok har lige så ringe chancer for at komme på sporet af de udsøgte eksperter med den fældende indsigt i problemstillingen.

Samspelet mellem defektbegrebet og udviklingsskaderne

Samspelet mellem defektbedømmelsen og ansvarsfriheden for udviklingsskader kan give anledning til fortolkningsvanskeligheder. Ansvarsfrihed for udviklingsskader er tydeligvis ment som en undtagelse, der kun kan komme ind i billedet i forholdsvis sjældne situationer, hvor udviklingsskaden fremstår som en helt særegen og komplet uforudsigelig foreteelse. Hvis det skal give mening kun at lade producenten slippe, når den klogeste ekspert på området heller ikke kunne have forudset defekten, så synes det at være en forudsætning, at bedømmelsen af, om en defekt overhovedet foreligger, i de fleste tilfælde må falde ud til producentens ugunst. Hvis producenten nemlig kan komme igennem med, at produktet ikke er defekt, fordi almindelig videnskabelig viden på området ikke holdt produktet for defekt, så har det liden fornødt at foreskrive, at producenten kun kan slippe for produktansvaret, hvis den dygtigste videnskabsmand på området umuligt kunne have opdaget defekten. Den logiske konsekvens af dette latente skisma i lovreglerne synes at måtte være, at bedømmelsen af defektbegrebet overvejende må fokusere på gældende sikkerhedskrav til produktet og de umiddelbare skadesmuligheder ved dets normale brug, mens bedømmelsen af udviklingsskadesrisikoen må række videre og inddrage alle samspejlsfaktorer mellem produktet og dets brugsmiljø, produktets anvendelse til det påtænkte øjemed og visse forudsigelige sideanvendelser samt produktets »dynamiske risikoprofil«, dvs. ændringer i produktets sikkerhed og skadespotentiel under hele brugsforløbet og med inddragelse af de faktiske og hypotetiske situationsomstændigheder (temperatur, opbevaring, brugsformål m.v.), som kan tænkes at ændre produktets egenskaber i fareforvoldende retning.

Det må dog erkendes, at loven ikke skænker noget sikkert svar på denne uklarhed i forholdet mellem defekt og udviklingsskade, og at afgørelsen derfor beror hos domstolene og i sidste instans hos EF-domstolen.

Ansvarsfrihedsgrunden om udviklingsskader i produktansvarslovens § 7, stk. 1, nr. 4 hører til et af de vigtigste emner inden for produktsansvarsretten og har i årtier været et meget debatteret tema i USA, hvor det kendes under betegnelsen »the state of the art defence«. Udviklingsskaderne var også genstand for megen drøftelse under det EF-forarbejde, der banede vej for direktivet om produktansvar. Problemet om udviklingsskader er ikke løst for bestandig i produktansvarsloven. EF har forbeholdt sig en mulighed for at kigge på spørgsmålet igen efter 10 års forløb. Det fremgår af EF-direktivets artikel 15, stk. 3.

England gik egne veje

England har lagt sig på kollisionskurs med EF ved at udforme sin produktansvarslovgivning sådan, at ansvarsfriheden for udviklingsskader øjensynligt har fået en bredde, der ikke stemmer med EF's hensigter. Efter den engelske lov kan producenten gå fri for ansvar, hvis den tekniske og videnskabelige viden på tidspunktet for produktets omsætning var sådan, at heller ikke en anden producent af tilsvarende produkter kunne forventes at have opdaget defekten, hvis den var forekommet i hans produkter. Med andre ord: målestokken er ikke den fremmeste ekspert på området, men de andre producenter i branchen. I realiteten har den engelske lov smøget sig udenom EF-kravene på dette punkt og omdannet ansvarsfrihedsgrunden til en slags culparegel, der benytter den pågældende producentgruppes fællesmål for produktindsigt og produktkontrol som udgangspunkt for bedømmelsen.

Efterfølgende defekter

Som omtalt i kapitel 6 har skadelidte bevisbyrden for, at produktet er defekt på tidspunktet for skadens indtræden. Man kan meget vel tænke sig, at denne bevisbyrde ikke er særlig tung for skadelidte at løfte. Hvis der er opstået en defekt i bilens bremsesystem, fordi skadelidte har forsømt at lade foretage regelmæssige eftersyn med den virkning, at bremserne ikke længere frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes, og skadelidte netop af den grund kom galt afsted, så kan en teknisk undersøgelse sikkert fastslå, at bremserne var defekte. Men det ville ikke være særligt befordrende for retsbevidstheden, hvis skadelidte kunne forlange, at producenten skulle være erstatningsansvarlig i denne situation.

Ethvert produkt ændrer sig gennem sin levetid som følge af slid og ælde, og på et eller andet tidspunkt begynder produktet at udvise sammenbrudstegn. Den kloge står ikke op på den gamle mørnede stige, der har stået bag udhuset i årevis og trukket vand og tørring i takt med årstidernes skiften. Hvis produktet var i bedste stand, da det forlod producentens fabrik, tilsiger en retfærdig risikofordeling mellem producent og forbruger, at forbrugeren selv må tage følgerne af skader, som skyldes defekter, der først er opstået senere og som ikke har rod i en medfødt brist hos produktet. En dåse maling, der efter købet har fået et slag på en skarp kant, kan måske blive utæt og lække maling ud på gulvtæppet. Men defekten i dåsen er opstået uden producentens og farvehandlerens skyld.

Næringsmidler er udsat for en konstant nedbrydning, der hurtigt gør dem utjenlige til menneskeføde, medmindre de opbevares under passende temperatur- og hygiejneforhold. Hvis forbrugeren kunne drage bageren, slagteren og grønthandleren til ansvar, fordi forbrugeren har set stort på nogle simple køkkenregler for rigtig opbevaring, ville det være det samme som at forlange en ubegrænset garanti for produktets holdbarhed. Det ville ikke være nogen retfærdig risikofordeling mellem producent og forbruger.

Det er dette simple rimelighedssynspunkt, som kommer til orde med reglen i produktansvarslovens § 7, stk. 2. Den siger, at producenten ikke er ansvarlig, hvis det må antages, at den defekt, der har forvoldt skaden, ikke var tilstede på det tidspunkt, da producenten bragte produktet i omsætning.

Forskel i beviskravene

Man skal lægge mærke til, at der er en vigtig formuleringsforskel ved hensyn til beviskravet ved de første fire ansvarsfrihedsgrunde i lovens § 7, stk. 1, og ansvarsfrihedsgrunden i lovens § 7, stk. 2. I stk. 2 taler man om, at »det må antages«, mens man i stk. 1 forlanger, at producenten skal bevise de respektive ansvarsfrihedsgrunde. Formuleringsforskellen angiver, at beviskravet er svagere i stk. 2 end i stk. 1. Meget ofte kan det være svært ud fra et givet produkt at nå til en sikker konklusion om, hvorvidt defekten også var tilstede, da produktet blev bragt i omsætning, eller først er opstået senere. Det gælder navnlig, hvis der er tale om en enkeltstående fejl, der ikke er set hos andre tilsvarende varer. Sad ledningstilslutningen til den elektriske håndmixer allerede løs, da håndmixeren forlod fabrikken, eller er den gået løs under transporten eller under brugen af håndmixeren? I visse tilfælde må det forekomme mest sandsynligt, at defekten er kommet til senere, nemlig ved produktsabotage mod varer i butikken, f.eks. indsprøjtning af gift i kødvarer og frugt og lignende. Den slags galmandsværk er et alvorligt problem for storproducenter, fordi den negative omtale skræmmer forbrugerne væk fra producentens varesortiment. Navnlig i U.S.A. har mange producenter i de senere år udviklet helt nye emballagesystemer, der skal gøre det muligt for forbrugeren at forvisse sig om, at det købte produkt er forseglet i ubrudt originalemballage.

Også til gavn for mellemhandleren

Lovens § 7, stk. 2 giver en domstol mulighed for at foretage et samlet skøn over alle sagens omstændigheder og på det grundlag danne sig en opfattelse

af, om det er mest sandsynligt, at produktet var født med defekten eller at defekten er kommet til senere. Hvis konklusionen er, at defekten opstod senere, f.eks. under varens transport fra producenten til mellemhandleren - vel at mærke ikke transport med producentens egen chauffør - så kan heller ikke mellemhandleren gøres ansvarlig efter produktansvarsloven. Mellemhandlerhæftelsen forudsætter jo efter lovens § 10, at en producent i princippet er ansvarlig for en indtrådt produktskade. Derimod kan man tænke sig, at mellemhandleren efter produktansvarsreglerne udenfor loven - culpareglen - efter omstændighederne vil kunne gøres ansvarlig. Hvis mellemhandleren er en EF-importør, betragtes han efter lovens § 4, stk. 2. som producent og vil allerede af den grund være ansvarlig for produkter, som er blevet defekte under transporten til ham selv. Tilsvarende vil en mellemhandler, der ikke er i stand til at give skadelidte de fornødne oplysninger om producenten eller den forudgående leverandør, blive ansvarlig, fordi han i så fald også betragtes som producent efter lovens § 4, stk. 3.

Bundne delprodukter

Den sidste ansvarsfrihedsgrund, som produktansvarsloven stiller til producentens rådighed, findes i lovens § 7, stk. 3. Den angår kun producenter af et delprodukt, dvs. en bestanddel eller komponent, der indgår i et andet produkt. Færdigvareproducenten vil ikke kunne påberåbe sig denne ansvarsfrihedsgrund. Den går ud på, at delproducenten kan undgå produktansvar, hvis han kan bevise, at defekten ved produktet - og der tænkes her på selve delproduktet - skyldes udformningen af det produkt, i hvilket delproduktet indgår, eller anvisninger, som er givet af den, der har fremstillet det færdige produkt. Lad os tænke os følgende eksempel.

En loftsstige bryder sammen

En virksomhed ønsker at markedsføre en loftsstige, der kan monteres direkte på loftslommen og trækkes ned med en gribepind af metal. Man undersøger markedet for ophængsbolte og afgiver en specificeret bestilling på en galvaniseret bolt hos et firma, der fremstiller skruer og bolte. Firmaet får at vide, hvilken størrelse og belastningsevne boltens skal have, og firmaet leverer herefter bolte i overensstemmelse hermed. Af produktionstekniske grunde laver loftstigeproducenten imidlertid en ændring i stigenes konstruktion, således at belastningen på ophængsboltene forøges. Producenten finder det

ikke praktisk at benytte en kraftigere bolt, idet gennemførselshullerne i monteringspladen allerede er boret og ikke vil passe med en tykkere bolt.

En forbruger, som har købt stigen, falder ned og kvæstes, da boltene sprænger. En teknisk undersøgelse viser, at boltene ikke kan påregnes at klare belastningen fra en lettere overvægtig person.

I samråd med sin advokat overvejer forbrugeren nu at anlægge produktansvarssag mod sælgeren af stigen, producenten af stigen og det firma, der har leveret de pågældende bolte. Men det er her produktansvarslovens § 7, stk. 3 kommer ind i billedet. Stigen blev defekt på grund af bolte, der ikke var tilstrækkeligt dimensioneret til formålet. Men boltene var i fuld overensstemmelse med de specifikationer, som stigeproducenten havde angivet som grundlag for bestillingen. I den situation er der intet at bebrejde producenten af boltene. Boltene er ikke i sig selv defekte, de er blot ikke tilstrækkeligt stærke til at klare belastningskravene i det færdige produkt.

Ansvarsfrihed for både løsdele og råvarer

Ansvarsfrihedsgrunden for delproducenten omfatter enhver art af delprodukter såsom fysiske enkeltdeler og råvarer, der indgår i et færdigprodukt. Hvis producenten af vitaminpiller bestiller en særligt tabletmasse til brug for en ny børnevitaminpille, og det viser sig, at tabletmassen har en uheldig samvirkning med vitaminstofferne, så børnene får kraftige eksemmer - så kan tabletmasseproducenten påberåbe sig ansvarsfrihedsgrunden om bundne delprodukter. Hvis benzinproducenten får en kemisk virksomhed til at udvikle og levere et særligt additiv, der forøger benzinenes forbrændingsevne, og additivet viser sig at ødelægge stempelringene i motoren på grund af en samspilseffekt med benzinen, vil den kemiske virksomhed kunne benytte ansvarsfrihedsgrunden om bundne delprodukter. Hvis et byggefirma bestiller et bindingsmiddel til brug i mørtelen, og mørtelen smuldrer fra hinanden et par år efter byggeriets færdiggørelse, vil leverandøren af bindingsmidlet kunne påberåbe sig ansvarsfrihed, hvis skadesprocessen beror på samvirkende årsager med de øvrige bestanddele i mørtelen.

Defekten skal skyldes helhedsproduktet

Ifølge EF-direktivets artikel 7 forudsætter ansvarsfriheden, at defekten kan tilskrives udformningen af helhedsproduktet eller de anvisninger, som er givet af producenten af det samlede produkt. Defekten må altså ikke ligge i

delproduktet, men skal være en klar følge af de indpasningskrav, som helhedsproduktet stiller, eller som producenten af helhedsproduktet direkte har stillet som produktspecifikationer til delproducenten. Ansvarsfrihedsgrunden i § 7, stk. 3 er af betydning for alle de producenter, der leverer komponenter og løsdeler til brug for andre producenter. Mange af disse delproducenter vil kunne påberåbe sig § 7, stk. 3, hvis de ydelseskrav, som knytter sig til helhedsproduktet, overstiger delproduktets formåen og direkte er årsag til, at delproduktet svigter. Det gælder selvfølgelig ikke, hvis delproducenten direkte har givet udtryk for, at hans delprodukt kan løse den forlangte opgave. I så fald er det defekt, fordi det ikke lever op til kravene. Men i de fleste tilfælde vil det være producenten af færdigvaren, der må drage omsorg for, at de råvarer, som han anvender til fremstillingen af det endelige produkt, også kan honorere kvalitetskravene, når de sammenføjes til en helhed.

Delproducenten slipper ikke for culpereglen

Delproducentens ansvarsfrihed hviler alene på produktansvarsloven, og der er derfor ikke noget til hindring for, at han kan sagsøges på grundlag af culpereglen. Det vil navnlig være aktuelt, hvis han undlader at gøre opmærksom på begrænsningerne i delproduktets ydeevne, uagtet at han er bekendt med eller bør kunne indse, at køberen agter at benytte delproduktet til formål, som delproduktet ikke egner sig til. Den, der sælger plastikslanger til brug for narkose ved operationer, selv om han ved, at slangerne er slemme til at afgive statisk elektricitet, vil have en vanskelig sag i retten, hvis der sker eksplosionsulykker på operationsbordet.

Kapitel 9

Forældelse og sagsanlæg i produktansvarssager

Forældelsesreglernes begrundelse

I de fleste retssystemer kender man begrebet forældelse. Den juridiske begrundelse for at have forældelsesregler bunder i flere hensyn. For det første er der hensynet til den part, der efter mange års forløb pludselig mødes med et krav, som han forlængst troede glemt og borte. Når tiden er gået, uden modparten har bestræbt sig på at fremsætte sit krav med betimelig hast, kan dette tages som tegn på, at han har opgivet at forfølge sagen. Den forpligtede part har derved indrettet sig på situationen, og det ville virke urimeligt, om han nu mange år efter pludselig skal kunne drages til ansvar for fordums begivenheder, som han ikke længere kan rekonstruere med papirer og vidneudsagn. Tiden læger alle sår, og juridiske krav, som ikke følges op med passende skyndsomhed, bør derfor også affinde sig med at gå tabt efter et vist åremål.

Strafferetten og civilretten

Forældelsesregler findes både i strafferetten og i civilretten. Visse grove forbrydelser mod menneskeheden, såsom nazisternes grusomheder i koncentrationslejrene, anses med god grund i de fleste civiliserede retssystemer for så uhyrlige, at de ingensinde kan tilgives eller bortfalde som forældede. Efter dansk straffelovgivning kan der aldrig indtræde forældelse for forbrydelser, der hjemler straf på livstid. Det indebærer, at mord, spionage til fordel for fjenden under krig eller besættelse, voldeligt anslag mod de øverste statsmyndigheder såsom regeringen, kongen eller dronningen, eller regulært statskup, er at betragte som uforældelige forbrydelser. For forbrydelser, hvor den højeste straf er tidsbestemt, f.eks. forsætlig forvoldelse af en jernbane-

ulykke som led i politisk attentatvirksomhed, hvor strafferammen er på op til 12 år, vil forældelsesfristen være på 15 år fra forbrydelsens foretagelse.

Civilrettens forældelsesregler

Strafferetten handler om forholdet mellem samfundet og forbryderen og det krav på straf, som samfundet har overfor den person, der overtræder lovene. Civilretten handler ikke om straf, men om de krav, i reglen økonomiske krav, som borgerne i samfundet kan have på hinanden indbyrdes eller på en eller anden offentlig myndighed.

I civilretten har man gerne to velkendte forældelsesregler for øje, skønt der på en del særlige lovområder kan findes eksempler på forældelsesregler af mere speciel natur. Den ene er en forældelsesfrist på 20 år, og den anden er en forældelsesfrist på 5 år. Både 20-årsreglen og 5-årsreglen er at opfatte som to selvstændige urværker, der går hver for sig og uafhængigt af hinanden. Falder et krav ikke for 5-årsreglen, vil det før eller siden falde for 20-årsreglen.

20-årsreglen i Danske Lov

20-årsreglen hviler på Kong Christian den Femtes Danske Lov af 1683. 20-årsreglen er dansk rets almindelige forældelsesregel, der favner over alle de tilfælde, hvor ingen anden særlig forældelsesregel har aflivet kravet. 20-årsfristen løber fra det tidspunkt hvor kravet stiftes. Hvis der er tale om et erstatningskrav, begynder forældelsen at løbe fra skadens indtræden, idet erstatningskravet stiftes her, selvom det først kan inddrives hos den ansvarlige skadevolder senere. Er der derimod tale om et almindeligt gældskrav, som når svigermoder låner penge ud til den betrængte svigersøn, løber fristen fra lånetilsagnet, og gælden forældes 20 år efter. Hvis den aldrende, men fuldt årvågne svigermoder på skrømt har foregivet at have glemmt sit krav, og svigersønnen i sit stille sind godter sig ved tanken om den tilstundende 20 års forældelsesdag, får han sig en slem forskrækkelse, når svigermoder pludselig fremsætter påmindelse om betaling umiddelbart før dagen oprinder. Thi en sådan betalingspåmindelse virker nemlig afbrydende på forældelsen med den virkning, at en ny 20-årsfrist starter forfra. Visse rettigheder rammes ikke af forældelse, f.eks. tinglyst pant i fast ejendom for den i pantebrevet bestemte hovedstol.

5-årsreglen

Den 5-årige forældelsesregel er foreskrevet i en særlig forældelseslov fra 1908. 1908-loven gælder kun for nogle bestemte krav, der nøje er opregnet i loven. Det drejer sig f.eks. om krav på leje af fast ejendom eller løsøre, betalingskrav for ydelse af ophold, fortæring eller forplejning (hotellers, pensionaters og restauratørers regningskrav på gæsterne), krav på arbejdsløn, krav på forfaldne renter, underholdsbidrag og pensioner, statens eller kommunens krav på skatter og afgifter - og erstatningskrav for skade, der er tilføjet udenfor kontraktsforhold, medmindre skaden er bevirket ved en forbrydelse, for hvilken der under en offentlig straffesag pålægges straf. 1908-loven omfatter desuden også tilbagebetalingskrav på penge, som er betalt i urigtig formening om skyld, f.eks. når en arbejdsgiver kommer til at udbetale for meget løn til en medarbejder på grund af en fejl i lønningsbogholderiet.

Til forskel fra 20-årsreglen, begynder den 5-årige forældelse først at løbe fra det tidspunkt, da fordringen kan kræves betalt, d.v.s. forfaldstidspunktet. For erstatningskravs vedkommende forholder det sig sådan, at de både stiftes og forfalder ved skadens indtræden, så på det punkt er der ingen realitetsforskel mellem 20-årsreglen og 5-årsreglen. Begge ure går igang på samme tidspunkt.

Suspension og afbrydelse af 5 årsfristen

5-årsfristen kan sættes i stå - suspension, som det hedder - hvis fordringshaveren er i utilregnelig uvidenhed om sit krav eller om skyldnerens opholdssted og derfor er ude af stand til at gøre sin ret gældende. I så fald står forældelsesuret stille, så længe denne tilstand består. Det ville ikke være rimeligt, hvis den bundløst forgældede skyldner blot kunne gå under jorden i 5 år og derefter dukke smilende op hos sine kreditorer - frisk, frejdig og gældfri.

5-årsfristen kan også afbrydes, således at uret starter helt forfra. Det sker, hvis fordringshaveren inden fristens udløb erhverver skyldnerens erkendelse af gælden eller indleder retslige skridt imod ham, f.eks. ved sagsanlæg. Det er altså ikke nok at fremsætte betalingspåmindelse som efter 20-årsreglen.

Produktansvarslovens forældelsesregler

Produktansvarsloven rummer sine egne forældelsesregler, der afviger ganske betydeligt fra 20-årsreglen og 5-årsreglen.

Bestemmelsen om forældelse i produktansvarsloven findes i lovens § 14, der lyder således:

§ 14. Erstatningskrav for produktskade efter denne lov eller efter almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt, jf. § 13, forældes 3 år efter den dag, da skadelidte har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og vedkommende producents navn og opholdssted. Med hensyn til suspension og afbrydelse af forældelse efter 1. pkt. gælder bestemmelserne i § 2, 2. pkt., og § 3 i lov nr. 274 af 22. december 1908.

Stk. 2. Er forældelse ikke indtrådt efter reglerne i stk. 1, bortfalder kravet 10 år efter den dag, da producenten bragte det skadevoldende produkt i omsætning. Med hensyn til afbrydelse af forældelse efter 1. pkt. gælder bestemmelsen i § 2, 2. pkt. i lov nr. 274 af 22. december 1908. Bestemmelserne i 1.-2. pkt. gælder ikke for krav om erstatning for produktskade efter dansk rets almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt, jf. § 13.

2 forældelsesregler i produktansvarsloven

Denne lovbestemmelse indeholder 2 separate forældelsesregler for produktansvaret. Den første regel er en 3-årsregel. Den anden regel er en 10-årsregel. På linie med 1908-loven tales der i produktansvarslovens § 14 om erstatning i eller uden for kontrakt. Denne sondring, som har været genstand for megen teoretisk interesse i den juridiske sagkundskab, volder ikke store kvaler i forbindelse med produktansvar. Selvom skadelidte egenhændigt har købt det skadevoldende produkt og der dermed foreligger en kontrakt, mundtlig eller skriftlig, så er det almindeligt anerkendt, at produktansvar - ligesom for øvrigt arbejdsgiverens ansvar for arbejdsskader på de ansatte - retteligt er at anskue som et ansvar uden for kontrakt. Ansvarer hviler altså ikke på den grundbetragtning, at sælgeren af det skadevoldende produkt har brudt kontrakten ved at levere et defekt produkt. Ansvarer hviler på, at det defekte produkt rent faktisk har forvoldt en skade, uanset om skaden rammer køberen eller tredjemand.

3-årsreglen

Den første forældelsesregel i lovens § 14, stk. 1 bestemmer, at produktansvaret forældes på 3 år. Det ganske særlige ved denne 3-årsregel er det forhold, at

den gælder både for produktansvar efter loven og efter de almindelige erstatningsregler uden for loven. Det vil sige, at hvad enten den skadelidte person støtter sit krav på produktansvarsloven eller på culpareglen, så skal han sørge for at holde øje med kalenderen. 3-årsfristen løber fra den dag, da han fik kendskab til eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens navn og opholdssted. Fra dette tidspunkt er der ikke længere nogen undskyldning for at ligge på den lade side. Forældelsesuret er sat igang, og skadelidte må inden fristens udløb tage skridt til at forfølge kravet. Hvis hr. Hansen, som gennem mange år har brugt en lokal naturlæges vidunderpræparat som lindringsmiddel mod en plagsom gift, får konstateret en bestemt sygdomslidelse, som lægeligt kan påvises at bero på indholdet af naturlægens hjemmefabrikerede medikament, så har Hansen nu kendskab til skaden og defekten. Da han allerede kender naturlægen og dennes adresse, starter forældelsesfristen. De skridt, som Hansen må tage for at afbryde forældelsesfristen, er de samme, som dem, der anvises i 1908-loven om den 5-årige forældelse. Efter 1908-loven er det som nævnt ikke nok med en påmindelse om kravet som efter Danske Lovs regel om den 20-årige forældelsesfrist. Hansen må tage skrappe midler i brug, bedst med et sagsanlæg mod naturlægen eller indhentelse af hans skriftlige anerkendelse af ansvaret.

Flytter naturlægen bort uden at efterlade sig en adresse, således at Hansen, trods flittige henvendelser til alle tilgængelige registre, ikke kan finde frem til ham, så står forældelsesuret stille, indtil naturlægen atter lader sig opspore. Fristen er suspenderet på grund af Hansens utilregnelige uvidenhed om naturlægens opholdssted.

Afbrydelse skal adresseres rigtigt

Man skal notere sig, at afbrydelse af 3-årsfristen for producentens ansvar fordrer skridt direkte over for producenten. Hvis naturlægen har en mellemhandler, af hvem Hansen har købt produktet, er det ikke nok til at afbryde forældelsen overfor naturlægen, at Hansen retter sine erstatningsbestræbelser mod mellemhandleren. Det afbryder ganske vist forældelsen i forhold til mellemhandleren, men det kan jo tænkes, at mellemhandleren ikke er tilstrækkeligt formuende til bære Hansens erstatningskrav. Skal forældelsen afbrydes over for naturlægen som producent eller over for andre betalingsdygtige omsætningsled, må det ske over for dem hver især.

Når kun 5-årsreglen gælder

Skønt den 3-årige forældelsesregel altså også omfatter produktansvarskrav, der fremsættes på grundlag af erstatningsreglerne uden for produktansvarsloven - i første række culpereglen - så kan der være produktansvarssager, som ikke gribes af den 3-årige forældelse, men istedet falder ind under 1908-lovens 5 årsregel og også Danske Lovs 20-årsregel.

Hvis naturlægen forsøger at sige sig fri for ansvaret ved at henvise til, at de naturmidler, som han har solgt til Hansen, blev solgt til ham, før produktansvarsloven trådte i kraft, så er det nemlig ikke 3-årsreglen, der afgør forældelsesspørgsmålet.

Erstatningsansvar for produktskader, som alene lader sig forfølge på grundlag culpereglen, *fordi* det skadevoldende produkt er bragt i omsætning forud for produktansvarslovens ikrafttræden d. 10. juni 1989, er alene undergivet de almindelige forældelsesregler, 5-årsreglen og 20-årsreglen.

Det hænger sammen med produktansvarslovens ikrafttrædelse. Ifølge produktansvarslovens § 17, stk. 2 gælder loven nemlig kun for produkter, der er bragt i omsætning af producenten *efter* lovens ikrafttræden. Det tvivlsomme naturmiddel, som Hansen har indtaget i årene forud for lovens ikrafttræden, falder derfor uden for loven. Det er produktets omsætningstidpunkt, der tæller, ikke skadelidtes forbrugstidpunkt. Den fejlkonserverede marmelade, som blev leveret til købmanden d. 7. juni 1989 og som d. 4 august 1989 blev købt og fortæret af en godtroende marmeladespiser, som måtte gennemgå et slemt hospitalsophold på grund af akut forgiftning, skal fremsætte sit krav inden 5 år fra skadens indtræden, hvis han skal undgå forældelse.

Produktansvarslovens § 14, stk. 1 overfører ganske vist 3-årsreglen på erstatningskrav for produktskader, der hviler på andet retsgrundlag end produktansvarsloven selv. Men denne overførelse forudsætter i sagens natur, at § 14 *gælder* - og det gør hverken § 14 eller produktansvarsloven i det hele taget, når produktet er bragt i omsætning af producenten *før* lovens ikrafttræden d. 10. juni 1989. At produktet er leveret til grossisten forud for lovens ikrafttræden og har ligget på lager hos ham, siden det forlod fabrikken, og først kommer i hænderne på forbrugeren efter lovens ikrafttræden, bringer ikke produktet ind under produktansvarsloven. Når produktet har forladt sit tilblivelsessted og er sendt ud i handelskædens første led, må det anses for værende bragt i omsætning. Det vil dog gøre en forskel for skadelidte, hvis produktet har ligget på lager hos en mellemhandler, der selv kan betragtes som producent - f.eks. fordi han har anbragt eget forretningsmærke

på produktet efter lovens § 4, stk. 1. Når en sådan uegentlig producent for sin del bringer produktet i omsætning efter lovens ikrafttræden, vil loven naturligvis kunne anvendes på ham, men stadig ikke på den oprindelige producent, der har førstegangssat produktet før lovens ikrafttræden.

Skader med senfølger

Hvis de naturmidler, som har fremkaldt Hansens sygdomstilfælde, er indtaget for mere end 20 år tilbage, kan der opstå spørgsmål om, hvorvidt hans erstatningskrav mod naturlægen kan være forældet efter Danske Lovs 20-årsregel. 5-årsreglen vil ikke gribe ind i dette tilfælde, når sygdommen først manifesterer sig længe efter selve den skadesfremkaldende indtagelse af naturmidlet, der jo udgør selve den skade, som sætter forældelsesfristen igang. I den mellemliggende periode har Hansen jo været i utilregnelig uvidenhed om sit krav - han vidste jo ikke, at naturmidlet på lang sigt ville vise sig sygdomsfremkaldende - og den 5-årige forældelsesfrist har derfor været suspenderet, indtil det tidspunkt, hvor skaden endelig bryder frem i form af en konstaterbar sygdomslidelse. Men selvom 5-årsreglen ikke afskærer Hansen fra at fremsætte erstatningskrav mod naturlægen, kan naturlægen meget vel finde på at hævde, at kravet da så under alle omstændigheder må være faldet for 20-årsreglen - begge forældelsesfrister løber jo som nævnt uafhængigt af hinanden, idet der er tale om to selvstændige ure. Og Danske Lov siger ikke noget om, at 20-årsreglen kan suspenderes.

I den tidligere omtalte asbest-sag fra 1989 fastslog højesteret imidlertid, at også Danske Lovs 20-årsregel kan suspenderes. I dommen ligger der det juridiske synspunkt, at den 20-årige forældelse af erstatningsansvaret for skader, der først synliggør sig i form af helbredsmæssige senfølger mange år efter den oprindelige skadepåvirkning (udsættelse for asbeststøv), kan gå i stå på samme måde som den 5-årige forældelse efter 1908-loven.

Dette synspunkt, som for så vidt var en kende overraskende, idet man blandt jurister antog, at 20-årsfristen altid tikkede ubønhørligt afsted mod det endelige forældelsestidspunkt, med mindre fristen blev afbrudt, f.eks. ved skadelidtes fremsættelse af erstatningskrav, vil dermed også sætte en bremse for naturlægens indsigelse. Skadens »inkubationstid« - den periode, der går, inden skaden slår ud i lys lue - tælles ikke med i forældelsestiden.

10-årsreglen

Den anden forældelsesregel i produktansvarsloven står at læse i lovens § 14, stk. 2. Det er en ret så vigtig regel, for den sætter en effektiv bom for produkt-

ansvaret, når der er gået 10 år fra den dag, hvor producenten bragte det skadevoldende produkt i omsætning. Som ved ikrafttrædelsesreglen i lovens § 17, stk. 2, er det ikke mellemhandlerens omsætningstidspunkt, der er afgørende, men producentens. Er kravet først forældet, så kan skadelidte ikke rette skytset mod mellemhandleren. Hans hæftelse er jo en hæftelse for producentens produktansvar, og er det først bortfaldet, så er mellemhandleren også ude af billedet.

10-årsreglen omfatter ligesom 3-årsreglen såvel de egentlige producenter som de uegentlige producenter. Selvom fabrikanten af det defekte produkt er i sikkerhed, hvis skadelidte først præsenterer ham for sit erstatningskrav efter 10 årsdagen, så kan det meget vel tænkes, at den forhandler, hos hvem skadelidte købte produktet, havde gjort sig selv til producent ved at markedsføre det under eget forretningsnavn. Er det tilfældet, og er 10-årsfristen ikke sprunget i forhold til ham, vil skadelidte kunne rette kravet mod ham - ikke i forhandlerens egenskab af mellemhandler, men i hans egenskab af producent.

Mens 3-årsreglen gælder for produktansvar inden for produktansvarsloven og uden for loven, så gælder 10-årsreglen kun for produktansvar efter produktansvarsloven - det fremgår direkte af lovens § 14, stk. 2, 3. pkt. 10-årsreglen er en slags øvre tidsgrænse, som skal aflive gamle produktansvarskrav, således at en producent ikke skal leve i årelang uvished med risikoen for overrumplende krav, der pludselig dukker frem af fortidens mørke. 3-årsreglen kan suspenderes på linie med 5-årsreglen efter 1908-loven. Det kan 10-årsreglen derimod ikke. § 14, stk. 2, 2. pkt. taler kun om afbrydelse af den 10-årige forældelsesfrist, ikke om suspension af fristen. En producent kan naturligvis altid gå ind på at forlænge fristen, men loven tvinger ham altså ikke til at finde sig i, at uret sættes i stå for såvidt angår den 10-årige forældelse. Selvom skadelidte først bliver klar over skaden - f.eks. en sygdomslidelse - 11 år efter produktet blev bragt i omsætning, er producentens produktansvar forældet efter produktansvarsloven. Skadelidte må i stedet prøve lykken med culpa-reglen, såfremt han ønsker at forfølge kravet. Den særlige suspension af forældelsen ved senskader, som højesteret anerkendte i Asbest-sagen, kommer ikke på tale ved den 10-årige forældelse efter produktansvarsloven.

10-årsfristen afbrydes på samme måde, som 5-årsfristen efter 1908-loven, nemlig ved, at skadelidte erhverver producentens erkendelse af erstatningskravet eller foretager retslige skridt mod producenten og uden ufornuddent ophold forfølger disse til erhvervelse af forlig, dom eller anden retsafgørelse.

Uklarheder i produktansvarslovens forældelsesregler

Det særlige ved produktansvarsloven er, at den lader nogle af sine bestemmelser - nemlig § 10 om mellemhandlerhæftelsen og § 14, stk. 1 om den 3-årige forældelse - være gældende også for det produktansvar, der gælder uden for loven, altså normalt på grundlag af culpereglen, mens de øvrige af lovens bestemmelser kun omfatter produktansvar inden for lovens område baseret på det objektive ansvar. Da mellemhandleren efter § 10 hæfter umiddelbart over for skadelidte, er konsekvensen, at den 3-årige forældelse kan påberåbes af mellemhandleren i en produktansvarssag - naturligvis forudsat, at sagen handler om et produkt, som er bragt i omsætning efter produktansvarslovens ikrafttræden, således at lovens forældelsesregel overhovedet kan anvendes. Den opfattelse har været fremsat, at man i dette tilfælde da må læse 3-årsreglen på den måde, at forældelsesfristen begynder at løbe fra den dag, hvor skadelidte får kendskab til skaden, defekten og *mellemandlerens* navn og opholdssted - ikke producentens navn og opholdssted.

Næppe selvstændig forældelse af mellemhandlerens hæftelsesansvar

Det er dog meget tvivlsomt, om denne udlægning holder stik. Det forekommer ikke troligt, at mellemhandlerens ansvar skulle kunne forældes *uafhængigt af og før* producentens ansvar er forældet. For det første taler produktansvarslovens § 14, stk. 1 jo netop om producenten, ikke mellemhandleren. For det andet hviler hele konstruktionen om mellemhandlerhæftelsen efter lovens § 10 på den grundtanke, at hvis der i princippet består et produktansvar for en producent, så hæfter hele serien af mellemhandlere i kæden frem til skadelidte for dette ansvar. Denne ordning ville ikke nå sit formål, hvis mellemhandlerhæftelsen kunne bortfalde som forældet, før produktansvaret var forældet for producentens vedkommende. Skadelidtes kendskab til mellemhandleren - oftest den detailhandlende - går jo typisk forud for hans kendskab til producenten. Hvis skadelidte intet foretager sig overfor den mellemhandler, som han kender, men 4 år efter fremsætter krav mod producenten, som han nu har fået navn og adresse på, så synes det ikke vel stemmende med lovens ordning efter § 10 at bedømme mellemhandlerens ansvar som forældet, hvis man samtidig må konstatere, at producentens ansvar ikke er forældet. Det forekommer mest logisk, at det forældelsesur, der tikker for

producenten, også tikker for mellemhandleren og med samme begyndelsestidspunkt. Når lovgivningsmagten ikke har fundet anledning til at tage udtrykkelig stilling til spørgsmålet om selvstændig forældelse af mellemhandleransvaret, så må man antageligt gå ud fra, at den enkle, men udtalte grund hertil ligger i, at man aldrig har forestillet sig, at der inden for produktansvarslovens område skulle være to forældelsesure, ét for producenten og ét for mellemhandleren. Mellemhandleren figurerer som en ansvarsmæssig vikar for producenten, og dette vikariat udløber først, når producentens ansvar er borte. Virkningen er, at den mellemhandler, der inddrages i en produktansvarssag, enten inden for eller uden for lovens område, i kraft af lovens § 10, er underkastet en hæftelse præcist lige så længe som producentens ansvar er i live. Forældelsen af mellemhandlerhæftelsen er retteligt at betragte som en refleksforældelse, der er affødt af samspejlet mellem lovens § 10 og § 14.

Mellemhandlerens regreskrav kan forældes

Det er en ganske anden sag, at den mellemhandler, som må ud med erstatning til skadelidte, må sørge for at videreføre sit krav - regreskravet - mod producenten eller det forudgående omsætningsled hurtigst muligt. Producentens produktansvar forældes nemlig ikke kun i forhold til skadelidte, men også i forhold til den mellemhandler, der indtræder i skadelidtes krav, når han har betalt erstatning til denne. Mellemhandlerens regreskrav må derfor rejses, inden kravet falder for forældelsesfristen - og det vil sige, inden *skadelidtes* krav på producenten rammes af forældelse. I praksis indebærer det, at mellemhandleren, der afkræves erstatning af skadelidte, straks bør lade kravet gå videre til sin vareleverandør. Hvis skadelidte indleder retsligt søgsmål ved at indstævne mellemhandleren for domstolene, kan mellemhandleren være nødsaget til selv at stævne sin egen leverandør ved et såkaldt *ad citationssøgsmål* - det vil sige et søgsmål, hvor mellemhandleren nedlægger påstand om, at leverandøren skal friholde ham for det beløb, han eventuelt kommer til at betale til skadelidte.

Hvad er en produktskade uden for produktansvarsloven?

I og med den 3-årige forældelse også gælder for produktansvar efter de almindelige erstatningsregler, kan der tænkes at opstå en vis tvivl om, hvor-

vidten erstatningssag vitterligt er en produktansvarssag eller en almindelig erstatningssag. Spørgsmålet kan være, om skaden overhovedet hidrører fra et defekt produkt, eller om der er tale om en skade, som snarere beror på skadevolderens handlemåde. Det er bestemt ikke meningen med produktansvarslovens § 14, stk. 1 at indføre nogen almindelig forældelsesregel for almindelige erstatningssager efter culpereglen. Det er kun erstatningssager, hvor der er tale om *produktskader*, som falder ind under den 3-årige forældelse. Det er jo ligetil, når man har at gøre med et tilfælde indenfor lovens område, idet begrebet produktskade netop er defineret i lovens § 1 som skader, der forårsages af en defekt ved et produkt. Men uden for lovens gebet er den juridiske sigtbarhed i dette spørgsmål ikke nær så god, fordi de centrale begreber som »produkt«, »skade« og »defekt« har mere ubestemte konturer end efter produktansvarsloven med dens sæt af lovbundne definitioner. En skadevolder, som søges draget til ansvar i en erstatningssag, vil derfor kunne have interesse i - hvis skaden ligger nogle år tilbage - at plædere for det synspunkt, at det jo i virkeligheden drejer sig om en produktskade, som følgelig må være forældet efter 3-årsreglen i produktansvarslovens § 14, stk. 1, der jo gælder såvel inden for som uden for loven. Skadelidte vil omvendt have interesse i at få skadesspørgsmålet anskuet som noget andet end en produktskade, bedst som et gængs erstatningsspørgsmål, hvor skadevolderen har udvist uforvarslig handlemåde og derved har fremkaldt skaden. Sondringen mellem skader, der udspringer af defekte produkter, og skader, der skyldes fejlbehæftede tjenesteydelser og lignende, vil derfor kunne få en vis aktualitet i sager uden for produktansvarsloven, hvor diverse produkter, f.eks. maskiner og løsdele, har været med på scenen i skadesforløbet og måske haft en rolle i skadens tilblivelsesproces.

Produktansvar efter den internationale købelov

I 1988 gennemførte Danmark en international købelov. Den bygger på en FN-konvention fra 1980 ved navn »Convention on the International Sale of Goods« (De Forenede Nationers Konvention om aftaler om internationale køb). Loven trådte i kraft i Danmark d. 1. marts 1990. Konventionen er ratificeret - godkendt ved bindende underskrift - af en lang række lande, bl.a. USA, Argentina, Egypten, Kina, Syrien, Zambia, Mexico og Østrig m.fl. Med dette stykke internationale lovværk er der på store områder af den internationale vareudveksling tilvejebragt et sæt ensartede juridiske spilleregler, som parterne kan vælge at benytte som ramme om deres samhandel. De er ikke

tvunget til det. Loven er nemlig fravigelig ved aftale, således at parterne udmærket kan vælge at sige nej tak til at lade den gælde for deres indbyrdes handelsaftaler. Loven gælder kun i de internationale forhold, dvs. ved køb af løsøre tværs over landegrænserne i de lande, som har omsat konventionen til lovgivning. Den gælder ikke for de nordiske lande indbyrdes, hvor man har foretrukket at holde fast ved den fællesnordiske købelovgivning. Endelig gælder loven kun for købsaftaler mellem erhvervsdrivende, ikke for købsaftaler mellem private forbrugere.

En enlig regel om produktansvar

Der er det særlige forhold ved den internationale købelov, at den rummer en helt enkeltstående regel om produktansvar. Reglen, som i virkeligheden skal læses indirekte ud af konventionsteksten, indebærer, at hvis den købte vare som følge af en defekt volder skade på køberens erhvervsting - til forskel fra hans løsøre til privat brug - så kan sælgeren blive ansvarlig herfor. Det forudsætter, at skaden rammer køberens ting - loven er jo en købelov - og ikke en udenforstående tredjemands ejendom. Hvis en virksomhed i Frankrig sælger et industrielt filetteringsanlæg til en dansk fiskefabrik, og anlægget på grund af defekte lejer medfører omfattende skader på fiskefabrikkens øvrige udstyr, så kan den franske virksomhed gøres ansvarlig for denne produktskade, såfremt parterne ikke har sat den internationale købelov ud af kraft i deres indbyrdes købeaftale. Skaden ramte alene lutter erhvervsmæssige ting, og de skadesramte genstande tilhørte køberen. Betingelserne for produktansvar efter den internationale købelov er dermed opfyldt. Det ville de ikke være efter produktansvarsloven, eftersom den ikke dækker produktskader på erhvervsting. Hvis filetteringsanlægget også ødelægger sig selv under skadesforløbet, er dette naturligvis omfattet af sælgerens almindelige ansvar som sælger, skønt der ikke på det punkt er tale om et egentligt produktansvar.

En særlig forældelsesfrist

Det produktansvar, der vil kunne støttes på den internationale købelov, har imidlertid en forholdsvis kort levetid. Efter artikel 39 i konventionen er det nemlig sådan, at køberen under alle omstændigheder mister retten til at påberåbe sig mangler ved varen - og herunder altså også krav beroende på skader fremkaldt af de leverede produkter - hvis han ikke giver meddelelse til

sælgeren herom inden 2 år fra den dag, da han fik varen overgivet (medmindre da sælgeren er gået ind på at give en længere garanti). Helt bortset fra 2 årsreglen, skal køberen også sørge for at reagere ret så prompte, så snart han bliver bekendt med en indtrådt skade. Lader han blot tiden gå uden at tage sig sammen til at reklamere overfor sælgeren, kan udfaldet alene af den grund gå hen og blive, at reklamationen bedømmes som for sen, selvom forældelsesfristen på 2 år endnu ikke er sprunget. Forældelsesfristen er den yderste tidsfrist, ikke et frikort til at trække tiden ud til den sidste dag. Køberen skal i alle tilfælde sørge for at fremsætte sine krav inden rimelig tid efter, at skaden er indtrådt. Også det fremgår af konventionens artikel 39.

Hvordan anlægger man en produktansvarssag?

Som omtalt kan det blive nødvendigt for skadelidte at anlægge retssag, hvis forældelsesfristen for produktansvaret ellers står for at udløbe, og producenten eller mellemhandleren ikke vil anerkende erstatningspligten. Sagsanlæg afbryder både den 3 årige forældelsesfrist og den 10 årige forældelsesfrist.

Skadelidte bør få en advokat

Det er ikke tilrådeligt for en skadelidt at være sin egen advokat i en produktansvarssag. For det første kræver det indsigt i de retsplejemæssige regler at anlægge en retssag korrekt ved udfærdigelse af en stævning. For det andet kræver det uafhængig dømmekraft og juridisk ekspertise at kunne vurdere, om skadelidte overhovedet kan gøre krav på en erstatning efter produktansvarsreglerne. Et sagsanlæg vil derfor i praksis altid forudsætte, at skadelidte søger juridisk bistand hos en advokat, der er fortrolig med produktansvarsjura.

Bidrag til advokaten fra skadevolderens forsikringsselskab

I visse tilfælde, hvor den pågældende producent eller mellemhandler har forsikret sig mod produktansvar, og forsikringsselskabet har anerkendt selve erstatningsansvaret for den indtrufne skade, vil advokatens bistand og assistance i hovedtræk dreje sig om at få opgjort skadelidtes erstatningskrav i kroner og øre. For dette stykke arbejde, der kræver detailkendskab til den tidligere omtalte lov om erstatningsansvar, skal advokaten naturligvis have

honorar. Det forholder sig så heldigt, at man i forsikringsmæssig praksis almindeligvis anerkender, at advokaten kan få et vist beløb betalt af skadevolderens forsikringselskab - en praksis, der i øvrigt også har vundet godkendelse ved domstolene. Det letter på skadelidtes udgifter. Endelig kan man tænke sig, at skadelidte opfylder de økonomiske betingelser for at modtage offentlig retshjælp eller få fri proces til at anlægge en retssag. Disse muligheder vil en advokat kunne rådgive skadelidte om, således at de økonomiske vilkår for sagens behandling kan afklares, inden man uden videre sætter sagen og dermed udgifterne igang.

Skadelidtes retshjælpsforsikring

De fleste almindelige mennesker i dagens Danmark har en indboforsikring, der dækker skader på hjemmets indbo og inventar m.v. I indboforsikringen findes der også en retshjælpsforsikring, der i visse tilfælde kan yde dækning for forsikringstagerens udgift til gennemførelsen af en retssag, herunder også en produktansvarssag. En skadelidt, som henvender sig til en advokat for at søge råd om, hvordan han skal forfølge sit erstatningskrav for en produktskade, vil i reglen kunne drage nytte af retshjælps-elementet i sin indboforsikring. Advokaten ved god besked med, hvorledes man skal bære sig ad for at ansøge om og opnå dækning i henhold til retshjælpsforsikringen.

Hvor skal en retssag anlægges?

Når alle disse indledende manøvrer er vel overstået, og skadelidte og advokaten er klar til at anlægge en retssag mod producenten eller mellemandhandleren, opstår spørgsmålet om, hvor retssagen skal anlægges. Hvis skaden beror på sygdoms-befængte pistacienødder fra Iran, ville det næppe være et opmuntrende perspektiv, såfremt en retssag mod producenten skulle anlægges ved en domtol i Iran eller i et andet fjernt land med et helt fremmedartet og højst usikkert retssystem. Det er derfor et særdeles vigtigt spørgsmål at få afklaret, hvor en retssag om produktansvar kan og skal anlægges.

De regler, som besvarer dette spørgsmål, hedder *værnetingsregler*. Ved *værneting* forstås den retskreds, ved hvilken en retssag vil kunne anlægges mod en given modpart. Hvis en producent kan sagsøges ved byretten i København, så har producenten værneting i København.

En dansk producent kan sagsøges i Danmark

Værnetingsreglerne giver ikke anledning til dybere overvejelser, når skadelidte er kommet til skade ved en defekt kaffemaskine, som er produceret her i landet. Skadelidtes advokat kan da nemlig anlægge sagen ved producentens såkaldte *hjemting*. Det er det sted, hvor producenten har bopæl. Da en produktansvarssag i sagens natur vil knytte sig til producentens virksomhed, kan sagen også anlægges ved retten på det sted, hvorfra virksomheden drives. Hvis producenten, som det er meget sandsynligt, driver sin virksomhed i selskabsform, f.eks. et aktieselskab (A/S) eller et anpartsselskab (ApS), kan produktansvarssagen anlægges ved den retskreds her i landet, hvor selskabets hovedkontor ligger. Hvis et sådant ikke kan oplyses, kan selskabet sagsøges i den retskreds, hvor et af bestyrelsens eller direktionens medlemmer har bopæl.

Deliktsværnetinget

Hjemtinget er hovedreglen, men den danske retsplejelov rummer en håndfuld andre værnetingsmuligheder. En af de væsentlige er det såkaldte *deliktsværneting*. Det giver en sagsøger, der ønsker at anlægge en sag med krav om erstatning i anledning af en retskrænkelser, mulighed for at anlægge sagen ved retten på det sted, hvor retskrænkelseren er foregået. I produktansvarssammenhæng er denne mulighed af stor betydning for skadelidte. Den indebærer nemlig, at han i praksis vil kunne anlægge erstatningsagen på det sted, hvor skaden er sket. Hvis skadelidte har købt den defekte kaffemaskine i Esbjerg, hvor han selv bor, og producenten bor i København, så kan skadelidte i kraft af deliktsværnetinget anlægge erstatningssagen i Esbjerg, såfremt skaden er indtruffet der. Skadelidte er dog også fri til at vælge at anlægge sagen ved producentens hjemting i København, hvis han finder dette mere praktisk. Deliktsværnetinget skænker ham imidlertid en ekstra mulighed.

Hvis der ikke er værneting i Danmark

Hvis skadelidte må konstatere, at den producent eller mellemhandler, som han ønsker at sagsøge, ikke har hjemting i Danmark, opstår spørgsmålet om, hvor og hvordan en sådan udenlandsk modpart skal sagsøges. Igen er det lidet tillokkende for skadelidte at skulle iværksætte en retssag i et fremmed land. Men skadelidte er ingenlunde ladt i stikken efter de danske retspleje-

regler. Man må sondre efter, om der er tale om en udenlandsk modpart, som ikke hører hjemme i EF-området, eller en modpart, som har hjemme i et EF-land.

Producenter uden for EF

Hvis der er tale om en producent uden for EF, vil skadelidte kunne benytte reglen om deliktssværnetinget. Den giftige appelsin fra Israel kan danne grundlag for et sagsanlæg mod den israelske frugtavl i den retskreds, hvor appelsinen forvoldte skade på den danske forbruger. I tilknytning til en ændring af værnetingsreglerne i 1986 gav justitsministeren netop direkte udtryk for, at reglen om deliktssværnetinget indebærer, at sager om produktansvar kan anlægges ved retten på skadesstedet. En sådan retssag fordrer dog, at en række særlige procesretlige spilleregler iagttages med hensyn til forkyndelsen af stævningen og indkaldelse til retsmødet overfor den israelske frugtavl. Det beror på, at en sagsøgt modpart, der forsømmer at møde op på første retsmøde, meget nemt risikerer at blive dømt som udebleven ved en såkaldt udeblivelsesdom. Den sagsøgte skal derfor have reel mulighed for at sætte sig ind i den sag, som er anlagt imod ham og have en rimelig frist til at skaffe sig juridisk repræsentation på det sted, hvor sagen skal foregå.

Godsværnetinget

Deliktssværnetinget er ikke den eneste mulighed, som en skadelidt har for at åbne en retssag på dansk grund mod en uden for EF boende modpart. I de danske retsplejeregler gemmer der sig en juridisk kuriositet, som kaldes godsværnetinget. Den medfører, at den israelske frugtavl også vil kunne sagsøges ved retten på det sted, hvor han har gods. Har den israelske frugtavl etableret eget frugtlager i Danmark, har han dermed gods i Danmark, og han vil derfor kunne sagsøges ved retten på det sted, hvor frugtlageret befinder sig. Har han en bankkonto i Danmark med et pengeindestående, vil han kunne sagsøges ved retten på det sted, hvor han har sin konto. Penge er gods. Det spiller ingen rolle af hvilken årsag godset befinder sig i Danmark. Derimod kan gods af en helt ubetydelig værdi og muligvis også helt beskedne pengeindeståender ikke danne grundlag for sagsanlæg efter godsværnetinget. Hvis den israelske frugtavl under et besøg i Danmark har glemte en paraply på sit hotel, vil dette ikke gøre ham sårbar for et sagsanlæg i medfør af godsværnetinget. Godsværnetinget kan have betydning, hvis deliktssvær-

netinget ikke kan anvendes, fordi skadelidte har pådraget sig skaden uden for Danmark - f.eks. spist den giftige appelsin under ferieophold i Israel.

Fuldbyrdelsesproblemet

Skadelidte må dog ikke tro, at den hellige grav er vel forvaret, blot fordi han kan anlægge en retssag her i landet. Hvis sagen udmunder i en dom i skadelidtes favør, og modparten alligevel afslår at betale det idømte beløb, er skadelidte henvist til at søge pengene inddrevet i den domfældtes eget land - medmindre den domfældte har så meget gods her i landet, at det kan dække kravet. Ved inddrivelse i udlandet kan det meget vel vise sig, at man ikke er parat til at respektere den danske dom. Danske domme er jo ikke uden videre retskraftige overalt i verden. Det ville jo nok også møde uvilje her til lands, såfremt en dom afsagt ved en domstol i Nepal uden videre skulle kunne lægges til grund af en dansk fogedret ved inddrivelsen af domsbeløbet fra den domfældte dansker i Danmark. Forudsætningen for, at en dom afsagt i ét land kan fuldbyrdes - dvs. gennemtvinges i form af udlæg og andre gennemførelsesskridt - i et andet land, er, at de involverede lande har forpligtet sig overfor hinanden til at anerkende hinandens domme som retskraftige og forbindende.

Producenter inden for EF

I 1986 trådte EF's domskonvention i kraft. Den er et resultat af EF-samarbejdet og har stor betydning for skadelidte i en produktansvarssag mod producenter indenfor EF-området. Hvis et defekt kosmetisk produkt, der er fremstillet i Frankrig, har forvoldt skade på en forbruger i Danmark, har skadelidte efter domskonventionens artikel 5, nr. 3 adgang til at sagsøge producenten ved retten på det sted, hvor skadestilføjelsen er foregået. Skadelidte behøver altså ikke bekymre sig om at skulle engagere en fransk advokat og måske rejse til Frankrig for at gennemføre sit erstatningssøgsmål. Skadelidte er på hjemmebane, og producenten må komme hertil for at forsvare sig for retten.

Dommen kan fuldbyrdes i EF

Det særlige ved domskonventionen er, at den også løser et andet af skadelidtes problemer, nemlig problemet med at få det idømte beløb hjem. I modsætning til dommen over den israelske frugtavlser kan dommen over den franske kosmetikproducent fuldbyrdes i Frankrig. EF-konventionen pålægger nem-

lig de lande, som har tiltrådt konventionen, at respektere og anerkende hinandens retsafgørelser. Skadelidte kan derfor regne med bistand fra det franske retssystem, såfremt kosmetikproducenten mod forventning skulle vægre sig mod at betale det idømte erstatningsbeløb. Den danske dom vil blive lagt uprøvet til grund, og producentens ansvar skal ikke tages op til bedømmelse påny hos den franske inddrivelsesmyndighed. Hele fremgangsmåden med hensyn til at søge en dansk dom fuldbyrdet i et andet EF-land er nøje beskrevet i domskonventionen.

Problemet om lovvalg

Værnetingsreglerne fortæller, hvor en sag skal eller kan anlægges. Noget helt andet er, hvilket lands lovregler, der skal anvendes ved den domstol, ved hvilken sagen anlægges. Man skulle tro, at disse to retsplejemæssige spørgsmål naturligt måtte gå hånd i hånd, således at en dansk domstol altid skulle anvende den danske lovgivning ved sagens afgørelse, og en italiensk domstol altid anvende italiensk lovgivning ved afgørelse af en retssag i Italien. Når alt kommer til alt, er det ikke særlig praktisk, hvis en dansk dommer skal afgøre en sag efter italiensk ret, som dommeren intet kender til og som derfor først må oplyses og beskrives for ham under retssagen, før man kan komme til en afgørelse. Efter international ret falder disse to spørgsmål imidlertid ikke altid sammen. Selv hvis to erhvervsdrivende parter ved en direkte aftale har bundet sig til et bestemt værneting, kan der udmærket opstå tvivl om, hvorvidt der dermed også er truffet aftale om, at den valgte domstol skal anvende loven i domstolslandet - dvs. om valget af værneting automatisk indebærer et samtidigt lovvalg til fordel for værnetingets retsregler. På tilsvarende måde kan der opstå tvivl om, hvorvidt man i et lovvalg kan indlægge, at sagens parter har truffet aftale om et værneting. Fra et juridisk synspunkt er der altså ingen nødvendig forbindelse mellem værneting og lovvalg, selvom det unægteligt kan forekomme mest naturligt, at den stedligt kompetente domstol også anvender lovreglerne i sit eget hjemland. En dansk domstol, der står over for at skulle anvende et fremmed lands retsregler i en retssag, har mulighed for at stille en forespørgsel gennem justitsministeriet til det fremmede land om indholdet af det pågældende lands retsregler af betydning for retssagen. Danmark har nemlig sammen med en række andre lande ratificeret Europarådets Konvention af 1968 om oplysning om fremmed ret. Hvis det fremmede land er med i denne kreds af lande - der i øvrigt tæller en god del - kan oplysningerne således tilvejebringes ved forespørgsel. Hvis

der er tale om et fjernt tredjeverdensland, hvor sikre oplysninger ikke lader sig fremskaffe, kan udfaldet på sagen blive, at retten må se sig nødsaget til at afvise sagen for at undgå at træffe en afgørelse på et for spinkelt retsgrundlag. Derved forebygger retten, at der afsiges en dom, der måske ikke senere kan anfægtes, fordi dommen er retskraftig og som sådan afskærer fornyet søgsmål om det samme spørgsmål.

Lovvalg i produktansvarssager

Det ville ikke være heldigt for skadelidte, såfremt han under en sag mod en udenlandsk producent kunne blive kastet ud i langtrukne juridiske tovtrækkerier om, hvilket lands lovregler, som domstolen skal benytte som grundlag for sagens afgørelse. Efter almindelige juridiske principper vil man ganske vist i mange tilfælde kunne nå til, at man i en produktansvarssag skal anvende loven på skadesstedet eller eventuelt loven i skadelidtes bopælsland, når det skadevoldende produkt er blevet markedsført der. For at forebygge al tvivl om dette rent processuelle spørgsmål har den danske produktansvarlov søgt at komme problemet i forkøbet ved at give justitsministeren bemyndigelse til at lade Danmark tilslutte sig den såkaldte Haagerkonvention fra 1973 om lovvalget i sager om produktansvar. Denne konvention, som er ratificeret af en række lande, indeholder regler - dog ret så komplicerede regler - for, hvilket lands lov, der skal lægges til grund i en produktansvarssag. Haagerkonventionen afgør dog kun lovvalgsspørgsmålet, såfremt selve produktskaden rækker videre end blot til køberen af det skadevoldende produkt. Hvis kun køberen af det skadevoldende produkt har lidt skade, kan lovvalgsspørgsmålet ikke besvares på grundlag af Haagerkonventionen, men man må da falde tilbage på de almindelige juridiske principper, hvorefter skadesstedet i de fleste tilfælde vil blive udslagsgivende. Såfremt skaden rammer en anden end køberen, eller også rammer en anden end køberen, kan Haagerkonventionen anvendes. Som hovedregel vil resultatet da blive, at de lovregler, der gælder på skadesstedet, skal bruges ved retssagens afgørelse. Haagerkonventionen giver dog også mulighed for, at loven på det sted, hvor den pågældende producent har sit hovedforretningssted, skal være gældende. Det er tilfældet, hvis producenten ikke med rimelighed kunne forudse, at hans produkter ville blive bragt i omsætning i det land, hvor skaden er indtruffet.

Lovvalgsreglerne indebærer, at en dansk producent eller mellemhandler, som eksporterer til udlandet, må regne med, at det fremmede lands lovregler vil blive brugt, hvis han impliceres i en produktansvarssag i udlandet. I så

fald kan han ikke blot blive siddende i ro og mag hjemme i Danmark i tillid til, at han kun kan sagsøges her i landet. Er der tale om et andet EF-land, risikerer han, at Kongens Foged før eller siden banker på døren og præsenterer ham for skadelidtes regning, der hviler på den udenlandske dom. Så er det for sent at fremkomme med intelligente indsigelser og argumenter mod grundlaget for produktansvaret. Kongens Foged er en inddrivelsesmyndighed, ikke et ankeorgan, der kan sætte sig til dommer over den allerede afsagte afgørelse i produktansvarssagen.

Kapitel 10

Gode råd om produktansvar

Produktansvar berører os alle

Produktansvarsreglerne er kommet for at blive. Enhver kan risikere at komme i berøring med reglerne, det være sig som skadelidt eller som ansvarlig skadevolder. Det gode råd, der gælder for alle parter, er, at det lønner sig bedst at bestræbe sig på at undgå en skade, som kan give stødet til en produktansvarssag. En erstatning kan måske være udmærket for skadelidte; men han vil sikkert mene, at det var at foretrække, om skaden aldrig var indtruffet. En erstatning kan måske være en ubehagelig, men dog overkommelig byrde at udrede for en veletableret producent; men de negative følger for hans produkt, der nu er blevet stemplet som skyldig i en produktansvarssag, kan meget nemt vise sig at række langt ud over selve erstatningsbeløbet.

Juridisk bistand

Uanset hvilken rolle man indtager i en produktansvarssag, klarer man sig næppe uden juridisk bistand eller sagkyndig rådgivning i en eller anden form. Når først en tvist er opstået, bør ethvert påfølgende skridt nøje tilrettelægges i lyset af de juridiske spilleregler for gennemførelsen af produktansvarssager, uanset om man er skadelidt, mellemhandler eller producent. Alt for mange retssager kunne være undgået, hvis de involverede parter i tide havde søgt juridisk bistand, således at trådene kunne have været redet ud, og problemet løst, uden at det var nødvendigt at gå til domstolene.

Fra skadelidtes synspunkt

Er en skade først indtrådt, og stiller det sig sandsynligt, at den er forårsaget af et defekt produkt, bør skadelidte så snart som muligt søge juridisk bistand.

Men allerede ved skadens indtræden er der visse forholdsregler, som skadelidte bør søge at tage eller få andre til at tage for ham med henblik på at sikre beviserne for det passerede. Tænker man sig, at skadelidte har fået glassplinter i øjet efter at have skruet en ny elektrisk pære i sin lampe, og pæren eksploderer, da lampen tændes, bør man i virkeligheden betragte skadesstedet med samme omhu som gerningsstedet ved en forbrydelse. Skadelidtes umiddelbart påtrængende behov er selvsagt at komme under øjeblikkelig lægebehandling. Hvis ulykken får varige følger, f.eks. nedsat syn for skadelidte, bliver det imidlertid af betydning, om der er draget omsorg for at indsamle mulige beviser for, at el-pæren var defekt. Hvis samtlige rester er smidt bort, og der ikke var vidner til ulykken, står skadelidte ringere, end han ville have gjort, såfremt alle rester var omhyggeligt sikret og registreret. Meget ofte vil minutiøse tekniske undersøgelser kunne afsløre svagheder i produktet, hvis der er rester tilbage, som skadelidte kan fremvise som bevismateriale. Det samme gælder naturligvis ved fødemidler og drikkevarer. Skadelidte skal under ingen omstændigheder kassere det dårlige produkt, men tværtimod forsegle det og evt. putte det i dybfryseren med det samme for såvidt muligt at søge at bevare dets tilstand på skadestidspunktet.

Omstændighederne bør registreres

Lad os tænke os, at en ung mand kommer til skade i et motionscenter, hvor et beslag bryder sammen, da han svinger sig op omkring en ophængt metalstang beregnet på kropsløft. Den tilskadekomne må under behandling, men hans åndsnærværende motionsmakker bør drage omsorg for at få navne og adresser på de tilstedeværende vidner, som kan forklare om, hvad de så, der hændte. Tidspunkter og omstændigheder bør noteres, og resterne af det sammenbrudte beslag bør tages i forvaring. Ulykkesstedet bør helst fotograferes af hensyn til bevissikringen af tingenes tilstand på ulykkestidspunktet. Den tilskadekomnes vægt og påklædning m.v. bør ligeledes fastslås, sådan at man i det hele taget kan rekonstruere den belastning, som motionsredskabet var udsat for i sammenbrudsøjeblikket.

Det defekte produkts oprindelse skal efterspores

Næste skridt er at kortlægge, hvorfra det pågældende beslag stammer. Det kan udmærket vise sig at være et stykke habilt detektivarbejde. Den rigtige fremgangsmåde er at rette skriftlig henvendelse til indehaveren af motions-

centret og bede ham oplyse, hos hvem det pågældende motionsredskab er købt, og hvem der har forestået monteringen af redskabet. Den slags oplysninger skal man ikke finde sig i at vente på i årevis. Hvis skadelidte på dette stadium allierer sig med en advokat, vil denne med det samme henlede indehaverens opmærksomhed på, at han formentligt vil kunne drages til ansvar for ulykken som ansvarlig indehaver og driftsleder af motionscentret - ganske vist næppe efter et produktansvarssynspunkt, men ud fra de almindelige erstatningsregler baseret på culpareglen. Skønt det hyppigt ses, at motionscentre og forlystelsesparker anfører på deres adgangskort, at al brug af faciliteterne sker på brugerens eget ansvar, vil det ikke være nok til, at indehaveren kan slippe for ansvar for en nedstyrtningssulykke, der skyldes utilstrækkeligt materiel. Indehaveren har derfor en personlig interesse i at hjælpe skadelidtes advokat videre i sagen, sådan at ansvaret kan placeres hos den, som har leveret eller fremstillet det defekte redskab.

Udover at sikre delene fra det materiel, der brød sammen, bør skadelidte også lade undersøge, om ulykken kan tænkes at være dækket af en forsikring. Skadelidte er selvfølgelig nærmest til at kende sine egne forsikringsforhold, men forsikringsspørgsmålet bør også rejses overfor motionscentret og leverandøren af det pågældende motionsredskab og endelig overfor leverandøren og producenten af det sammenbrudte beslag.

Erstatningskravet bør fremsættes

Selvom følgerne af ulykken ikke kan fastslåes, før skadelidte har gennemgået et måske længere rekonvalescensforløb, bør erstatningskravet, selvom det først langt senere lader sig gøre op til et færdigt beløb, formuleres overfor den eller de ansvarlige så snart som muligt. Hvis indehaveren af motionscentret med det samme erkender sig ansvarlig for ulykken og skriftligt bekræfter sin anerkendelse af erstatningspligten, drejer sagen sig i forhold til ham om at få opgjort størrelsen af erstatningskravet. De erstatningsposter, der allerede kan opgøres endeligt - f.eks. værdien af skadelidtes ødelagte ur og briller og lign. - bør i så fald udbetales med det samme, om ikke andet så for at forebygge, at det skyldige beløb til sin tid viser sig uerholdeligt, fordi indehaveren i mellemtiden er gået konkurs.

Har undersøgelser vist, at motionsredskabet er defekt, skal det overvejes at rette et krav mod leverandøren af redskabet, herunder leverandøren af den skyldige komponent - beslaget. Om sådanne krav skal fremsættes af skadelidte, afhænger af, om han selv har særskilt interesse i at holde andre end

indehaveren af motionscentret ansvarlig for ulykken. Hvis motionscentret ejes af et kapitalsvagt anpartsselskab, som viser sig at være uden forsikring for skaden og som muligvis ikke vil kunne honorere det sluttelige erstatningskrav, bør kravet også adresseres til leverandøren af redskabet og andre ansvarlige deltagere i omsætningskæden. I så fald er der tale om et egentligt produktansvarskrav, og det afgørende punkt vil da være, om redskabet med tilhørende beslag kan betragtes som defekt. Det afhænger naturligvis af de tekniske forhold, som nærmere vil kunne belyses ved en syns- og skønforretning, der kan afholdes under en retssag ved en neutral sagkyndig skønsmænd. Hvis skadelidte kan fremvise et knækket beslag, vil der næppe være store chancer for de ansvarlige for at få medhold i, at produktet ikke var defekt, såfremt beslaget burde være dimensioneret til at bære almindelig personbelastning. Viser det sig derimod, at beslaget er skredet ud af sin indfatning i væggen, fordi det ikke var fæstnet tilstrækkeligt, kan dette betyde, at ansvaret snarere skal placeres hos det håndværkerfirma, som har forestået selve monterings- og opsætningsarbejdet. I så fald trænges produktansvarsreglerne ud af billedet, idet en sådan tjenesteydelse jo ikke udgør et produkt i produktansvarslovens forstand. I stedet må et ansvar mod det pågældende håndværkerfirma baseres på, at firmaet har begået en fagfejl ved ikke at sikre, at beslaget blev indfattet på en tilstrækkelig bæredygtig måde.

Gå systematisk til værks

Den vigtigste leveregel for skadelidte i en produktansvarssag er at være systematisk og omhyggelig. Bevismateriale skal sikres, og kredsen af mulige ansvarlige skal identificeres. Hvis der er tvivl om, hvorvidt det involverede produkt vitterligt kan siges at have været defekt, bør sammenligningsmateriale tilvejebringes i form af tekniske data og oplysninger. Hvordan monteres den slags motionsredskaber normalt? Hvilke anvisninger giver fabrikanten for redskabets rette opsætning? Stiller fabrikanten særlige krav til monteringsarbejdet, herunder særlige arbejdsprocedurer, der skal følges for at befæstige redskabet forsvarligt til bygningsdelen, og er sådanne særlige krav kendt og opfyldt af den håndværkerfirma, som har taget sig af opsætningsarbejdet - ?

Det kan også lønne sig at presse på overfor skadevolderens eventuelle produktansvarsforsikringsselskab, der ofte vil sidde inde med ret brede erfaringer på det relevante skadesområde. Forsikringsselskabets juridiske sagkyndige vil ikke så sjældent have en ret sikker fornemmelse for, om der

foreligger et ansvarsgrundlag for deres forsikringstager. Omvendt bør skadelidte dog ikke blot forlade sig på forsikringselskabets mening i så henseende. Taler omstændighederne omkring ulykken for, at nogen må være ansvarlig for den indtrådte skade, må skadelidte naturligvis drøfte ansvarsspørgsmålet med sin advokat, der vil være i stand til at danne sig en selvstændig opfattelse af ansvarsspørgsmålet.

Ikke tilbageholdenhed med sagsanlæg

Hvis skadelidte efter samråd med sin advokat er enige om, at der foreligger en produktskade, som kan medføre erstatningsansvar for de ansvarlige, bør der af hensyn til den relativt korte 3-årige forældelsesfrist i produktansvarslovens § 14, stk. 1 overvejes at anlægge retssag. Alt for ofte ses det, at forhandlinger om erstatningsansvaret trækker i langdrag, mens den muligt ansvarlige gang på gang udbeder sig flere oplysninger og igen supplerende oplysninger, inden der langt om længe endelig tones rent flag, og man meddeler, at man ikke kan anerkende noget ansvar. Dette er lidet tilfredsstillende for skadelidte, der af psykologiske grunde har behov for, at sagen fremmes med størst mulige hurtighed. Hvis skadelidtes advokat har et godt indblik i produktansvarsreglerne og er nået til den konklusion, at der er grundlag for et produktansvar, vil skadelidte ofte være bedst tjent med, at sagen indbringes for domstolene uden indrømmelse af yderligere henstand. Det medfører, at der nu kan kastes lys over sagen og tilvejebringes bevisligheder i et absolut betryggende forum, fordi retten har indseende med de enkelte skridt, der tages under sagens forberedelse. Forældelsesfristen er afbrudt, hvis rette part er indstævnet, og for de erstatningsposter, der ikke automatisk forrentes fra skadestidspunktet - f.eks. erstatning for tabt arbejdsfortjeneste, helbredelsesudgifter og erstatning for ødelagte ting m.v. - er renteuret nu sat igang, så renterne af disse poster løber fra sagens anlæg. Skadelidte behøver ikke tynge over, at det kan være nødvendigt at anlægge en retssag. Domstolene er til for at afgøre tvister, og hvis det ligger klart, at de muligt ansvarlige i virkeligheden er modvillige til at anerkende ansvaret, bør der ikke ofres dyre ressourcer på at udveksle meninger om dette og hint enkeltspørgsmål. Skadelidtes advokat bør tage ad notam, at modparten ikke anerkender sit produktansvar, og han bør sikre sig grønt lys fra skadelidtes eventuelle retshjælpforsikringsselskab og derpå tage skridt til at lægge sag an mod de ansvarlige. Hurtighed og konsekvens er af lige så stor betydning i en produktansvarssag som omhu og nøjagtighed med henblik på at stykke bevismaterialet sammen

til et overbevisende billede. Derudover bidrager sagsanlægget til at understrege over for den sagsøgte modpart, at skadelidte tager sit krav alvorligt og ikke er til sinds at lade sig spise af med halve løsninger eller henholdende forklaringer. Sagsanlæg kan derfor udmærket være den faktor, der sætter skub i skadevolderens vilje til se seriøst på sagens kendsgerninger, eller til lade sagen underkaste en kompetent bedømmelse af en advokat. Alt sammen kan det måske bane vej for en løsningsmulighed i form af et forlig, som dermed kan føre til, at ansvaret og erstatningskravet anerkendes, hvorved retssagen på ny kan hæves.

Spil på alle strenge

I enhver retssag skal der være en påstand, som udtrykker det krav, som skadelidte ønsker dom for. Til støtte for påstanden fremsætter skadelidtes advokat en række anbringender, som er de juridiske argumenter for, at domstolen bør give skadelidte medhold i påstanden. En påstand kan udmærket støttes på flere forskellige argumenter, uanset at flere af dem peger hen mod det selvsamme resultat. Under en produktansvarssag vil det i mange tilfælde være fuldt berettiget, at skadelidte både støtter sin påstand på produktansvarsloven og på den almindelige culpapregel. Da hele bevistemålet omkring spørgsmålet om, hvorvidt produktet var defekt eller ikke, til forveksling minder om en sædvanlig culpabedømmelse (burde producenten have opdaget den skadevoldende fejl i produktet, eller er det undskyldeligt, at fejlen ikke blev opdaget?) vil det rigtige almindeligvis være både at kræve producenten til ansvar efter den objektive regel i produktansvarsloven og efter culpapreglen.

Fra producentens synspunkt

Det vigtigste for en producent er i første omgang ikke, hvorledes han skal bære sig ad, hvis han bliver sagsøgt i en produktansvarssag. Det vigtigste er at undgå, at hans produkter bliver defekte og dermed lægger kimen til en skade, der igen kan give stødet til en produktansvarssag. Producenten må ikke indhulle sig i den tro, at det er tilstrækkeligt, hvis han udviser den størst tænkelige omhu og samvittighedsfuldhed i fremstillingen af sine varer. Det er ikke tilstrækkeligt efter produktansvarsloven, selvom det efter omstændighederne kan være ansvarsfritagende efter culpapreglen. Efter produktansvarsloven indtræder der ansvar, også selvom defekten kun optræder i produktet én gang ude af en million.

Kvalitetssikring

Et vigtigt element i producentens produktkontrol og risikostyring er kvalitetssikring. Producenten bør tilrettelægge sin produktion efter et kontrolsystem, som forebygger fejlmuligheder på samtlige afsnit i produktionsprocessen. Dette krav spænder vidt ligefra grundig medarbejderuddannelse til tekniske kontrolsystemer, der både forebygger fejl i produkternes tilblivelse og sikrer en passende efterkontrol af de færdigfremstillede produkter. Navnlig for producenter, der fremstiller produkter, der skal opfylde bestemte belastningskrav, er kvalitetssikring en helt afgørende ting. Afgørende, fordi konsekvenserne af et svigt kan forventes at blive særdeles indgribende for produktets brugere. Det giver sig selv, at den virksomhed, der fremstiller dykkerklokker, må sikre sig, at de er vandtætte. Alligevel er der ingen virksomhed, som kan teste alle sine produkter til punkt og prikke. Et kontrolsystem må nødvendigvis i vid udstrækning basere sig på stikprøvekontrol af udvalgte og kritiske komponenter og funktioner i det færdige produkt. Men en nok så god og veltilrettelagt stikprøvekontrol må ikke få producenten til at stole på, at han dermed - hvis et defekt produkt alligevel slipper igennem nåleøjet - da har gode chancer for at kunne påberåbe sig ansvarsfrihedsgrunden i produktansvarsloven § 7, stk. 1, nr. 4 om udviklingsskader - at det ikke var muligt at opdage defekten på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning. I mangfoldige tilfælde er det nemlig meget vel muligt at opdage defekten - hvis blot det defekte produkt tilfældigvis var blevet udtaget til en gennemgribende kontrol. En skadelidt vil derfor kunne indvende, at hvis producentens kvalitetssikringssystemer havde fokuseret på den pågældende defekttype, så ville det defekte produkt ikke være sluppet ud i omsætningen. At det af økonomiske og produktionstekniske grunde ikke er praktisk muligt for en producent at udsætte hvert enkelt af sine produkter for en tilbunds gående videnskabelig undersøgelse siger sig selv. Men efter produktansvarsloven er det ikke nok til at fritage for ansvar efter ansvarsfrihedsgrunden om udviklingsskader. Denne ansvarsfrihedsgrund kan i virkeligheden ansues som en yderste nød-undskyldning for de producenter, der i kraft af deres højteknologiske produkter i realiteten befinder sig på første frontlinie af den videnskabelige formåen inden for deres område, f.eks. medicinalindustrien og fly- og ruminindustrien.

Produktidentifikation

Et fornuftigt og gennemtænkt kvalitetssikringsprogram har ikke alene til formål at sikre, at varerne er mangelfrie og uden skadevoldende defekter. Programmet bør også muliggøre, at produkter, der volder skade, kan identificeres i henseende til fremstillingstidspunkt og oprindelse af underkomponenter. Typenumre og serienumre og produktionsdatoer er vigtige, når et skadesforløb senere skal opklares. Men de er også vigtige, såfremt producenten agter at videreføre et erstatningskrav til en eventuel underleverandør af en defekt underkomponent. Hvis producenten ikke kan påvise, fra hvilken leverance og fra hvilken underleverandør den skyldige komponent hidrører, kan han ende med at stå alene med ansvaret overfor skadelidte, fordi han ikke magter at bevise, at kilden til defekten ligger et andet sted end hos ham selv.

Producentens fantasi

En af de vigtigste ingredienser i forebyggelsen af produktskader og dermed produktansvar hedder fantasi. Producenten og hans folk må søge at forestille sig, hvordan produktet vil blive brugt - og misbrugt - af kunderne. Produktet må udsættes for allehånde påvirkninger, både som led i normal brug og som led i en højst unormal brug. På baggrund af de erfaringer, som der kan indhøstes ad den vej, må det vurderes, om de strabadser, som produktet blev udsat for, på noget tidspunkt resulterede i en farlig situation med risiko for skadestilføjelse. Vil forbrugeren trods alle advarsler finde på at efterlade deodorantsprayen i en taske i bilens handskerum, hvor temperaturen en varm sommerdag kan blive meget høj? Vil flasken kunne eksplodere herved? Vil der kunne opstå brand i bilen? Kan problemet løses ved en sikkerhedsventil? Eller en forstærket flaske? Eller et lavere, men dog tilstrækkeligt gastryk i flasken? Hvad med en ikke-brandbar drivgas? Og hvorledes bør forbrugeren advares - med tekst eller billedsymboler på flasken?

Særlige hensyn ved sårbare brugere

Hvis det drejer sig om produkter til særligt sårbare brugergrupper, f.eks. legetøj til børn, bør producenten gå overordentligt grundigt til værks med hensyn til at afsløre problemfyldte sider af sine produkter. Har legetøjet skarpe kanter? Har det spidse fremspring? Kan det skilles ad eller uforvarende gå fra hinanden under barnets leg - og fremkommer der herved skarpe

eller spidse dele? Eller smådele, som barnet kan putte i munden og som har en størrelse og form, der kan blokere et barns luftrør? Er legetøjet behandlet med kemiske stoffer, farver eller lakker, som kan være giftige ved indtagelse eller ved sutning? Er legetøjet brandfarligt? Ændrer det egenskaber i mulig skadevoldende retning, hvis det udsættes for vand, kulde eller varme?

Alle disse spørgsmål må nøje overvejes hos legetøjsproducenten, allerede når et påtænkt stykke legetøj befinder sig på tegnebordsstadiet. Børn har en utrolig evne til at hitte på utraditionelle anvendelsesmåder for dagligdagens genstande, og det er derfor afgørende, at producenten gennemtænker sit produkt med den mest frodige fantasi, som man kan forestille sig, inden produktet gives i hænderne på de opfindsomme småforbrugere. Man skal ikke lancere et legetøj som »børnesikkert«, medmindre man har ladet produktet underkaste en nådesløs prøve ud fra enhver tænkelig synsvinkel. Hvis fantasien ikke rækker til, kan producenten søge at tage pædagoger og andre erfarne børnefolk med på råd eller simpelthen »prøvekøre« legetøjet på en børnegruppe under observation.

De samme skærpede krav til producentens omtanke gælder også for produkter til andre udsatte brugergrupper, f.eks. mentalt retarderede eller fysisk handicappede mennesker, der kan komme til at bringe sig selv i en risikosituation, hvis produktet fejlanvendes, og som måske er ude af stand til at afværge risikoen, hvis produktet ikke er sikret på en sådan måde, at det f.eks. er selvfærdig med hensyn til sine funktioner.

Producenten bør lytte til forbrugerklager

En gratis kilde til at stimulere producentens forståelse for eventuelt oversete sider af produktets brugsaspekter er klager fra forbrugerne. Når et produkt først er sendt ud i verden, vil det blive anvendt på et utal af måder, også måder, som producenten og hans teknikere i udviklingsafdelingen aldrig havde forestillet sig. Hvis det giver anledning til tilbagemeldinger til producenten om uhensigtsmæssige eller farlige situationer, bør han i allerhøjeste grad lytte til sådanne meldinger. De kan i virkeligheden være det første lille forvarsel om et slumrende produktansvarsproblem. Hvis produktet kan forbedres på det omhandlede punkt, eller hvis forbrugerens opmærksomhed ved en forbedret brugsanvisning kan henledes på spørgsmålet, bør producenten ikke tøve. Thi nu er han bragt i ond tro om forholdet, og det vil givetvis tale imod ham ved en eventuelt senere produktansvarssag.

Ekspertanalyser af tænkte skader

En måde at foregribe produktskader på er at tænke sig, at de sker. En bilproducent kan f.eks. nedsætte en ekspertgruppe og forelægge den et tænkt eksempel på en brandulykke i en bil. Branden opstod dér og dér, og nu bedes ekspertgruppen beskrive de kombinationer af begivenheder, som under givne omstændigheder kan tænkes at udløse en sådan brandhændelse. Hvis karburatoren får et slag fra siden, vil udstrømmende benzin så kunne finde en naturlig flydevej til strømfordeleren? Vil en gnistdannelse her, måske på grund af fugtigt vejr, kunne udløse en flammedannelse, som kan brede sig til andre dele af motoren, f.eks. brændstofførende dele? Ved at bryde problemet - brandulykken - ned i mindre og konkrete begivenhedselementer, kan der opstilles en serie tænkte situationer, som under den rette blanding af omstændigheder muligt kunne have medført den pågældende ulykke. På baggrund af en sådan analyse kan der sættes ind overfor de enkelte omstændigheder med sigte på at undgå, at de optræder sammen og dermed skaber den farlige situation. Muligvis kan karburatoren sikres bedre, så lækager ikke så nemt kan forekomme. Muligvis kan strømfordeleren isoleres bedre, eller fysisk flyttes længere væk fra eller op over benzinførende motordele, så brandrisikoen kan nedsættes. Modellen kan i princippet bruges ved alle produkter. Det afgørende er komme den farlige situation i forkøbet og udforme produktet således, at utilsigtede småsvigt ikke i fællesskab danner en farlig cocktail. De idiotsikre produkter findes sikkert ikke. Men i forsøget på at forebygge produktskader må man netop tage udgangspunkt i, at produktet også kan falde i hænderne på brugere, som udsætter det for lidet begavede påvirkninger, og hvor produktet i en vis forstand derfor må være klogere end sine brugere.

Producentens brugsanvisning og produktinformation

Et af de områder, som aldrig må forsømmes af producenten, er hele informationssiden af produktet. Som tidligere omtalt er informationen om produktet en del af produktet. Det perfekte produkt med den ringe brugsanvisning kan gå hen og blive bedømt som defekt alene på grund af brugsanvisningen. Brugsanvisningen er givetvis et af de indlysende steder, hvor en energisk advokat for en skadelidt vil sætte sit angreb hårdt ind. Det hænger sammen med, at hensynet til at gøre god reklame for produktet har en tendens til også

at afspejle sig i brugsanvisningen, således at tingene forenkles, og produktets gode egenskaber fremhæves på bekostning - ikke nødvendigvis af dets dårlige egenskaber - men af de egenskaber, som det ikke har og som derfor kan forvolde skade på forbrugeren, hvis han tankeløst går ud fra, at også disse egenskaber er tilstede. Den, der knuser nødder i den elektriske kaffekværn og rammes af det udslyngede kværnhjul, der kun kunne klare kaffebønner, gik måske - naivt - ud fra, at kaffekværnen kunne knuse alle hårde emner lige bortset fra flintesten. Producenten bør derfor nøje angive i sin brugsanvisning, at kværnen *alene* er beregnet til kaffebønner og *kun* må bruges til kaffebønner, ikke andet, fordi maskinen ellers kan gå i stykker og volde skade på brugeren. Det er måske ikke altid spændende for producentens markedsføringsmand at skrive, at producentens fortræffelige produkt kan gå i stykker og ovenikøbet volde skade på kunden, men al fortielse af nærliggende skadesforløb, der kan opstå ved vel tænkelige sideanvendelser af produktet er principielt betænkelig fra et produktansvarssynspunkt, når da skadesmuligheden ikke er så elementær og indlysende, at enhver middelmådig begavelse umiddelbart må kunne erkende den.

Tilbagekaldelse af defekte produkter fra markedet

Fra tid til anden er der historier fremme i dagspressen om tilbagekaldelser af markedsførte produkter, som producenten er blevet opmærksom på er defekte og kan medføre skader på publikum. Man behøver blot tænke på historien om den franske Perriér-vand, der blev beskyldt for at indeholde et organisk opløsningsmiddel. Rent bortset fra, at nyheden fik kursen på Perriér's aktier til at styrtdykke, og salget af den ellers så populære drikkevare hvirvlede i bund, så kostede hele affæren astronomiske summer for Perriér, fordi varelagre måtte hjemkaldes, undersøges og kasseres. Dertil kommer den virkelige og langvarige skade, som følger i kølvandet, nemlig tilbageslaget for produktets renommé. Mange års kostbar markedsføring og reklameindsats kan med ét slag være lagt i ruiner, såfremt en enkeltstående skandale-historie - der ikke engang behøver at være sand - først får tag i forbrugernes bevidsthed. En shampoo, der blot éngang er blevet kædet sammen med hårtab, har en usvigelig tendens til at blive stående ensom tilbage på hylden i supermarkedet. Den menige forbruger er i virkeligheden en overmåde forsigtig og kløgtig person, der nok skal vide at drage omsorg for, at enhver mulig tvivl kommer ham selv til gode. Medmindre producenten sætter alle kræfter ind på at rense sig for

den pågældende anklage og har held til at dulme forbrugerens indgroede mistro til negativt omtalte produkter, skal han næppe regne med at kunne genvinde sit fordums marked. Og omkostningerne ved et sådant felttog er under alle omstændigheder betragtelige. Den ovenfor omtalte produktidentifikation lønner sig også i en eventuel hjemkaldelsessituation, idet man der ved i det mindste kan begrænse hjemkaldelsen til den produktionsserie, som er under mistanke eller ligefrem udpeget som fejlbehæftet. At skulle hjemkalde alle udestående lagre hos forhandlere og detailhandlere og hos private forbrugere er en operation, der kan få selv et gammelt og solidt virksomhedsforetagende til at knage slemt i sin inderste grundvold.

Oplysningspligt for svagheder, der først erkendes efterfølgende?

Den situation kan forekomme, at en producent bliver opmærksom på, at et allerede markedsført produkt har en bestemt svaghed, der under visse uheldige omstændigheder kan blive skyld i en skade. Det er klart, at producenten ifalder ansvar, hvis han undlader at advare om produkter, og efter omstændighederne også at hjemkalde produkter, som han efterfølgende opdager er direkte farlige indenfor deres normale eller dog let forudsigelige anvendelsesområde. Fejlproduceret medicin, der er sluppet ud i omløb, kræver, at producenten reagerer prompte med advarsler og hjemkaldelsesforanstaltninger. Men juraen er ikke helt så sikker, såfremt der alene er tale om en *mulig* skadesegenskab, der nok under visse nærmere situationsomstændigheder kan udløse en skade, men hvor disse omstændigheder ikke stiller sig så nærliggende, at der er grund til at slå alarm. Kan producenten i sådanne tilfælde nøjes med at omtale forholdet i sin produktinformation til de nye produkter, som han sender på markedet efter det tidspunkt, hvor problemet er blevet opdaget - eller må han udfolde en anstrengelse for også at få forbindelse med de gamle kunder og oplyse dem om problemet? Hvis producenten undlader dette, indtræder der så produktansvar, hvis en af de gamle kunder kommer til skade som følge af det pågældende problem, som producenten jo intet anede om på det tidspunkt, hvor det skadevoldende produkt blev solgt - ?

Bedre produkter gør ikke de gamle produkter defekte

Som tidligere omtalt følger det allerede af produktansvarslovens § 5, stk. 2, at et produkt ikke anses for at være defekt, alene fordi der senere er bragt et

bedre produkt i omsætning, f.eks. et produkt, hvor problemet er elimineret, eller hvor brugsanvisningen indeholder fyldestgørende advarsler mod en skadesmulighed, der måske ikke eller dog kun med store omkostninger lader sig kontrollere. Det centrale juridiske spørgsmål er, om det i defektbegrebet ligger, at forbrugeren med rette kan forvente, at en efterfølgende viden hos producenten om muligt skadevoldende egenskaber ved produktet (som efter problemets erkendelse fordrer omtale i produktinformationen) også meddeles til forbrugeren, selvom produktet er købt forud for problemets opdagelse. Det naturlige følgespørgsmål hertil er dernæst, om der kan være tale om en culpøs handling fra producentens side, såfremt han indskrænker sig til alene at justere produktinformationen for fremtiden uden at forsøge at informere de gamle kunder om problemet.

Det er oplagt, at man ikke kan forlange af nogen producent, at han skal holde livslang kontakt til alle kunder af produktet og løbende indvie dem i de erfaringer, som hans produktudvikling gennem virksomhedens levetid kaster sig af. Det altoverskyggende udgangspunkt efter produktansvarsloven er, at det sikkerhedsniveau, som man har ret til at forvente af det erhvervede produkt, er det niveau, som var gældende og tilstrækkeligt, da produktet blev sat i omsætning.

Spørgsmålet om producentens pligt til at advare mod senere opagede skadesegenskaber opstår derfor i praksis i forbindelse med produkter, der faktisk var defekte, da de forlod fabrikken, men hvor defekten ikke blev opdaget, og hvor manglende information nu sandsynligvis vil få til følge, at defekten også udmønter sig i en skade. Såfremt producenten af en køreløys-automatik til biler erfarer, at automatikken som følge af komponentfejl regelmæssigt kortslutter og derved sætter bilen i brand, vil det ikke være nok blot at rette problemet ved den nye produktionsserie og lade de gamle kunder køre videre i deres brandfarlige biler. Der må så vidt muligt ske advarsel til kundekredsen, og kunderne må søges indkaldt til forhandlerne med henblik på udskiftning eller reparation. Et sådant tiltag har sigte på at forebygge antallet af produktskader, men det fritager naturligvis ikke producenten for produktskader, der rent faktisk når at indtræde på grund af den defekte køreløys-automatik.

Såfremt skadesrisikoen ikke er så oplagt, kan man næppe regne det for sikkert, at undladelse af at informere de gamle kunder om problemet vil medføre, at produktet af den grund bedømmes som defekt. Det må afhænge af, hvilket problem ved produktet, der er tale om, den formentlige skadeshyppighed, og størrelsen af skaden, såfremt risikoen aktualiseres - skadesom-

fanget. Hvis en producent af afføringstabletter konstaterer, at tabletten kan medføre nogle dages ildebefindende med deraf flydende sygefravær, hvis tabletten indtages samtidig med islandsk klipfisk, italienske oliven, indisk mango og almindelig dansk hostesaft, så kan sandsynligheden for disse fortæringsartiklers samtidige indtagelse sikkert regnes for så lille, at hverken de gamle kunder eller de nye kunder vil have synderlig fordel af en orientering om sagen. Hvis tilstanden derimod indtræder, hvis tabletten indtages med et glas mælk, er skadesrisikoen kraftigt forhøjet, og informationspligten må nu bedømmes i lyset af selve skadesomfanget. Det siger sig selv, at hvis en cocktail af afføringstabletter og mælkeindtagelse kan medføre døden, må der uopholdeligt ske advarsel og utvivlsomt også hjemkaldelse af produktet. Men ellers må alvoren af den mulige skade i hvert enkelt tilfælde vejes op mod producentens omkostninger og markedsplejehensyn. Man kan måske formulere en »omvendt defekt-test« med inspiration fra produktansvarslovens § 5, stk. 1. Den kan gå ud på, at såfremt producenten med rette må forvente, at de for skadens indtræden nødvendige udløsningsfaktorer kun undtagelsesvist vil foreligge, og i bekræftende fald da kun medføre mindre skade uden alvorlige og blivende skadesvirkninger, da må producenten være berettiget til at begrænse sine forholdsregler til fremtidige produkter.

Produktansvarsforsikring

En meget vigtig brik i en moderne virksomheds risikostyring er det sikkerhedsnet, som udgøres af en passende produktansvarsforsikring. En sådan forsikring er ikke og skal ikke være nogen sovepude, der fritager virksomhedens ansvarlige ledelse for at bruge tid og kræfter på at tilrettelægge virksomhedens produktionsgang sådan, at produktansvarsrisikoen holdes nede på et tilstræbt minimum. En produktansvarsforsikring er netop kun et sikkerhedsnet for det tilfælde, hvor alle gode bestræbelser i så henseende slår fejl, og virksomheden ramler ind i en produktansvarssag. En virksomhed, som skal tegne produktansvarsforsikring, bør ikke tegne denne på samme måde, som man tegner et abonnement på et tidsskrift eller en serviceordning. En produktansvarsforsikring er et særdeles kompliceret juridisk produkt, der nøje bør gennemgås enten med virksomhedens advokat eller med en professionel forsikringsmægler, som kan bistå virksomheden og varetage dens interesser i forsikringsspørgsmålet. Huller i sikkerhedsnettet kan vise sig katastrofale, hvis de først opdages den dag, hvor produktskaden er sket.

Tommelfingeregler om produktansvarsforsikring

En fyldestgørende produktansvarsforsikring må nødvendigvis være som et stykke skræddersyet tøj. Det skal passe til indehaveren. Behovet for at forsikre sig mod produktansvar er ikke det samme hos alle virksomheder. Producenten af lægemidler har større behov end producenter af askebægre. Alligevel er det tit og ofte i de helt elementære spørgsmål, at man overser vigtige forhold ved forsikringstegningen. Nogle få simple huskereglere er derfor på sin plads.

For det *første* bør virksomheden sikre sig, at alle dens eventuelle moderselskaber og datterselskaber er omfattet af forsikringen. Forsikringen skal dække hele koncernen. Udvides familien med et nyt datterselskab, skal det med på forsikringspolice.

For det *andet* skal virksomheden sørge for, at samtlige de produkter, der indgår i virksomhedens varesortiment, er dækket af forsikringen. Hvis et produkt overses og volder skade, vil man få svært ved at overbevise forsikringsselskabet om det rimelige i, at forsikringsselskabet skal dække en skade fra et produkt, der overhovedet ikke er forsikret og derfor aldrig har kostet forsikringspræmie.

For det *tredje* bør virksomheden undersøge, om produktansvarsforsikringen lader sig kombinere med en anden forsikringstype, f.eks. en almindelig erhvervsansvarsforsikring, således at de to dækningsformer supplerer hinanden fuldt ud og effektivt udelukker, at virksomheden ender i et forsikringsmæssigt ingenmandsland mellem to separate forsikringer.

For det *fjerde* bør virksomheden være opmærksom på, om samtlige de skadestyper, som virksomhedens produkter kan blive skyld i, er dækket af forsikringen og da med passende erstatningssummer. Det gælder også med hensyn til udgifter til at annoncere i medierne for at advare om defekte produkter og få dem hjemkaldt.

For det *femte* bør virksomhedens almindelige salgs- og leveringsbetingelser - dvs. virksomhedens standardiserede handelsvilkår - nøje afstemmes med produktansvarsforsikringen. I visse tilfælde kan dækningen af særlige tabsposter nemlig afhænge af, at forsikringsselskabet på forhånd har godkendt disse handelsvilkår - en godkendelse, som virksomheden naturligvis bør have på skrift fra forsikringsselskabet.

I det hele taget bør virksomheden ved udfærdigelsen af sine handelsvilkår og ved indgåelsen af aftaler, hvor andre virksomheders handelsvilkår finder anvendelse, ikke lade produktansvarsspørgsmålet ude af erindringen. Mens

melleghandlerere ikke ved forudgående aftaler kan bindes af forringende aftalevilkår om produktansvarets fordeling, når man er inden for produktansvarslovens område, så er der intet der forhindrer to egentlige producentvirksomheder, f.eks. en færdigvareproducent og en råvareproducent, i at lave særftaler om, hvorledes de i deres indbyrdes forhold skal fordele produktansvaret mellem sig. Det er i princippet muligt for den ene virksomhed totalt at fraskrive sig produktansvaret i forhold til den anden virksomhed, som der ved kommer til at bære det endelige økonomiske tab ved en eventuel produkt-skade.

Fra melleghandlerens synspunkt

Størstedelen af det, der ovenfor er anført for producenten, gælder også for melleghandleren. Melleghandleren er jo en selvstændig næringsdrivende på samme måde som producenten. Tilmed må melleghandleren næsten regne det for sikkert, at han bliver skadelidtes første skydeskive, hvis en af hans salgsartikler forvolder skade. Melleghandleren er typisk meget tættere på skadelidte end producenten er, og skadelidte vil derfor starte med at henvende sig med sin klage til melleghandleren. Har melleghandleren ikke sørget for at identificere sit varesortiment, så han kan udpege sin foregangsmand i omsætningskæden i overensstemmelse med produktansvarslovens § 4, stk. 5, så vil forbindelsen med skadelidte og hans advokat uundgåeligt blive af mere varig karakter, idet skadelidte da har ret til at betragte melleghandleren som producent. Enhver melleghandler bør derfor i egen interesse føre nøje kontrol med og registrering af sine produkter som led i sin almindelige risikostyring. Fremsættes der et krav, må melleghandleren med det samme være i stand til at udpege, hvorfra det skadevoldende produkt stammer. Hvis melleghandlerens oplysninger er sikre og detaljerede, kan det måske ovenikøbet tænkes, at skadelidte og hans advokat foreløbigt vælger at gå uden om melleghandleren og istedet koncentrerer sagen mod den ansvarlige producent. Melleghandleren kommer da kun til at punge ud, hvis producenten ikke kan betale, og melleghandlerhæftelsen efter produktansvarslovens § 10 derfor bliver aktuel.

Fællesnævneren er produktbevidsthed

Uanset om man er forbruger, producent eller melleghandler har man en fælles interesse i at undgå at komme i berøring med produktansvarsproble-

met. Skadeserstatningen fjerner ikke skaden, den giver blot skadelidte et økonomisk plaster på såret. Den menige forbruger omgives i nutidens samfund af et utal af komplicerede og sindrige produkter, som letter tilværelsen og nærmest gør det muligt for et almindeligt menneske at leve med samme komfort som en lensgreve i middelalderen. Med det moderne samfunds kolossale vareproduktion og vareudbud kan det ikke undgås, at produktskader forekommer ind i mellem. Det er så at sige industrialiseringens og det bekvemme livs uundgåelige pris. Forbrugeren kan søge at beskytte sig ved at tage sig i agt og ikke blot blindt forlade sig på, at alt hvad der er købt i et moderne supermarked er sikkert og gennemtestet, fordi de allestedsnærværende samfundsmyndigheder har regler og ansvar for den slags. Navnlig hvor det drejer sig om elektrisk drevet maskineri er der grund til, at forbrugeren omgås tingen med ekstra omtanke og gør en selvstændig indsats for at sætte sig ind i brugsanvisningen, før produktet tages i anvendelse. Forbrugerbevidsthed er et begreb, der turde være vidt nok til også at rumme den besindighed og kløgt, som en årvågen forbruger helst bør møde det nyhjemkøbte produkt med, når det ligger udpakket og forlokkende på køkkenbordet til skue for den samlede familie. Produktet er nok i orden, de er de fleste produkter, men det bør ikke forlede forbrugeren til den antagelse, at produktet er sikkert i alle henseender og til enhver tænkelig anvendelse, der tilfældigvis ikke er omtalt i brugsanvisningen. Er der tvivl, så lad hellere være og spørg i stedet i butikken eller hos forhandleren, hvordan man bærer sig ad.

Den forudseende producent og forhandler bør på deres side vide, at god og solid produktinformation ikke alene er det halve salg, men også er et værdifuldt virkemiddel til at tæmme produktansvarsrisikoen. Mens produktansvar gennem årene er blevet opfattet som et spørgsmål om produkter med fabrikationsfejl og lign., vil de kommende år formentligt skifte fokus og opdyrke et stadigt videre felt for produktansvar, der overvejende baserer sig på utilstrækkelig eller uklar forbrugervejledning. Skal producent og forhandler i tide være rustet til at tage denne udfordring op, kræver det indlevelse i forbrugersituation og vilje til at skole den almindelige forbrugers bevidsthed i et forbedret og mere ansvarsfuldt syn på det enkelte produkt. Det nytter ikke at lade forbrugeren gå ud af butikken med sin motorsav eller sin elektriske skruetrækker, hvis han ikke har fået en ordentlig orientering om betjeningen og de nødvendige sikkerhedsforskrifter for en forsvarlig brug af apparatet. Man må håbe, at erhvervslivet i de kommende år vil vide at tage bestik af den klimaændring, som den nye produktansvarsløse virkeligheden er udtryk for, og også vil vise sig i stand til at indfri kravet om bedre forbru-

geroplysning og produktpleje ved simpelthen at sprede sin indsigt og erfaring til det publikum, som jo til syvende og sidst er aftagere af produkternes mangefold.

Bilag A

Lov om produktansvar

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

Kapitel 1

Lovens anvendelsesområde

§ 1. Loven gælder for det ansvar, der påhviler en producent og en mellemhandler for skade forårsaget af en defekt ved et produkt, der er produceret eller leveret af denne (produktskade).

Kapitel 2

Definitioner

Skade

§ 2. Loven omfatter erstatning og godtgørelse for personskade og erstatning for tab af forsørger. Endvidere omfatter loven erstatning for skade på ting i de tilfælde, der er nævnt i stk. 2.

Stk. 2. Skade på ting er omfattet af loven, hvis den pågældende genstand efter sin art sædvanligvis er beregnet til ikke-erhvervsmæssig benyttelse og hovedsagelig er anvendt af skadelidte i overensstemmelse hermed. Loven omfatter ikke skade på selve det defekte produkt.

Produkt

§ 3. Ved et produkt forstås enhver løsøregenstand, hvad enten denne er forarbejdet eller er et naturprodukt, og uanset om genstanden er indføjet som en bestanddel af en anden løsøregenstand eller en fast ejendom. Reglerne om produkter omfatter også elektricitet.

Stk. 2. Loven omfatter ikke uforarbejdede produkter hidrørende fra jordbrug, husdyrbrug, fiskeri og jagt.

Producent og mellemhandler

§ 4. Som producent anses den, der fremstiller et færdigt produkt, et delprodukt eller en råvare, den, der frembringer eller indsamler et naturprodukt, samt den, der ved at anbringe sit navn, mærke eller andet kendetegn på produktet udgiver sig for at være dets producent.

Stk. 2. Som producent anses endvidere den, der som led i sin erhvervsvirksomhed indfører et produkt i EF med henblik på videresalg, udlejning, leasing eller anden form for omsætning.

Stk. 3. Som mellemhandler anses den, som erhvervsmæssigt bringer et produkt i omsætning uden at anses som producent. Stk. 4. Kan skadelidte ved et produkt, der er produceret i EF, ikke konstatere, hvem der har produceret dette, eller kan skadelidte ved et produkt, der er produceret uden for EF, ikke konstatere, hvem der har indført dette i EF, anses enhver mellemhandler af produktet som producent.

Stk. 5. Bestemmelsen i stk. 4 gælder ikke, hvis mellemhandleren inden rimelig tid giver skadelidte oplysninger om producentens eller importørens navn og adresse eller navnet og adressen på den, der har leveret produktet til mellemhandleren. Mellemhandleren kan ikke henvise skadelidte til en ansvarlig, der har hjemting uden for EF.

Defekt

§ 5. Et produkt lider af en defekt, når det ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes. Ved bedømmelsen heraf tages hensyn til alle omstændigheder, navnlig til:

- 1) produktets markedsføring,
- 2) den anvendelse af produktet, som med rimelighed kan forventes, og
- 3) tidspunktet, da produktet er bragt i omsætning.

Stk. 2. Et produkt anses ikke for at være defekt, alene fordi der senere er bragt et bedre produkt i omsætning.

Kapitel 3

Ansvar og erstatningen

Ansvar

§ 6. En producent skal erstatte skade, der er forårsaget af en defekt ved et produkt, som er produceret eller leveret af denne.

Stk. 2. Det påhviler skadelidte at føre bevis for skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden.

Ansvarsfrihedsgrunde

§ 7. Producenten er ikke ansvarlig, hvis denne beviser:

- 1) at denne ikke har bragt produktet i omsætning,
- 2) at produktet af denne hverken er fremstillet, frembragt, indsamlet eller bragt i omsætning som led i erhvervsvirksomhed,
- 3) at defekten skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter udstedt af offentlig myndighed, eller
- 4) at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da produktet blev bragt i omsætning, ikke var muligt at opdage defekten.

Stk. 2. Producenten er endvidere ikke ansvarlig, hvis det må antages, at den defekt, der har forvoldt skaden, ikke var til stede på det tidspunkt, da denne bragte produktet i omsætning.

Stk. 3. Producenten af et delprodukt er ikke ansvarlig, hvis denne beviser, at defekten ved produktet skyldes udformningen af det produkt, i hvilket delproduktet indgår, eller anvisninger, som er givet af den, der har fremstillet det færdige produkt.

Tingsskade

§ 8. Ved fastsættelse af erstatning for skade på ting fradrages et beløb på 4.000 kr.

Stk. 2. Justitsministeren kan til gennemførelse af EF-direktiv herom ændre beløbsangivelsen i stk. 1.

Egen skyld

§ 9. Erstatningen kan nedsættes eller bortfalde, hvis skadelidte har medvirket til skaden ved forsæt eller uagtsomhed.

Stk. 2. Ved skade på ting skal nedsættelse som følge af egen skyld ske i det beløb, der fremkommer efter fradrag af det i § 8 nævnte beløb.

Kapitel 4

Melleghandleransvar

§ 10. En melleghandler hæfter for produktansvar umiddelbart over for skadelidte og senere melleghandlere i omsætningskæden.

Kapitel 5

Flere ansvarlige og regres

§ 11. Er to eller flere ansvarlige efter denne lov for samme skade, hæfter de solidarisk.

Stk. 2. Er flere ansvarlige som producenter i henhold til § 4, stk. 1, fordeles ansvaret mellem disse i mangel af aftale herom under hensyn til årsagen til defekten, den enkelte producents anledning til og mulighed for at føre kontrol med produktet, foreliggende ansvarsforsikringer og omstændighederne i øvrigt.

Stk. 3. Den, der som melleghandler eller som producent i henhold til § 4, stk. 2, eller 4, har betalt erstatning til skadelidte eller en senere melleghandler, indtræder i skadelidtes krav mod tidligere led i produktions- og omsætningskæden. Regreskravet kan bortfalde eller nedsættes, hvis den regressøgende forsætligt eller uagtsomt har medvirket til skadens indtræden eller forøget dens omfang.

Kapitel 6

Andre bestemmelser

Lovens ufravigelighed

§ 12. Loven kan ikke ved forudgående aftale fraviges til skade for skadelidte eller den, som indtræder i skadelidtes krav.

Forholdet til almindelige erstatningsregler

§ 13. Loven begrænser ikke skadelidtes adgang til erstatning efter almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt eller i medfør af regler, som er fastsat i eller i henhold til anden lovgivning.

Forældelse

§ 14. Erstatningskrav for produktskade efter denne lov eller efter almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt, jf. § 13, forældes 3 år efter den dag, da skadelidte har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og vedkommende producents navn og opholdssted. Med hensyn til suspension og afbrydelse af forældelse efter 1. pkt. gælder bestemmelserne i § 2, 2. pkt., og § 3 i lov nr. 274 af 22. december 1908.

Stk. 2. Er forældelse ikke indtrådt efter reglerne i stk. 1, bortfalder kravet 10 år efter den dag, da producenten bragte det skadevoldende produkt i omsætning. Med hensyn til afbrydelse af forældelse efter 1. pkt. gælder bestemmelsen i § 2, 2. pkt. i lov nr. 274 af 22. december 1908. Bestemmelserne i 1.-2. pkt. gælder ikke for krav om erstatning for produktskade efter dansk rets almindelige regler om erstatning i eller uden for kontrakt, jf. § 13.

Atomskader

§ 15. Loven gælder ikke for skader, der er omfattet af lov nr. 332 af 19. juni 1974 om erstatning for atomskader (nukleare skader).

§ 16. Justitsministeren kan fastsætte regler til gennemførelse af mellemfolkelige overenskomster om lovvalget i sager om produktansvar.

Kapitel 7

Ikrafttrædelsesbestemmelser m.v.

§ 17. Loven træder i kraft dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende.

Stk. 2. Loven gælder ikke, såfremt det produkt, der har forvoldt skade, er bragt i omsætning af producenten inden lovens ikrafttræden.

§ 18. Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland, men kan ved kongelig anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Givet på Christiansborg Slot, den 7. juni 1989

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

MARGRETHE R.

/H.P.Clausen

Bilag B

RÅDETS DIREKTIV af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar (85/374/EØF)

RÅDET FOR DE EUROPÆISKE FÆLLESSKABER HAR - under henvisning til traktaten om oprettelse af Det europæiske økonomiske fællesskab, særlig artikel 100, under henvisning til forslag fra Kommissionen, under henvisning til udtalelse fra Europa-Parlamentet, under henvisning til udtalelse fra Det økonomiske og sociale Udvalg, og ud fra følgende betragtninger:

Det er nødvendigt at foretage en tilnærmelse af de nationale retsregler om producentens ansvar for skade forårsaget af en defekt ved hans produkt, fordi uensartede regler kan forvride konkurrencen og berøre de frie varebevægelser inden for det fælles marked samt medføre forskelle i graden af beskyttelse af forbrugerne mod skader på deres helbred eller ejendom, som forårsages af et defekt produkt;

kun hvis der pålægges producenten et objektivt ansvar, opnås en hensigtsmæssig løsning på det problem, som er karakteristisk for nutidens stadige tekniske udvikling, og som består i at foretage en rimelig placering af ansvaret for de risici, som den moderne tekniske produktion indebærer;

ansvaret omfatter kun industrielt fremstillet løsøre; derfor forekommer det hensigtsmæssigt ikke at medtage ansvar for landbrugsvarer og produkter hidrørende fra jagt, undtagen når sådanne produkter har gennemgået en forarbejdning af industriel karakter, som kan forårsage en defekt ved produkterne; ansvaret i henhold til dette direktiv skal gælde også for produkter, der anvendes ved opførelse af bygninger, eller som indgår i disse;

beskyttelsen af forbrugerne gør det nødvendigt at enhver, der har andel i produktionsprocessen, skal kunne gøres ansvarlig, for så vidt som et færdigt produkt eller et delprodukt af et sådant eller et leveret materiale lider af en defekt; af samme grund omfatter ansvaret importører af produkter fremstillet

uden for Fællesskabet samt enhver, der præsenterer sig som producent i eget navn eller med sit eget mærke eller kendetegn, samt enhver, der leverer et produkt, hvis producent ikke kan identificeres;

såfremt flere personer hæfter for den samme skade, er det af hensyn til beskyttelsen af forbrugerne nødvendigt, at skadelidte kan kræve fuld skadeserstatning hos hver enkelt;

for at beskytte en person og hans ejendom skal der ved afgørelsen af, om et produkt lider af en defekt, ikke lægges vægt på, om produktet mangler brugs-egnethed, men derimod på, om det ikke frembyder den sikkerhed, som forbrugerne kan gøre krav på; ved vurderingen heraf skal der ses bort fra enhver fejlagtig anvendelse af produktet, der under de givne omstændigheder må anses for ufornuftig;

en retfærdig risikofordeling mellem en skadelidt og en producent må indebære, at en producent skal kunne friholde sig for ansvar, såfremt han beviser, at der foreligger forhold, der fritager ham for ansvar;

beskyttelsen af forbrugerne gør det nødvendigt, at producentens ansvar ikke berøres af, at andre personer måtte have bidraget til at forårsage skaden; dog kan en medvirkende fejl fra skadelidtes side tages i betragtning med henblik på at nedsætte ansvaret eller at lade dette bortfalde;

beskyttelsen af forbrugerne gør det nødvendigt at yde erstatning for personskade, herunder ved død, samt for skader på ting; sidstnævnte form for skade skal imidlertid være begrænset til ting til privat brug eller til privat fortæring, og der skal som selvrisiko fradrages et fast beløb for at undgå et for stort antal tvister; dette direktiv berører ikke erstatning for svie og smerte samt anden ikke-økonomisk skade, der måtte være omfattet af bestemmelser i den for dette område gældende lovgivning;

en ensartet forældelsesfrist for krav om skadeserstatning er såvel i den skadelidtes som i producentens interesse;

produkter slides i tidens løb; der udvikles strengere sikkerhedsforskrifter og der sker stadig videnskabelige og tekniske fremskridt; det ville derfor ikke være rimeligt at lade en producent hæfte i et ubegrænset tidsrum for, at hans produkter er defekte; hans ansvar bør følgelig ophøre efter et rimeligt langt tidsrum, idet dog allerede iværksat retsforfølgning ikke skal påvirkes heraf;

for at sikre en effektiv beskyttelse af forbrugerne skal producentens ansvar over for den skadelidte ikke kunne indskrænkes ved en kontraktlig klausul;

i henhold til medlemsstaternes retsregler kan en skadelidt have ret til erstatning på grundlag af et kontraktligt ansvar eller på et grundlag uden for kontraktforhold, som er forskelligt fra det i dette direktiv omhandlede; for så

vidt sådanne bestemmelser tillige har til formål at virkeliggøre en effektiv beskyttelse af forbrugerne, berøres de ikke af dette direktiv; såfremt der i en medlemsstat ved en særlig ansvarsordning allerede sikres forbrugerne en effektiv beskyttelse på medicinalvareområdet, skal det ligeledes fortsat være muligt at iværksætte retsforfølgning på grundlag af en sådan ordning;

i det omfang ansvaret for nukleare skader allerede i tilstrækkeligt omfang er reguleret ved særlige bestemmelser i alle medlemsstaterne kan skader af denne art udelukkes fra direktivet;

udelukkelsen af landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt fra direktivets anvendelsesområde kan på baggrund af behovet for beskyttelse af forbrugerne i visse medlemsstater opfattes som en ubegrundet indskrænkning i denne beskyttelse; en medlemsstat skal derfor kunne udvide ansvaret til disse produkter;

af lignende årsager kan adgang for en producent til at afvise et ansvar, hvis han beviser, at det ikke på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, havde været muligt at opdage defekten, i visse medlemsstater opfattes som en ubegrundet indskrænkning i beskyttelsen af forbrugerne; en medlemsstat skal derfor i sin lovgivning kunne opretholde bestemmelser om eller kunne indføre en ny lovgivning om, at en sådan frigørende bevisførelse ikke skal kunne finde sted; i tilfælde af indførelse af ny lovgivning skal anvendelsen af denne undtagelsesbestemmelse dog være betinget af en standstill-procedure på fællesskabsplan med henblik på, hvis det er muligt, at gennemføre en ensartet forøgelse af beskyttelsesniveauet i Fællesskabet;

på baggrund af de retlige traditioner i de fleste medlemsstater er det ikke hensigtsmæssigt at fastsætte en økonomisk overgrænse for en producents objektive ansvar; eftersom der dog findes forskellige traditioner, forekommer det rimeligt at tillade, at en medlemsstat fraviger princippet om ubegrænset ansvar og foreskriver en begrænsning af producentens samlede ansvar for personskader, herunder død, som er forårsaget af identiske genstande med samme defekt, såfremt denne begrænsning fastsættes på et tilstrækkeligt højt niveau til at sikre beskyttelsen af forbrugerne og det fælles markeds korrekte funktion;

den harmonisering, der følger af dette direktiv, kan ikke på indeværende stadium være fuldstændig, men den åbner vejen for en mere vidtgående harmonisering; Rådet skal derfor med regelmæssige mellemrum have forelagt rapporter fra Kommissionen om gennemførelsen af dette direktiv, eventuelt ledsaget af passende forslag;

på denne baggrund er det særlig vigtigt at foretage en fornyet gennemgang af de bestemmelser i dette direktiv, der omhandler medlemsstaternes muligheder for at gøre undtagelser, hvilket skal ske efter et tidsrum, som er tilstrækkeligt langt til, at der samles praktisk erfaring om virkningerne af disse undtagelser på beskyttelsen af forbrugerne og på det fælles markeds funktion

UDSTEDT FØLGENDE DIREKTIV:

Artikel 1

En producent er ansvarlig for skade, der forårsages af en defekt ved hans produkt.

Artikel 2

Ved gennemførelsen af dette direktiv forstås ved udtrykket »produkt« enhver løsøregenstand med undtagelse af landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt, selv om genstanden indgår som en fast bestanddel i en anden løsøregenstand eller i en fast ejendom. Ved »landbrugsråvarer« forstås jordbrugsprodukter, husdyrbrugsprodukter og fiskeriprodukter med undtagelse af produkter, der har undergået en første forarbejdning. Udtrykket »produkt« omfatter tillige elektricitet.

Artikel 3

1. Ved »producent« forstås fabrikanten af et færdigt produkt, producenten af en råvare eller fabrikanten af et delprodukt, samt enhver person, der ved at anbringe sit navn, mærke eller andet kendetegn på produktet udgiver sig for at være dets producent.

2. Uden at producentens ansvar derved berøres, anses den, der med henblik på videresalg, udlejning, leasing eller enhver anden form for distribution som led i sin erhvervsvirksomhed indfører et produkt i Fællesskabet som dets producent i henhold til dette direktiv, og den pågældende er ansvarlig på samme måde som producenten.

3. Såfremt producenten af produktet ikke kan identificeres, anses enhver leverandør af produktet som dets producent, medmindre leverandøren inden for et rimeligt tidsrum oplyser skadelidte om producentens identitet eller om identiteten af den person, som har leveret produktet til ham. Det samme gælder, endog selv om producentens navn er angivet, for indførte produkter, der ikke angiver identiteten af den i stk. 2 omhandlede importør.

Artikel 4.

Det påhviler skadelidte at føre bevis for skaden, defekten og årsagsforbindelsen mellem defekten og skaden.

Artikel 5.

Såfremt flere personer i henhold til bestemmelserne i dette direktiv er ansvarlige for samme skade, hæfter de solidarisk, og uden at nationale bestemmelser om regres berøres.

Artikel 6.

1. Et produkt lider af en defekt, når det ikke frembyder den sikkerhed, som med rette kan forventes under hensyntagen til alle omstændigheder, navnlig

- a) produktets præsentation;
- b) den anvendelse af produktet, som med rimelighed kan forventes;
- c) tidspunktet, hvor produktet er bragt i omsætning;

2. Et produkt anses ikke for at lide af en defekt, blot fordi der senere er bragt et bedre produkt i omsætning.

Artikel 7

Producenten er efter dette direktiv ikke ansvarlig, hvis han beviser,

- a) at han ikke har bragt produktet i omsætning,
- b) at det, omstændighederne taget i betragtning, må antages, at den defekt, der har forvoldt skaden, ikke var til stede på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, eller at denne defekt er opstået senere,
- c) at produktet hverken var fremstillet med henblik på salg eller anden form for distribution i et for producenten erhvervsmæssigt øjemed eller fremstillet eller distribueret som led i producentens erhvervsvirksomhed,
- d) at defekten skyldes, at produktet skal være i overensstemmelse med ufravigelige forskrifter udstedt af de offentlige myndigheder,
- e) at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, ikke var muligt at opdage defekten, eller
- f) at defekten, hvor der er tale om en fabrikant af et delprodukt, kan tilskrives udformningen af det produkt, i hvilket delproduktet indgår, eller de af det samlede produkts fabrikant givne anvisninger.

Artikel 8

1. For så vidt andet ikke fremgår af nationale bestemmelser om regres, nedsættes producentens ansvar ikke, når skaden er forårsaget af en defekt ved produktet i forening med en tredjemands adfærd.

2. Producentens ansvar kan under hensyn til samtlige omstændigheder nedsættes eller bortfalde, når skaden er forårsaget af en defekt ved produktet i forening med fejl udvist af skadelidte eller af en person, for hvem skadelidte er ansvarlig.

Artikel 9

Ved »skade« i artikel 1 forstås:

- a) personskade, herunder død;
- b) skade på eller ødelæggelse af en anden ting end selve det defekte produkt, med fradrag af en selvrisiko på 500 ECU, forudsat at den pågældende ting
- i) er af en art, som sædvanligvis er beregnet til privat brug eller fortæring, og
- ii) hovedsagelig er anvendt af skadelidte til privat brug eller med henblik på privat fortæring.

Nationale bestemmelser om ikke-økonomisk skade påvirkes ikke af denne artikel.

Artikel 10

1. medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at erstatningskrav på grundlag af dette direktiv forældes tre år efter den dag, da klageren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet.

2. Medlemsstaternes bestemmelser om suspension eller afbrydelse af forældelsesfrister berøres ikke af dette direktiv.

Artikel 11

Medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at skadelidtes rettigheder i henhold til bestemmelser i dette direktiv ophører ti år efter den dag, da producenten har bragt det produkt, der har forårsaget skaden, i omsætning, medmindre skadelidte inden for dette tidsrum har anlagt retssag mod denne.

Artikel 12

Producentansvaret i henhold til dette direktiv kan ikke fraskrives eller indskrænkes over for skadelidte ved en ansvarsfritagelses- eller ansvarsbe-grænsningsklausul.

Artikel 13

Dette direktiv berører ikke de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold eller under henvisning til særregler om ansvar, der er gældende på tidspunktet for direktivets meddelelse.

Artikel 14

Dette direktiv finder ikke anvendelse på skade, som indtræffer ved nukleare ulykker, og som er omfattet af internationale konventioner, der er ratificeret af medlemsstaterne.

Artikel 15

1. Hver medlemsstat kan

- a) som en undtagelse fra artikel 2 i sin lovgivning bestemme, at udtrykket »produkt« i artikel 1 tillige betegner landbrugsråvarer og produkter hidrørende fra jagt;
- b) som en undtagelse fra artikel 7, litra e), i sin lovgivning bevare eller under iagttagelse af den i stk. 2 i nærværende artikel omhandlede procedure indføre bestemmelser om, at producenten er ansvarlig, selv om han beviser, at det på grundlag af den videnskabelige og tekniske viden på det tidspunkt, da han bragte produktet i omsætning, ikke havde været muligt at opdage defekten.

2. Den medlemsstat, der ønsker at gøre brug af den i stk. 1, litra b), omhandlede foranstaltning, giver Kommissionen meddelelse om teksten til den påtænkte foranstaltning; Kommissionen underretter de øvrige medlemsstater herom.

Den pågældende medlemsstat afstår fra at gennemføre den påtænkte foranstaltning i et tidsrum af ni måneder fra meddelelsen til Kommissionen, for så vidt Kommissionen ikke i mellemtiden har forelagt Rådet forslag til ændring af dette direktiv med hensyn til det omhandlede spørgsmål. Hvis imidlertid Kommissionen ikke inden for et tidsrum af tre måneder fra modtagelsen af ovennævnte meddelelse underretter vedkommende medlemsstat om, at den agter at forelægge et sådant forslag for Rådet kan medlemsstaten straks gennemføre den pågældende foranstaltning.

Hvis Kommissionen forelægger Rådet et forslag til ændring af dette direktiv inden for ovennævnte tidsrum af ni måneder, skal vedkommende medlemsstat afstå fra at gennemføre den påtænkte foranstaltning i et yderligere tidsrum af atten måneder fra forslagets forelæggelse.

3. Ti år efter datoen for direktivets meddelelse forelægger Kommissionen Rådet en rapport om, hvorledes domstolenes anvendelse af artikel 7, litra e), og af stk. 1, litra b), i nærværende artikel har indvirket på beskyttelsen af forbrugerne og på det fælles markeds funktion. På baggrund af denne rapport træffer Rådet i henhold til traktatens artikel 100 på forslag af Kommissionen afgørelse om ophævelse af artikel 7, litra e).

Artikel 16.

1. Medlemsstaterne kan bestemme, at producentens samlede ansvar for personskade, herunder død, som er forårsaget af identiske genstande med samme defekt, skal være begrænset til et beløb på mindst 70 mio ECU.

2. Ti år efter datoen for direktivets meddelelse aflægger Kommissionen rapport til Rådet om, hvorledes anvendelsen af den økonomiske begrænsning af ansvaret i de medlemsstater, der har benyttet sig af den i stk. 1 fastsatte mulighed, har indvirket på beskyttelsen af forbrugerne og på det fælles markeds funktion. På baggrund af denne rapport træffer Rådet i henhold til traktatens artikel 100 på forslag af Kommissionen afgørelse om ophævelse af stk. 1.

Artikel 17

Dette direktiv finder ikke anvendelse på produkter, der er bragt i omsætning inden datoen for ikrafttrædelsen af de i artikel 19 omhandlede bestemmelser.

Artikel 18

1. ECUen er ved anvendelsen af dette direktiv den, der er fastsat i forordning (EØF) nr. 3180/78, som ændret ved forordning (EØF) nr. 2626/84. Modværdien i national valuta er første gang den, der gælder på datoen for udstedelsen af dette direktiv.

2. Rådet foranstalter på forslag af Kommissionen hvert femte år en undersøgelse og eventuelt en revision af direktivets beløb under hensyn til den økonomiske og valutariske udvikling i Fællesskabet.

Artikel 19

1. Medlemsstaterne ændrer deres nationale administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser med henblik på at efterkomme dette direktiv senest tre år efter datoen for direktivets meddelelse. De underretter straks Kommissionen herom.

2. Den i artikel 15, stk. 2, omhandlede procedure gælder fra datoen for direktivets meddelelse.

Artikel 20

Medlemsstaterne tilsender Kommissionen teksten til de vigtigste nationale retsregler, som de udsteder på det område, der er omfattet af dette direktiv.

Artikel 21

Kommissionen tilsender hvert femte år Rådet en rapport om gennemførelsen af bestemmelserne i dette direktiv samt forelægger det i givet fald passende forslag.

Artikel 22

Dette direktiv er rettet til medlemsstaterne.

Udfærdiget i Bruxelles, den 25. juli 1985.

På Rådets vegne

J. POOS
Formand

Udvalgt litteratur om produktansvar

- Børge Dahl: »Produktansvar«, 1973. »Produktansvarstudier«, 1984,
»Produktansvarsforsikring«, 1987
- Peter Arendorff »Håndbog om produktansvar«, 1982.
- Jørgen Hansen »Produktansvarets begrundelser og udvikling«, 1985.
- Peter Møgelvang-Hansen »Forbrugersynspunkter på produktansvarsregulering«, 1987.
- Henrik Nielsen »Produktansvar« 1987
- Jan Hornsberg »Forsikring af erhvervs- og produktansvar«, Forsikringshøjskolen 1988.
- »Industriens produktansvarsforsikring: almindelige betingelser for kombineret erhvervs- og produktansvarsforsikring«, INDUSTRIRÅDET 1988.
- »Loven om Produktansvar, en praktisk orientering for industrien«, INDUSTRIRÅDET 1989.
- Per Rønnow König & Flemming Hjorth Hansen: »Produktansvaret i Danmark - efter lovens ikrafttræden i 1989«, udgivet af Bikubefonden 1989
- Georg Lett »Lov om produktansvar - en uddybet kommentar«, 1989, udgivet af Forsikringshøjskolen 1991.
- Per Rønnow König & Flemming Hjorth Hansen: »Produktansvaret - hvad kan vi gøre ved det?«, udgivet af Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse, 1991

Artikler om produktansvar:

- JURISTEN 1987, nr. 1, s. 13 »Det fremtidige produktansvar i EF«, Hans C. Taschner.
- JURISTEN 1988, nr. 3, s. 93, »Produktansvar«, Stig Jørgensen.
- JURISTEN 1990, nr. 4, s. 145, »Produktansvar«, Børge Dahl m.fl.
- Ugeskrift for Retsvæsen 1985 B. s. 377 »EF-direktivet om produktansvar«, Kirsten Levinsen og Peter Biering.
- Ugeskrift for Retsvæsen 1986 B. s. 266 »Om lovforslag 265 om produktansvar«, Jørgen Hansen.

Ugeskrift for Retsvæsen 1990 B. s. 36 »Produktansvar efter Direktivet af 25. juli 1985«, Bernhard Gomard.

Om produktansvar i Europa, se navnlig »European Product Liability«, general editors Patrick Kelly og Rebecca Attree, udgivet af Butterworth & Co, London, England, 1991.

For den læser, som søger indblik i amerikansk ret om produktansvar, kan navnlig anbefales:

Robert Cartwright & Jerry J. Philips »Products liability«, 3. bind.

Jerry J. Philips »Products liability«, 3. udg. 1988.

Stikordsregister

- adcitation 160
advarselspligt for producenten 86, 89, 183
advokatbistand i produktansvarssager
101, 163, 175
adækvans 31, 98
afbrydelse af forældelse 153-155, 175
affald 57
afsavnerstatning 102
agenter 71
aktieselskaber og anpartsselskaber
165
alkohol 87
almindelige salgs- og leverings-
betingelser 79, 185
almindelige erstatningsregler 23-35
anbringender 176
anlæggelse af retssag 163-164
ansvarsfrihedsgrunde 123, 149
ansvarsbegrænsning 78-80
ansvarsfraskrivelser 78-80
arbejdsskadeforsikring 120
arbejdsskader 120, 139-140
arkitekter 22
Asbest-sagen 35, 139-140
atomanlæg 34
- bevisbyrde 24, 37, 83, 98, 126, 142, 146, 176
bevissikring 172-175
biavl 59, 111-112
blodtransfusion 48, 137
bonus pater familias 25
- bortfald af erstatning 99-100
bragt i omsætning 128-134, 156
brugsanvisninger 42, 57, 82, 85-86,
91, 94, 180-181
brugtvarer 134
bøger, produktansvar for 43, 54
børn 178-179
- chips 56
culpa, culpøse forhold, culpereglen
23-25, 37, 74, 94, 149, 176, 182-184
- Danske Lov 34, 152, 157
defekt 21, 82, 88, 90, 94, 144
defektbedømmelsens tidspunkt
91-93, 182-184
deliktsværnetinget 165
delprodukter 147-149
delproducent 147-149
designfejl 41, 81
domskonventionen i EF 167-168
Donoghue v. Stevenson, engelsk retssag
15, 18
dyr 43, 49, 59, 110
- EDB-programmer 54-56
EF-direktivet om produktansvar 38
EF-domstolen 38, 56
EF's domskonvention 76, 167-168
EF-importører 69
efterfølgende defekter 145-146, 182-183

egen skyld 99, 133
 ekspertanalyser 178, 180
 eksportør 169-170
 elektricitet 43, 51
 England, den engelske lov om
 produktansvar, 115, 145
 entrepriseretten 142
 erhvervsevnetab 101
 erhvervsting 106, 134-136
 erstatning 97-99
 erstatningsansvarsloven 23, 99

fabrikationsfejl 41, 81
 fantasi, fra producentens side 178
 farlige produkter 19, 21
 fast ejendom 45, 51, 106
 fiskeri 58
 fjernvarme 53-54
 FN-konventionen om internationale køb
 161
 forarbejdningskriteriet 57-63
 forbrugerklager 179
 forbrugere 186-187
 forbrugerkøb 103
 forbrugerting 103, 112
 forbrugertingsskader 103
 fordeling af ansvar 186
 fordringer 45
 foreninger 105
 forfattere 43, 55
 forhandlere 72
 forlig 176
 forlæggere 43, 55
 forsikring af produktansvar
 174-175, 184-185
 forsinkelse med produkter 93
 forsætlige handlinger 27
 forureningsskader 34, 110
 forvekslingsfejl ved produktudlevering
 82
 forældelse 151-163, 175

fremmed ret, oplysning om 168-169
 fri proces 164
 fuldbyrdelse af domme 167
 fysisk handicappede 179

gas 53
 gaver 130, 134
 godsværnetinget 166
 graviditet, produktansvar ved uønsket
 101-102
 grov uagtsomhed 27-29

Haager-konventionen om lovvalget i
 produktansvarssager 169-170
 handelsagenter 71
 handicappede 179
 hjemting 165
 hospitaler 48, 121
 hunde 33, 110
 hundeopdræt 111
 husdyrbrug 59
 hydroponics 58
 hædeligt uheld 25, 28, 134

ibrugtagningskrav 113-119
 ikrafttrædelse af lov om produktansvar
 33, 156
 import, EF-importører 69-70
 indføjede genstande 50-51
 ingrediensskader 50
 instruktionsfejl 42, 82
 indtræden i skadelidtes krav 160
 international købelov 161
 import 69-70

jagt 61
 jord 48
 jordbrug 58
 juridisk bistand 171
 juridiske dannelser 48

kannibalisme 124
katte 110
kommissionsforhold 72
komponentskader 50, 118
Kongens Foged 170
konkurs 73
konstruktionsfejl 41, 81
kontraktsdoktrin 17, 19, 77
korn 60
kvalitetssikring 177
kæledyr 110
købeloven 18, 84, 117

lagervarer 129, 156
landbrugsprodukter 58-59
ledningsbrud 34-35
legemsdele 48, 99
legetøj 89, 179
lempelse af erstatningsansvar 99, 133
leveringsbetingelser, almindelige
79, 91, 185
lotterigevinster 130
lovhjemmel, objektivt ansvar uden 34
lovvalg 168-170
luftfartøjer 34, 131
lægeansvar 48, 121
lønmottagere 67, 105
løsøregenstande 45-46

mangelfulde genstande 17
manglende mængder ved produkt-
leverance 94
markedsføring 85-86, 181
mellehandler 71, 73, 127, 146
mellehandlerhæftelse 73-79
mentalt retarderede 179
misbrug af produkter 87, 178
motorkøretøjer 34
mærkevarer 68-69

naturgasanlæg 34
naturprodukter 48
nedsættelse af erstatning 99, 133
nødret 123-125
nødværge 123-125

objektivt ansvar 33-34, 39
offentlige, det offentlige som skadelidt
108
offentlige, det offentliges producent-
status 67
offentlige forskrifter, tilsidesættelse af
85, 93, 138
offentlige, det offentlige som
erhvervsdrivende 67, 137
omsætning, bragt i omsætning 128-129
oplysningspligt for efterfølgende
defekter 182
organer 48
orme 59

patientforsikringsloven 121
pelsdyr 59, 111
Penicillin 48, 141
personskade 100-101
planter 112
private produkter 70, 135
»privity of contract«-doktrinen 17, 19, 77
producentbegrebet 65
producenter, egentlige 66
producenter, uegentlige 66, 68
produktansvarsforsikring
184-185
produktbegrebet 42
produkter, ikke-erhvervs-mæssige
134-138
produktet selv 117-119
produktidentifikation 178, 186
produktinformation 57, 89, 180
produktkontrol 177-178

produktskade 17, 37, 40, 160-161
præmier 130
præsumptionsansvar 27
påstand 176

Regina v. Dudley and Stephens,
engelsk retssag 124
regres 24, 78, 121, 160
reklamation 163, 179
renommétab 181
renter 175
retshjælp 163-164
retshjælpsforsikring 163-164
retsstridighed 23
returtagne produkter 130
risikostyring 185-186
rådgiveransvar 26, 56

sagsanlæg 163, 175
samtykke 124
selvrisiko 112
senfølger 157
serieskader 41, 113
sideanvendelse af produktet 91, 181
skader 100
skadesstedets ret 169-170
skovbrugsprodukter 58
solidarisk ansvar 26
»state-of-the-art«-defence 144
stjålne produkter 132
strafferetten 151
strømsvigt 52
suspension af forældelse 153, 155, 158
syn og skøn 174
systemskader 42, 87

søkort 55
sårbare brugere 178

tab 97
tilbagekaldelse af produkter 89, 181
tilbagevirkende kraft, advarsel med
89, 182
tingsskader 100, 102
tjenesteydelser 47, 54, 131
tobak 87
typenumre 178

uagtsomme handlinger 27-29
udeblivelsesdom 166
udstillingsvarer 131
uforudset anvendelse af produktet
88, 90-91, 181
ufragigelige offentlige forskrifter
138-139
ufragigelighed, produktansvarsloven 78
udlejning 70, 107
udviklingsskader 42, 92, 139-140, 144, 177
underkomponenter 147-149
undladelser 29

vand 48, 53
vilde dyr 59
værksleje 68
værneting 164-167

Winterbottom v. Wright, engelsk
retssag 18

åndsprodukter 54
årsagsforbindelse 30, 41

Produktansvar er en alment forståelig fremstilling, der kommenterer lov om produktansvar af 7. juni 1989. Forfatteren, advokat, lic. jur. John Peter Andersen er praktiserende advokat og beskæftiger sig i særlig grad med erhvervslivets juridiske forhold.

Den danske produktansvarslov fra 1989, der blev indført på grundlag af et direktiv fra EF, giver en skadelidt forbruger meget stærke kort på hånden med hensyn til at gennemføre et produktansvarskrav over for en producent eller en mellemandler af produktet. Det er navnlig den omstændighed, at en ufuldstændig brugsanvisning eller misvisende markedsføring af et produkt kan medføre, at produktet må betragtes som defekt, der kan åbne en mulighed for produktansvar.

Denne bog er skrevet for såvel jurister som for ikke-jurister. Bogen har medtaget en række spørgsmål og problemer, der ikke tidligere her i landet har været fremdraget i den juridiske debat om produktansvaret. Problemerne er illustreret med eksempler fra dagligdagen, der formidler det juridiske kundskabsstof og samtidig levendegør emnet i alle dets mange facetter.

Bogen vil skænke både den fagkyndige og den ikke-fagkyndige læser et underholdende indtryk af de mangfoldige og meget fængslende spørgsmål, som produktansvarsretten er så rig på.

Bogen udfylder et tomrum i den juridiske litteratur, og det er forlagets håb, at bogen vil bidrage til den fremtidige debat og retsudvikling og samtidig være et praktisk arbejdsredskab for brugerne.